

Imaamit Suomessa

Imaamikoulutusselvitys 2013

ISBN 978-952-93-2530-6

Toimittajat:

Riitta Latvio, Satu Mustonen ja Ilari Rantakari

Ohjausryhmä:

Ramil Belyaev, Walid Hammoud, Pekka Iivonen,
Abdessalam Jardi, Pia Jardi, Satu Mustonen,
Ilari Rantakari (puheenjohtaja), Tuula Sakaranaho
ja Riitta Latvio (sihteeri)

Kansi ja taitto:

Lönnberg Print & Promo

Paino:

Lönnberg Print & Promo, heinäkuu 2013

Julkaisija:

Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS ry
Hietalahdenranta 13, 00180 Helsinki
puh. 040-826 7777
info@kulttuurifoorumi.fi
www.kulttuurifoorumi.fi

This project is co-financed by the Anna Lindh Foundation.

Imaamit Suomessa

Imaamikoulutusselvitys 2013

toimittaneet Riitta Latvio, Satu Mustonen ja Ilari Rantakari

Sisällys

Esipuhe	4
1. Johdanto	5
1.1.Selvityksen taustaa	5
1.2.Islam Suomessa	6
1.3.Islamin opettajien koulutus	9
1.4.Miten selvitys on tehty?	10
• Kyselylomake ja haastattelut	10
• Keskustelu- ja tiedotusseminaarit	11
• Perehtyminen eurooppalaiseen ja muslimimaiden koulutusmalleihin ..	12
1.5.Tiivistelmä luvusta 1	13
2. Imaamit ja imaamin koulutus	14
2.1.Imaamin aseman ja tehtävien moninaisuus	14
2.2.Imaamin sosiaalisesta roolista ja koulutuksesta	15
2.3.Esimerkkejä imaamien koulutuksesta muslimimaissa	16
• Turkki	16
• Egypti	19
• Marokko	21
• Iran – shiiamuslimit	22
2.4.Malleja ja kokemuksia islamin työntekijöiden koulutuksesta muissa Euroopan maissa	24
• Norja	25
• Ruotsi	27
• Saksa	28
• Hollanti	29
• Englanti	30
2.5.Tiivistelmä luvusta 2	31
3. Suomessa toimivien imaamien koulutusta koskevan kyselyn ja haastattelujen tulokset	33
3.1.Muslimiyhdyskuntien imaamien valintaan vaikuttavista asioista	33
• Yhdyskuntien historia	33
• Imaamien ”rekrytointihistoria” yhdyskunnissa	33
• Mitä tehtäviä imaameilla on yhdyskunnassanne?	35
3.2.Suhtautuminen ajatukseen suomalaisesta imaamikoulutuksesta	35
• Näkökulma nykyiseen tilanteeseen	35
• Mitä mieltä olette ajatuksesta järjestää imaamikoulutusta Suomessa? ..	35
• Mitä koulutuksen vähintään tulisi sisältää, jos kyseessä olisi a) jo täällä toimivien imaamien täydennyskoulutus?	36
b) imaamintutkintoon johtava peruskoulutus?	36

3.3. Imaamien koulutustausta	37
• Imaamien koulutustausta: onko koulutusta, missä hankittu ja minkä tasoista	37
• Kielikoulutus	37
• Kokemus toimimisesta imaamina	38
• Imaamien palkkaus	38
• Minkälaista koulutusta toivotaan?	38
3.4. Tiivistelmä luvusta 3	38
4. Eri toimijatahoilta saatuja kommentteja	42
5. Selvityksen yhteenvedo	44
6. Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset	48
7. English summary	50
8. Lähteet:	55
Lyhenteet	58
Liitteet	59

ESIPUHE

Suomessa on viime vuosina eri yhteyksissä vedottu kotimaassa toteutettavan imaanikoulutuksen puolesta. Muslimiyhteisön ja kansalaisvaikuttajien aloitteesta Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS ry on yhteistyössä Suomen Muslimiliiton ja Visiofoorumin kanssa koonnut ja laatinut vuosina 2012–2013 tämän koulutustarveyselvityksen, jossa kartoitettiin Suomessa tällä hetkellä toimivien imaamien koulutusta ja kouluttautumistarpeita. Selvitys on toteutettu Anna Lindh -säätiön taloudellisella tuella.

Selvitystyötä johti ohjausryhmä, johon kuuluivat puheenjohtaja ulkoasiainneuvos Ilari Rantakarin ohella kansainvälisten asioiden sihteeri Abdessalam Jardi Suomen Muslimiliitosta, puheenjohtaja Pia Jardi Visiofoorumista ja Suomen Musliminaiset ry:stä, toiminnanjohtaja Satu Mustonen FOKUS ry:stä, Suomen Islam-seurakunnan imaami Ramil Belyaev, Islamin kutsu-yhdyskunnan imaami Walid Hammoud, ope- tusneuvos Pekka Iivonen ja professori Tuula Sakaranaho Helsingin yliopistosta.

Selvityksen kokoamisesta vastasi uskontotieteen tohtorikoulutettava Riitta Latvio – ensin FOKUS ry:n projektisihteerinä ja sitten vs. toiminnanjohtajana Satu Mustosen jäätyä äitiyslomalle. Hän myös keräsi ja analysoi selvityksen lähdeaineiston. Kirjoittamiseen osallistuivat lisäksi ohjausryhmän jäsenet imaami Walid Hammoud ja mm. ylikansallisen islamin hallintaa tutkinut professori Tuula Sakaranaho sekä islamintutkija, Evankelisluterilaisen uskontotutkimusinstituutin toiminnanjohtaja Kari Vitikainen ja FOKUS ry:n korkeakouluharjoittelija Inga Härmälä.

Julkaisuun sisältyvät lukukohtaiset tiivistelmät helpottanevat kokonaiskuvan saamista. Selvityksessä käytetään joitakin kristinuskoon liittyviä käsitteitä kuten teologia, sielunhoito ja saarna koskemaan myös islamia. Asiayhteyden selventämiseksi uskontojen käsitteiden välisiä merkityseroja selostetaan alaviitteissä. Pahoittelemme mahdollisia selvityksen puutteita, jotka toivomme voivamme korjata ja täydentää selvitystyön seuraavissa vaiheissa.

Kiitämme yhteistyökumppaneitamme Suomen Muslimiliittoa ja Visiofooriumia, Anna Lindh -säätiötä saamastamme hanketuesta sekä EU:n Eurooppa-tiedotusta ja Helsingin Yliopiston teologista tiedekuntaa ensi vaiheen seminaarien järjestämiseen saadusta tuesta. Kiitämme myös ulkomaisia ja suomalaisia islamin tutkijoita, ministeriöiden ja virastojen sekä muslimi- ja kansalaisjärjestöjen asiantuntijoita, Anna Lindh -säätiön Suomen verkoston jäseniä ja muita yksittäisiä kiinnostuneita, jotka ovat ystävällisesti antaneet apuaan ja kommentoineet selvitystä sen eri vaiheissa. Julkaisun viimeistelyssä ja oikoluvussa avustivat Inga Härmälä ja Anna Vartiainen FOKUS ry:stä.

Pääasiallinen ja suurkiitos kuuluu luonnollisesti kaikille selvityksen teon yhteydessä kyselyyn vastanneille sekä haastatteluihin osallistuneille muslimiyhdyskuntien puheenjohtajille ja imaameille. *Assalam aleikum.*

Helsingissä kesäkuussa 2013

Ilari Rantakari

FOKUS ry:n ja selvityksen ohjausryhmän puheenjohtaja

1. Johdanto

1.1. Selvityksen taustaa

Viime vuosikymmeninä lisääntyneen maahanmuuton seurauksena Suomesta on tullut entistä monikulttuurisempi yhteiskunta, jossa myös muslimiväestön ja islaminuskoisten yhdyskuntien määrä on kasvanut. Kuinka yhteiskunnan monikulttuurisuus ilmenee ja monikulttuurisuuteen liittyvät oikeudet, kuten eri uskontokuntien tasa-arvoinen kohtelu ja maahanmuuttajataustaisten kansalaisten mahdollisuudet kehittyä yksilöinä ja osallistua täysipainoisesti yhteiskuntaelämään ovat toteutuneet, ovat tätä selvitystyötä motivoineita taustakysymyksiä.

Muslimiväestö on eri yhteyksissä todennut tarvitsevänsä lisää koulutettuja ja Suomen olot sekä lainsäädännön hyvin tuntevia imaameja ja muita islamin työntekijöitä. Kuten muidenkin uskontokuntien edustajille, suomalaisille muslimille on tärkeitä, että uskonnollisten yhteisöjen tarjoamat palvelut ovat laadukkaita ja pystyvät vastaamaan yhteiskunnan asettamiin haasteisiin. Yhteiskunnallisessa keskustelussa on vedottu imaamikoulutuksen järjestämisen puolesta, koska imaamien hyvä kielitaito ja perehtyneisyys ympäröivän yhteiskunnan sääntöihin, tapoihin ja kulttuuriin – oman uskonnollisen perinteen hallinnan lisäksi – ovat perusteltuja sekä maahanmuuttajien kotoutumisen että hyvien etnisten suhteiden kannalta.

Kansainvälisen siirtolaisuusjärjestön IOM:n useassa Euroopan maassa tekemien selvitysten mukaan uskonnolla voi olla huomattavan positiivinen rooli maahanmuuttajien kotoutumisessa. Uskonnolliset yhteisöt opastavat ja auttavat maahanmuuttajia työllistymiseen, koulutukseen, oikeuksiin, kielikoulutukseen, lasten koulunkäyntiin sekä perhe- ja sukupuoliasioihin liittyvissä kysymyksissä. Neuvojina toimivat useimmiten yhteisöjen uskonnolliset johtajat ja muut työntekijät. Usein uskonnollisia yhteisöjä kuitenkin aliarvioidaan tai ei tunnusteta aktiivisiksi toimijoiksi tällä saralla, jolloin ne saavat heikosti tietoa esimerkiksi yhteiskunnan tarjoamista kotoutumisohjelmista. IOM:n selvityksessä suositetaan, että EU-maissa tuetaan uskonnollisten yhteisöjen tiedonhankintaa ja kouluttautumista, lisätään kotoutumisohjelmista tiedottamista näille yhteisöille, parannetaan uskonnollisten yhteisöjen näkyvyyttä mediassa ja yhteiskunnassa, sekä lisätään yhteiskunnan uskonnollisille yhteisöille tarjoamia neuvontapalveluja (IOM Discussion Paper 2011).

Helsingissä järjestetyt, kaikille avoimet seminaarit: ”Muslimien haasteet vai muslimit haasteena Suomessa?” helmikuussa 2011 ja ”Imaamin rooli ja koulutus eurooppalaisessa kontekstissa – tarvitaanko Suomessa imaamikoulutusta?” antoivat alkusysäyksen tälle selvitykselle.¹ Jälkimmäisessä seminaarissa todettiin, että Suomesta puuttui tarkempaa tietoa tällä hetkellä toimivien imaamien koulutustaustasta ja mahdollises-

¹ Raportit seminaareista, sekä osa seminaarimateriaaleista on nähtävillä Fokus ry:n sivuilla: <http://www.kulttuurifoorumi.fi>, Seminaarit järjestettiin osana vuosien 2011 ja 2012 Uskontojen välisen yhteisymmärryksen viikon tapahtumia. (Kyseessä on YK:n vuonna 2010 lanseeraama kansainvälinen teemaviikko, jota vietetään maailmanlaajuisesti vuosittain helmikuun ensimmäisellä viikolla, engl. World Interfaith Harmony Week, ks. www.unaoc.org).

ta koulutustarpeesta ja esitettiin muslimiyhteisön parissa tehtävää kyselytutkimusta, joka tavoittaisi muslimien enemmistön.

Eri tahojen kanssa käytyjen neuvotteluiden perusteella FOKUS ry, Visiofoorumi ja Suomen Muslimiliitto käynnistivät imaameja koskevan selvityksen, jonka avulla saataisiin kuva Suomen muslimiyhteisön johtajien (imaamien sekä yhdyskuntien ja yhdistyksien puheenjohtajien) näkemyksistä nykytilanteesta sekä perus- ja täydennyskoulutuksen tarpeesta. Selvityksen tekoa johtamaan perustettiin ohjausryhmä, joka päätti sisällyttää selvitykseen myös perehtymisen eurooppalaiseen imaamikoulutuskeskusteluun ja eri maiden imaamikoulutusmalleihin.

Tässä raportissa esitellään tehdyn selvityksen tulokset, mutta myös käsitellään lyhyesti imaamin asemaa, tehtäviä ja koulutusta muslimimaissa ja Euroopassa sekä taustoitetaan hieman islamin ja muslimiyhteisön asemaa Suomessa.

1.2 Islam Suomessa

Suomessa asuu arvioiden mukaan noin 50.000–60.000 muslimia, mikä muodostaa noin prosentin maan väestöstä.² Nykyisellään muslimiväestöä on suunnilleen saman verran kuin ortodokseja ja helluntailaisia (Martikainen 2011, 103). Suurien perheiden ja maahanmuuton takia muslimien määrä on kuitenkin nopeasti kasvussa. Suomessa asuvat muslimit ovat taustaltaan enimmäkseen pakolaisia ja turvapaikanhakijoita. Siirtolaisina tulleita ja syntyperäisiä suomalaisia muslimeja on huomattavasti vähemmän.

Historiallisesti katsoen Suomessa on yksi Länsi-Euroopan vanhimpia muslimivähemmistöjä: tataarit. Ensimmäiset Suomeen asettautuneet muslimit olivat tsaarin armeijan sotilaita 1800-luvun alussa ja näiden parissa toimi myös kenttäimaameja. Venäjän vallan aikana maahan muutti Venäjältä kauppiaita, vuosisadan lopulla erityisesti tataareja, jotka perustivat ensimmäiset moskeijat ja pysyvät seurakunnat. Suomen itsenäistymisen jälkeen säädettiin vuonna 1922 uskonnonvapauslaki, joka turvasi muslimien aseman uskonnollisena vähemmistönä. Ensimmäinen muslimiyhdyskunta rekisteröityi vuonna 1925 Helsingissä ja toinen Tampereella vuonna 1943 (Martikainen 2008, 68–9; Sakaranaho 2006, 227–29).

Toisen maailmansodan jälkeen Suomeen alkoi saapua muslimeja opiskelun, työn tai avioliiton kautta lähinnä Pohjois-Afrikasta ja Turkista, jotka perustivat 1987 Helsinkiin Suomen Islamilaisen Yhdyskunnan. 1980-luvulta lähtien Suomeen on tullut paljon muslimeita pakolaisina, eniten Somaliasta, mutta myös entisen Jugoslavian

² Muslimien määrää on erittäin vaikea arvioida, sillä ”[k]aikki muslimit eivät ole liittyneet jäseneksi rekisteröityihin uskonnollisiin yhdyskuntiin, joista tilastotietoja on saatavilla. Maassa toimii [toimi vuonna 2008] noin 40 järjestäytyntä moskeijayhteisöä, joista osa on järjestäytyntä uskonnolliseksi yhdyskunniksi, ja osa rekisteröityntä tavallisiksi yhdistyksiksi. ...Yhdistyksiksi rekisteröityneiden moskeijoiden jäsenmäärät eivät näy missään tilastoissa.” (Martikainen 2008, 71). Käytännössä muslimimaahanmuuttajien määrää lasketaan ”väestötilastoista, joissa arviot perustuvat syntymämaahan ja äidinkielen ... siksi, että uskonnollista sitoutumista muutetaan vain harvoin maahanmuuton seurauksena. ... Maahanmuuttajien lasten uskonnollisen taustan arvioiminen on huomattavasti hankalampaa kuin itse maahanmuuttajien, johtuen erityisesti toisen sukupolven puutteellisesta tilastoinnista ja seka-avioliitoista.” (Martikainen 2008, 71-2).

alueilta Bosniasta ja Kosovosta. Kansalliselta ja etniseltä taustaltaan Suomen muslimit ovat hyvin heterogeeninen ryhmä (Martikainen 2008, 69–70). Toista islamin pääsuuntauksista edustavat sunnimuslimit muodostavat enemmistön. Shiiamuslimeita on eri arvioiden mukaan noin 10–15 prosenttia muslimiväestöstä.

Suomessa toimii tällä hetkellä noin 30 rekisteröityä islamilaista yhdyskuntaa³, joista osalla on käytössään rukousteriloja. Suurimmat yhdyskunnat vaikuttavat pääkaupunkiseudulla, Turussa ja Tampereella. Toimintaa haittaa voimavarojen ja järjestötoiminnan osaamisen puute, sekä maassa asuvan muslimiväestön suhteellisen heikko kiinnittyminen uskonnollisiin yhdyskuntiin – Suomessa asuvista muslimeista vain noin 10–15 prosenttia on jonkun yhteisön rekisteröitynyt jäsen⁴. Yhdyskunnissa toimii eri henkilöitä rukousten johtajina ja ns. imaamien määrää on vaikea arvioida. Uskonnollisten yhdyskuntien ja yhdistysten ulkopuolella toimii paljon muita ryhmiä, jotka ovat muodostuneet esimerkiksi internetissä tai etnisiin perustein.

Tutkija Tuomas Martikaisen mukaan suomalaiset muslimit ovat laajasti ja monipuolisesti organisoituneita.⁵ Kansallisen tason organisaatioita on useita, joista tällä hetkellä ehkä huomattavin on vuonna 2006 perustettu Suomen Islamilainen Neuvosto (SINE), joka hoitaa suhteita mm. valtionhallintoon ja muihin uskontokuntiin.⁶ Pyrkimys poliittiseen vaikuttamiseen on myös lisääntynyt ja viime vuosien eduskunta- ja kunnallisvaaleissa on jo nähty useita muslimiehdokkaita. Painoarvoa kunnallisessa ja valtiollisessa päätöksenteossa vahvistaa myös toiminta Etnisten suhteiden neuvottelukunnassa ja muissa viranomaisverkostoissa sekä osallistuminen uskontojenväliseen vuoropuheluun. Usein täysipainoisen yhteiskunnallisen osallistumisen esteenä on edelleen suomalaisuuden perinteisesti kapea määrittely ja viime vuosina vahvistunut maahanmuuttajakriittinen keskustelu. Kotoutumista jouduttaisi myös oman koulutetun eliitin syntyminen, järjestäytymisen syventyminen sekä pääsy poliittiseen päätöksentekoon (Martikainen 2011, 109-12).

Muslimimaahanmuuttajia koskevassa kotoutumiskeskustelussa pohditaan usein sharia-lain ja nykyisen kotimaan säädösten yhteensovittamista. Muslimien oman käsityksen mukaan sekä Suomen lain ja islamilainen lain säädösten kunnioittaminen onnistuu Suomessa hyvin, toisin sanoen niiden velvoitteet eivät ole ristiriidassa toistensa kanssa ja hartaana muslimina eläminen onnistuu Suomessa hyvin.⁷ Hankalim-

³ Viimeisen vuoden aikana on uskonnolliseksi yhdyskunnaksi rekisteröitynyt kymmenen muslimiyhteisöä. Patentti- ja rekisterihallituksen rekisterissä on yhteensä 33 islamilaista yhdyskuntaa, mutta kaikki eivät välttämättä ole aktiivisia.

⁴ Jäsenyyden yleisyys vaihtelee eri etnisissä ryhmissä: hyvin järjestäytyneitä ovat tataarit, somalit, arabit ja suomalaiset käännynnäiset, kun taas muissa ryhmissä kuuluminen islamilaiseen yhdistykseen on harvinaista (Muhammed 2011, 116).

⁵ Tataarit ovat auttaneet maahanmuuttajamuslimeita järjestäytymiseen liittyvissä käytännön kysymyksissä ja heidän yhdyskuntansa on tarjonnut hyvin organisoidun mallin muille yhdistyksille (Martikainen 2008, 77).

⁶ Muista muslimien kattojärjestöistä voidaan mainita ainakin vuonna 1996 perustettu Suomen islamilaisen järjestöjen liitto, johon kuuluu 20 yhdistystä sekä Suomen Muslimiliitto ja Visiofoorumi.

⁷ Eräiden imaamien ja julkisuudessa näkyvien muslimien haastattelu Kotimaa-lehdessä 7.6.2012.

pina tapauksina voidaan nähdä avioliittoa ja sukua koskevat säädökset: ”Suomen lain ja klassisen islamilaisen perhelainsäädännön välillä on ristiriitoja ainakin seuraavissa asioissa: avioliittoikä, avioliitto muslimin ja ei-muslimin välillä, avioliiton vapaaehtoisuus/pakottaminen, elatusvelvollisuus, vaimon ”kurittaminen”, moniavioisuus, avioero-oikeus, lasten fyysinen kurittaminen, lasten perintö-oikeus ja avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten oikeudet” (Kouros 2009, 192). Tällä hetkellä ongelmia aiheuttaa esimerkiksi avioliiton solmimis- tai erotilanteissa, kun imaameilla ei ole tarpeeksi tietoa Suomen lainsäädännöstä.⁸

Muslimien asemaan Suomessa liittyviä pitkäkestoisia käytännön kysymyksiä ovat olleet ”islamilaisen hautausmaiden puute sekä terveydenhuoltoon (mm. poikien ympärileikkaus, eri sukupuolta oleva hoitohenkilökunta) ja koululaitokseen (mm. islamin opetus, uskonnon huomiointi kouluissa) liittyvät kysymykset” (Martikainen 2008, 70). Suomeen on omaksuttu katsomusaineiden monimuotoisen opetuksen malli, jossa kunnat ovat velvoitettuja tarjoamaan oppilaille näiden katsomuksellisen taustan mukaista opetusta ja toisaalta oppilaalla on oikeus saada oman uskontonsa tai elämäkatsomustiedon opetusta sekä peruskoulussa että lukiossa (Sakaranaho 2007, 14). Suomen nykyisen lainsäädännön mukaan koulussa annetaan uskontoa koskevia tietoja ja taitoja, mutta uskonnon harjoittamiseen tähtäävä kasvatusta on uskonnollisten yhteiskuntien harteilla⁹. Tämä on aiheuttanut hämmennystä perheiden ja vakaumuksellisten muslimiopettajien keskuudessa, jotka ovat olettaneet islamin harjoittamiseen liittyvien asioiden, kuten rukouksen olevan osa opetusta¹⁰. Eräs keskustelua aiheuttanut kysymys on ollut myös opetussuunnitelmien ”yleisislam”, jossa islamista on karsittu erilaiset tulkintaperinteet ja opetetaan vain niitä aiheita, joista vallitsee yksimielisyys (Sakaranaho ja Jamisto 2007, 172-3). Vuonna 2007 aloitettiin Helsingin yliopistossa islamin opettajankoulutus, joka on lisännyt muslimiopettajien osuutta islamin opetuksessa.

⁸ Lainaus luottamuksellisesta raportista, joka on tehty islamilaisen yhteisön sisällä: ”*Esimerkiksi yhteisön ”imaamit” tai ”hengelliset johtajat” joutuvat päivittäin tekemisiin sellaisten kysymysten kanssa, mihin heillä ei ole vastausta. Usein kysymys on avioliitosta, avioerosta, perinnönjaosta, osallistumisesta, tasa-arvosta tai muista riitatilanteista, missä olisi erittäin tärkeää että henkilö joka antaa neuvoja, pystyy soveltamaan islamin lakia Suomen lakiin, jotta päätökset ovat oikeita ja pitviä. Usein pyydetään neuvoa ulkomailta, mutta siinä on ongelmana se, että ne uskonoppineet jotka asuvat ulkomailla, eivät tunne järjestelmää tai lakia pystyäkseen antamaan kunnollisia neuvoja, minkä tänne tulleet oppineetkin ovat todenneet täällä käydessään.*”

⁹ Uskonnonopetuksen nopeiden muutosten taustalla on toisaalta luterilaisen ja ortodoksisen valtionkirkkojen erityisaseman vähittäinen purkaminen ja toisaalta uskonnonvapauslainsäädännön uudistaminen vuonna 2003. Katsomusaineiden opetuksen muutoksesta monikulttuuristuvassa Suomessa, katso Sakaranaho ja Jamisto 2007.

¹⁰ Sama asia on aiheuttanut ja aiheuttaa hämmennystä myös valtaväestön keskuudessa, koska uskonnonopetus Suomessa on muuttunut yhden sukupolven aikana valtavasti. Keskustelussa on varsin suuria näkemuseroja, mutta ”[v]arsinkin pienryhmäisten uskontojen opettajat korostavat, että ’omaa uskontoa’ voi opettaa vain sellainen henkilö, joka tuntee perinteen sisältä päin; opettajan tulee elää oman uskonnon mukaista elämää ja toimia opettamansa uskonnon elävänä esimerkkinä” (Sakaranaho 2007, 26).

1.3. Islamin opettajien koulutus¹¹

Tarve islamin opettajien kouluttamiseen ilmeni jo 1990-luvun lopulla. 2000-luvun alussa järjestettiin täydennyskoulutusta lauantaisin (15 op) Suomalainen koulumaailma tutuksi -nimisenä kursseina. Ensin rahoitusta haettiin vain pienryhmäisten uskontojen opettamiseen mutta koska Opetushallituksessa oltiin sitä mieltä, että kohderyhmä oli liian pieni, koulutus suunnattiin sekä pienryhmäisten uskontojen että oman kielen opettajille. Mukana oli neljä islamin opettajaa Helsingistä ja Tampereelta.

Koulutus oli taloudellisessa mielessä pettymys osallistujille, sillä täydennyskoulutus ei ole pätevöittävää koulutusta, eikä siten vaikuttanut palkkaukseen. Niinpä lähdettiin suunnittelemaan tutkintokoulutusta, jonka kautta saisi kelpoisuuden pienryhmäisten uskontojen opettajaksi.

Vuonna 2007 uskontotiede ja opettajankoulutuslaitos saivat Helsingin yliopistolta hankerahoituksen, jonka turvin suunniteltiin ja käynnistettiin pienryhmäisten ja elämäntutkimustiedon opettajien koulutus. Annukka Jamisto teki opettajien parissa kyselyn, ja islamin opetuksesta järjestettiin myös seminaari. Sen jälkeen tehtiin tutkintovaatimukset, ja opetus käynnistyi (ks. Sakaranaho ja Jamisto 2007). Koulutuksen malli otettiin Turun yliopistosta, jossa uskontotiedettä humanistisessa tiedekunnassa opiskelevat saattoivat pätevöityä ev. lut. uskonnon opettajiksi. Sama malli tuotiin Helsingin yliopistoon siten, että pääaine oli uskontotiede ja maisterin tutkintoon sisällytettiin islamin opettajan opinnot. Opettajankoulutuslaitos tarjoaa pedagogiset opinnot¹² ja uskontotiede yhdessä islamin tutkimuksen kanssa aineenhallinnan opinnot.

Ongelma on siinä, että islamin opettajat eivät hakeudu koulutukseen. Ilmeisesti heillä ei ole siihen taloudellisia mahdollisuuksia. Suuri kynnys on myös suomenkieli, jonka täytyy olla täydellinen. Opetushallitus järjestää kielikokeita, mutta ne ovat monelle aika hyvinkin suomea osaavalle maahanmuuttajalle liian vaikeita. Kolmas kompastuskivi erillisiä opintoja suorittaville on maisterin tutkinnon puuttuminen. Lisäksi suurin osa opiskeltavasta kirjallisuudesta on englanninkielistä, ja käytännössä aineenhallinnan opinnoissa on noussut ongelmaksi myös se, että opiskelijat eivät osaa tarpeeksi hyvin englantia.

Lopputulos

Kymmenen vuotta suunnittelua, seminaareja ja täydennyskoulutusta, joiden tuloksena avattiin väylä islamin opettajaksi pätevöitymiseen mahdollistavaan koulutukseen. Islamin opettajat eivät kuitenkaan riittävästi ole hakeutuneet koulutukseen, vaikka kyselyn perusteella siihen oltiin innostuneita. Yksi toivo on Suomessa syntyneet ja kasvaneet musliminuoret, jotka käyvät lävitse suomalaisen koulujärjestelmän, mutta katsomusaineiden opetus on koko ajan muutoksen alla, emmekä tiedä mikä sen tulevaisuus tulee olemaan.

¹¹ Alaluvun 1.3. on kirjoittanut Tuula Sakaranaho.

¹² Pedagogisiin opintoihin, joihin on haettava ja päästävä opettajan kelpoisuuden hankkimiseksi, tuli humanistiopiskelijoille kiintiöksi 3/vuosi, mikä sisältää sekä ev. lut. että pienryhmäisten uskontojen opettajiksi opiskelevat.

1.4 Miten selvitys on tehty?

Hankkeen lähtökohtana oli selvittää imaamikoulutuksen tarvetta ja laajuutta sekä mahdollista toteutusta Suomessa. Pääpaino on ollut nykytilanteen kartoituksessa – mitä tällä hetkellä islamilaisten yhdyskuntien näkökulmasta tarvitaan ja miten tähän tarpeeseen voitaisiin jopa lyhyellä tähtämellä vastata. Selvityksen pääkysymykset olivat: minkälaista ja missä hankittua koulutusta nykyisillä imaameilla on? Kuinka paljon nykyiset ja tulevat imaamit tarvitsisivat joko korkeakouluissa tai kansanopistoissa toteutettavaa omaa uskontoa koskevaa teologista koulutusta ja toisaalta tietoa suomalaisesta toimintaympäristöstään – kulttuurista, kielestä ja yhteiskunnasta? Miten imaameja koulutetaan muualla? Miten koulutus olisi mahdollista ja järkevintä toteuttaa Suomessa?

Koulutustarveselvitys toteutettiin kyselylomakkeen sekä haastattelujen avulla, joilla kerättiin tietoja imaamien tehtävistä ja rooleista suomalaisissa muslimiyhdistyksissä, kartoitettiin yhdistysten tarpeita ja imaamien omia näkemyksiä siitä, minkälainen koulutus parhaiten palvelisi heitä ja yhdyskuntia. Erilaisten koulutusmallien kartoittamiseksi hankkeessa perehdyttiin eri Euroopan maissa jo käytössä olevaan imaamikoulutukseen ja muslimimaiden koulutuskäytäntöihin.

Selvitystyö teetettiin pääosin projektityönä ja valmisteltiin esipuheessa mainitun ohjausryhmän johdolla. Ohjausryhmä kokoontui selvityksen aikana seitsemän kertaa ja kommentoi mm. selvityksen tutkimussuunnitelmaa, kyselylomaketta ja puheenjohtajien haastattelukysymyksiä, selvityksessä kuultavia järjestö-, viranomais- ja tutkijatahoja, seminaarijärjestelyjä sekä selvityksen raporttiluonnosta. Lisäksi ohjausryhmän avustuksella saatiin muslimiyhdyskuntien imaamien ja puheenjohtajien yhteystietoja. Ohjausryhmän muslimiedustajat myös tiedottivat yhdyskunnille ja yhdistyksille selvityksen tarkoituksesta ja tekotavasta muslimiyhteisöjen johtajille järjestetyissä kokouksissa.

Kyselylomake ja haastattelut

Koulutustarvekartoitus tehtiin niiden 23 muslimiyhdyskunnan keskuudessa, jotka olivat rekisteröityjä uskonnollisia yhdyskuntia kesäkuussa 2012 ja lisäksi niiden rekisteröityneiden muslimiyhdistyksien keskuudessa, joilla on moskeija tai rukoushuone, yhteensä noin 60 yhteisöä¹³. Näiden yhteisöjen puheenjohtajille lähetettiin postitse 8.6.2012 kyselylomake ja sen mukana kirje, jossa esiteltiin selvityshanke, kerrottiin kyselystä, pyydettiin puheenjohtajien apua mahdollisimman hyvän vastausprosentin saamiseksi ja yleensä motivoitiin yhteisöjä osallistumaan tarvekartoitukseen. Lomakeita pyydettiin palauttamaan 20.7. mennessä. Lomake käännettiin myös ruotsiksi ja englanniksi. Kyselylomakkeessa kysyttiin imaamien nykyisestä koulutuksesta ja kokeemuksesta imaamin tehtävissä niin Suomessa kuin muuallakin, suomenkielentaidosta,

¹³ Yhdyskuntien osoite- ja muita yhteystietoja saatiin Patentti- ja rekisterihallituksen uskonnollisten yhdyskuntien rekisteristä, internetistä mm. Islamic Finder-sivustolta sekä muslimien katto-organisaatioiden ja ohjausryhmän edustajien avustuksella.

työtilanteesta, sekä koulutustoiiveista mahdolliseen täydennys- ja peruskoulutukseen liittyen (kyselylomake saatekirjeineen on Liitteessä 1).¹⁴

Vain kuusi yhdyskuntaa palautti kyselyn postitse ilman toista yhteydenottoa. Loput vastauksista saatiin useiden yhteydenottojen jälkeen, yleensä puheenjohtajien kanssa sovittujen haastattelujen kautta ja samassa yhteydessä. Kolmesta yhdyskunnasta ilmoitettiin, että he eivät halua osallistua selvikseen. Kaksi imaamia kertoi, että eivät olleet saaneet yhdyskuntansa hallitukselta lupaa osallistua. Jotkut pienemmistä yhdyskunnista kysyi emoyhdyskunnilta lupaa, ennen kuin vastasivat. Kyselylomakkeeseen saatiin vastaukset 22 imaamina tai varaimaamina toimivalta tai toimineelta henkilöltä 20 eri yhdyskunnasta. Lomakkeista osa täytettiin 'etänä', eli aineiston kokoaja täytti sen vastaajan puhelimesta antamin tiedoin.

Yhdyskunnissa tehtävissä haastatteluissa syvennettiin tietoja imaamien tehtävistä ja rooleista suomalaisessa muslimiyhdistyksissä, kartoitettiin yhdistyksen tarpeita ja imaamien omia näkemyksiä siitä, minkälainen koulutus palvelisi heitä ja yhdyskuntia parhaiten. Lisäksi kysyttiin perustietoja yhdyskunnan perustamisvuodesta ja jäsenistöstä, mitä mieltä yhdyskuntien johto oli nykytilanteesta, kannattaisiko Suomeen järjestää imaamien täydennyskoulutusta tai tutkintoon johtavaa peruskoulutusta ja haluaisivatko he myötävaikuttaa koulutuksen järjestämiseen Suomessa.

Pääkaupunkiseudun puheenjohtajia haastateltiin henkilökohtaisesti, yleensä yhdyskunnan omissa tiloissa. Lisäksi Tampereelle ja Turkuun tehtiin haastattelukäynnit. Suurin osa haastatteluista tehtiin kuitenkin puhelimitse. Muslimiyhdyskunnista tai -yhdistyksistä 19 puheenjohtajaa sopi haastattelun, joista osa tehtiin puhelimitse ja osa nauhoitettiin haastattelutapaamisissa.¹⁵ Yhdessätoista tapauksessa yhdyskunnan imaami – tai yksi imaamina toimivista henkilöistä – ja puheenjohtaja olivat sama henkilö.

Kyselyn tavoitteita ja taustayhteisöjä selostettiin muslimiyhdyskunnille lukuisissa keskusteluissa. Fokus ry:n rooli selvityksen toteuttajana kummastutti ja muun muassa tiedotusseminaarissa kysyttiin, miksi jokin muslimijärjestöistä ei ottanut selvitystä tehtäväkseen. Muslimien kattojärjestöjen aikaisemmat pyrkimykset viedä asiaa eteenpäin eivät kuitenkaan ole toteuneet.

Keskustelu- ja tiedotusseminaarit

Yhdyskunnille järjestettiin koulutusselvityksestä keskustelu- ja tiedotusseminaari Helsingissä 11.9.2012, johon kutsuttiin edellämäinuituista yhteisöistä puheenjohtajat ja imaamit sekä lisäksi tutkijoita ja viranomaisia sekä eri järjestöjen edustajia. Semi-

¹⁴ Kyselylomakkeessa sana ”islamilainen teologia”, jolla tarkoitettiin laajemmin islamilaisia tieteitä, ymmärrettiin toisinaan suppeasti käsittämään vain islamin opin (*kalam*), joka suomen kielessä ja kristillisessä termistössä tulee lähelle systemaattisen teologian ymmärrystä. Käsitteen ymmärtäminen laajemmasta tai suppeammasta merkityksestä saattoi vaikuttaa vastauksiin.

¹⁵ Täytetyt kysely- ja haastattelulomakkeet, sekä haastatteluiden nauhoitukset on kerätty luottamuksellisesti ja ne ovat FOKUS ryllä selvityksen tekijän hallussa. Niitä ei ole nähnyt ja kuunnellut muut kuin selvityksen tekijä itse. Myöhemmin raportissa kyselyjen ja haastatteluiden vastauksiin, vastaajiin sekä heidän edustamiinsa yhdyskuntiin viitataan koodinimillä, joista ei voi päätellä vastausten ajankohtaa, vastaajien henkilöllisyyttä tai heidän edustamaansa yhdyskuntaa.

naariin otti osaa 35 henkilöä, joista noin puolet oli muslimeja edustaen 12 eri yhdyskuntaa, kun taas muu yleisö koostui lähinnä tutkijoista, virkamiehistä ja järjestövaikuttajista. Seminaarissa kerrottiin muslimiyhdyskunnille, miksi selvitystä tehdään, ja minkälaisia tuloksia saatiin Ruotsissa vuonna 2008–9 tehdystä vastaavasta selvityksestä, esiteltiin eri Euroopan maissa käytössä olevia imaamikoulutuksen malleja sekä kerrottiin IMon monikansallisesta tutkimusprojektista, jossa oli tutkittu uskonnon roolia maahanmuuttajien kotoutumiselle.

Paneeli- ja yleisökeskustelussa pohdittiin imaamin roolia ja tehtäviä yhteisössään ja tarvittaisiinko Suomeen eriytettyä koulutusta islamin eri hengellisille työntekijöille ja imaameille. Keskustelussa todettiin nykykäytäntöön, eli 'self-made'-imaamien valintaan yhteisöissä kykenevimpien joukosta, liittyvän ongelmia – erityisesti kun täällä varttunut muslimisukupolvi haluaisi kouluttautua imaamiksi – sekä mietittiin, millaisessa koulutuslaitoksessa koulutus olisi mahdollista järjestää joko Suomessa tai muualla.

Hankkeen päätöseseminaarissa Helsingissä 13.6.2013 keskusteltiin selvityksen tuloksista sekä tuloksiin annetuista kommentteista ja toimenpide-ehdotuksista¹⁶. Runsaan neljäkymmenen osanottajan joukossa oli muslimeja noin kymmenestä eri muslimiyhdyskunnasta ja järjestöstä, tutkijoita ja muiden asiantuntijatahojen edustajia. Keskustelussa vedottiin yhteisön sisäisen yhteydenpidon tärkeyden ja uskontodialogin merkityksen puolesta uskonyhteisön itseymmärryksen ja identiteetin vahvistamiseksi sekä lisäselvitystyön puolesta.

Perehtyminen eurooppalaisiin ja muslimimaiden koulutusmalleihin

Hankkeessa perehdyttiin myös muualla Euroopassa käytyyn imaamikoulutuskeskusteluun ja jo tehtyihin ratkaisuihin koulutuksen järjestämiseksi sekä niistä saatuihin kokemuksiin. Selvityksen taustamateriaalina käytettiin Ruotsissa tehtyä vastaavaan selvitystä imaamikoulutuksen tarpeesta ja siinä raportoituja eurooppalaisia imaamikoulutusmalleja. Lisäksi selvityksen tekijät verkostoituivat eurooppalaisten asiantuntijoiden kanssa hankkiakseen tietoa muualla saaduista koulutuskokemuksista. Hollannissa kesäkuussa 2012 pidetyssä kansainvälisessä seminaarissa käytiin keskustelua sekulaarissa kontekstissa tapahtuvan imaamien koulutuksen kohtaamista haasteista.¹⁷ Hollannin kansainvälisen seminaarin osallistujilta saatiin tietoa ja kirjallisuutta mm. koskien Saksan imaamin koulutuksessa tapahtunutta viimeaikaista kehitystä. Lisäksi perehdyttiin Norjan moniuskonnolliseen johtajakoulutukseen, sekä Englannin perin-

¹⁶ Molempien seminaarien ohjelmat, alustusmateriaalit ja yhteenvedot paneeli- ja yleisökeskusteluista löytyvät FOKUS ry:n kotisivuilta <http://www.kulttuurifoorumi.fi> → Toiminta → Selvitys imaamien koulutuksesta.

¹⁷ Amsterdamin Inhollandin ammattikorkeakoulussa on järjestetty vuodesta 2006 lähtien tutkintoon tähtäävää imaaminkoulutusta, johon sisältyy islaminopillinen osio, mutta myös Hollannin modernia monikulttuurista yhteiskuntaa ja uskontodialogia koskevat osiot (Meuleman 2011). Koulutuksen ei-tunnustuksellisuus on ollut haaste opiskelijoille, joista osa ei hyväksy muuhun kuin islamin traditioon liittyvää opetusta ja kokee länsimaisen yliopistokoulutuksen analyttisen ja refleктоivan otteen uhkana omalle uskollaan. Ohjelman saamista kommentteissa korostettiin, että islamia koskeva koulutus tulisi tapahtua tiiviissä yhteistyössä muslimiyhdyskuntien kanssa.

teiseen imaamien koulutusmalliin, joka on eräissä tapauksissa akkreditoitu paikallisten yliopistojen tutkintoihin.

Muslimimaissa käytössä olevasta imaamikoulutuksesta kerättiin tietoa maiden suurlähetystöjen kautta. Selvityksessä lähetettiin 5 muslimimaan (Egypti, Marokko, Tunisia, Jordania ja Saudi-Arabia) Suomen edustustoon kirje, jossa pyydettiin jossa pyydettiin materiaalia maan imaamikoulutuksesta (ks. Liite 2). Tässä raportoidut Egypti ja Marokko ottivat vastauksena pyyntöön yhteyttä. Turkin ja Iranin imaamikoulutuksesta saatiin raporttiin selvitys tutkijakollegan (Kari Vitikainen) avustuksella.

1.5. Tiivistelmä luvusta 1.

Helsingissä vuosina 2011 ja 2012 järjestetyt kaikille avoimet keskusteluseminaarit: ”Muslimien haasteet vai muslimit haasteena Suomessa ja ”Imaamin rooli ja koulutus eurooppalaisessa kontekstissa – tarvitaanko Suomessa imaamikoulutusta?” antoivat alkusysäyksen tälle selvitykselle. Selvitystyö teetettiin projektityönä ja suunniteltiin sekä toteutettiin asiantuntijoista koostuneen työryhmän ohjauksessa.

Suomessa asuu arvioiden mukaan noin 50.000 – 60.000 muslimia, mikä muodostaa noin prosentin maan väestöstä. Koulutustarvekartoitus tehtiin niiden 23 muslimiyhdyskunnan keskuudessa, jotka olivat rekisteröityjä hengellisiä yhteisöjä ja lisäksi niiden rekisteröityneiden muslimiyhdistyksien keskuudessa, joilla on moskeija tai rukoushuone, yhteensä noin 60 yhteisöä. Näiden yhteisöjen puheenjohtajille ja imaameille lähetettiin postitse kyselylomake (ks. Liite 1), jossa kysyttiin imaamien nykyisestä koulutuksesta ja kokemuksesta imaamin tehtävistä, suomenkielentaidosta, työtilanteesta, sekä koulutustarveista mahdolliseen täydennys- ja peruskoulutukseen liittyen. Yhdyskunnissa tehdyissä haastatteluisa syvennettiin tietoja imaamien tehtävistä ja rooleista suomalaisessa muslimiyhdistyksissä, kartoitettiin yhdistyksen tarpeita ja puheenjohtajien sekä imaamien omia näkemyksiä siitä minkälainen koulutus palvelisi heitä ja yhdyskuntia parhaiten. Selvitykseen osallistui kyselyyn vastaamalla ja haastatteluun 22 imaamia ja 20 puheenjohtajaa.

Lisäksi erilaisten koulutusmallien kartoittamiseksi hankkeessa perehdyttiin eri muslimimaissa ja Euroopan maissa jo käytössä olevaan imaamikoulutukseen. Muslimiyhdyskunnille järjestettiin hankkeen puitteissa 2 keskustelu- ja tiedotusseminaaria, joihin liittyvää aineistoa on nähtävissä FOKUS ry:n kotisivuilla www.kulttuurifoorumi.fi.

2. Imaamit ja imaamin koulutus

2.1 Imaamin aseman ja tehtävien moninaisuus

Imaami johtajana¹⁸

Imaami on perusmerkitykseltään muslimiyhdyskunnan hengellinen johtaja, joka johtaa perjantairukouksia.¹⁹ Islamin perinteen mukaan imaamilta odotetaan seuraavia ominaisuuksia: hänellä on oltava uskonnollista ja muuta tietämystä (*‘ilm*), hänen on oltava hurskas (*taqwa*) ja hyvää tarkoittava (*niya*). Arabiankielessä imaami tarkoittaa johtajaa, laajemmin johdattajaa, ja toiseksi henkilöä, josta otetaan mallia ja esimerkiksiä. Sanalla on islamissa myös poliittinen merkitys: muslimien tärkein johtaja eli hallitsija (*khalifa*). Siten myös islamilaisten valtion korkeimmat johtajat ovat imaameja ja menneiden aikojen profeetat voidaan nähdä kansojensa imaameina.

Kolmas on tämän selvityksen kohteena oleva uskonnollinen merkitys. Islaminuskossa ja islamilaisessa maailmassa on tällä hetkellä hyvin monenlaisia imaameja:

1. Päivittäisen rukouksen imaami, jonka on oltava hurskas uskovainen ja osattava resitoida Koraania oikein. Jos kaksi muslimia haluaa rukoilla yhdessä, toisen heistä tulee johtaa rukousta – hän on silloin imaami.
2. Perjantairukouksen ja -puheen (*khutba*) imaami, sekä uskonnollisten juhlien ja hautajaisten imaami, jolla pitää olla lisäksi uskonnollista tietämystä, islaminopin ja perinteen tuntemusta kyetäkseen olemaan oikea imaami.
3. Koulukunnan imaami, islamilaisen teologisen koulukunnan ’perustaja’ ja kunnioitettu uskonoppinut. Tämän imaamin on oltava korkeasti koulutettu muslimi. Näitä ovat esimerkiksi imaamit Abu Hanifa, Malik ibn Anas, Al-Shafi’i ja Ahmad ibn Hanbal.
4. Islamilainen juristi tai tuomari, joka ovat saanut akateemisen koulutuksen. Hänellä on päätösvalta islamilaisessa valtiossa.
5. Mufti, eli lausunnon antaja tai perustaja, joka on saanut syvällisen akateemisen koulutuksen kaikista koulukunnista (*madhhab*). Lisäksi hän tuntee eri maiden oloja, ja hänellä on kyky tutkia ja ymmärtää häntä lähestyvien ihmisten tilanteita.

Vaikka islaminusko asettaa imaamin uskonopilliselle osaamiselle kriteereitä ja vaatimuksia sen mukaan, mitkä ovat hänen roolinsa ja tehtävänsä yhdyskunnassaan (esim. rukouksen imaami, perjantaipuheen imaami, sielunhoitoon erikoistunut imaami), suomalaisilla yhdyskunnilla ei nykytilanteessa ole mahdollisuutta ottaa niitä imaamien valinnassa huomioon. Enemmistö imaameista on itseoppineita, ja saavat tietoa internetistä ja vapaaehtoisista luennoista. Suomessa muslimit esittävät huolenaiheenaan, että erityisesti nuoret sukupolvet kärsivät, jos imaamilla ei ole riittävää tietoa islamista kyetäkseen opettamaan muita.

¹⁸ Tämän osion on kirjoittanut Walid Hammoud.

¹⁹ Sunnimuslimille imaami on henkilö, joka johtaa rukousta, erityisesti perjantairukousta (Jum’a). Shiimuslimille imaamin valinta on monimutkaisempi ja liittyy historiallisesti Muhammedin suvussa periytyneeseen asemaan. Molemmissa suuntauksissa imaami on kuitenkin ennen kaikkea rukouksen johtaja.

2.2. Imaamin sosiaalisesta roolista ja koulutuksesta

Imaamin muut roolit

Länsimaissa ja ei-muslimienemmistöisissä maissa imaamit toimivat uskonnollisten tilaisuuksien johtamisen lisäksi joskus muslimien hengellisinä ja yhteiskunnallisina neuvonantajina, suunnannäyttäjinä muslimiyhteisöille sekä yhteisön puhemiehinä, mutta näissä tehtävissä voivat toimia myös yhdyskuntien puheenjohtajat.

Imaamien rooli neuvonantajina kasvaa erityisesti maahanmuuttokontekstissa. Uskonnon sosiaalinen merkitys ylipäättään usein korostuu maahanmuuttajien elämässä, kun muita tukiverkkoja ei vielä ole. Imaamien ja muiden islamin hengellisten työntekijöiden palveluita tarvitaan jonkin verran myös sairaaloissa, vankiloissa ja armeijassa. Islamin mediassa herättämien mielikuvien yhdistyminen terrorismiin ja väkivaltaan sekä islamilaisten ääriliikkeiden ja fundamentalistien levittämä propaganda on haaste Euroopan imaameille, jotka joutuvat sekä torjumaan radikalismia levittämistä omassa yhteisössään että korjaamaan median levittämiä negatiivisia mielikuvia. (vrt. Larsson 2009, 33–35)

Osana selvitystä järjestetyssä tiedotusseminaarissa suomalaisista imaameista ja asiantuntijoista koostunut paneeli ja seminaarin yleisö pohti imaamin asemaa ja keskeisimpiä tehtäviä yhdyskunnassaan. Imaamin perinteisinä tehtävinä nähdään hengellinen johtajuus, rukousten johtaminen ja saarnaaminen sekä uskonnolliset toimitukset, kuten hautaus ja vihkiminen. Keskustelussa kuitenkin korostui imaamin rooli neuvovana, auttavana ja sovittelijana läheisenä ja helposti lähestyttävänä henkilönä, ja toisaalta imaamin rooli esikuvana ja sen mukanaan tuoma vastuu: imaami kertoo yhteisölleen miten asiat islamin mukaan ovat, edustaa islaminusktoa muulle yhteiskunnalle sekä on vuorovaikutuksessa ja käy uskontodialogia muiden uskontojen edustajien kanssa.

Varsinaista vihkimystä imaamiksi ei islaminuskossa ole. Suomessa paikalliset muslimiyhdyskunnat/yhdistykset itse määrittelevät mitä kriteereitä imaamin pitää täyttää, ja valitsevat keskuudestaan imaamin. Imaamin asema vaatii oman muslimiyhteisön hyväksynnän, mutta ei esimerkiksi evankelisluterilaisen pappistutkinnon kaltaista virallista pätevyyttä tehtävään.²⁰

Imaamin perinteinen koulutus

Oppineisuus ja tiedonhankinta on – ylipäättään, ei vain koskien uskonnollisia auktoriteetteja – tärkeä osa islamia sekä nykyisin että islamin historiassa ja perinteessä. Moskeijat tarjosivat jo varhain puitteet oppineisuuden harjoittamiseen opintopiireissä, joissa jonkin alan mestari kokosi ympärilleen oppilaita siirtääkseen tietämystään

²⁰ Käytäntö kuitenkin vaihtelee paljon eri maiden välillä: joissain muslimimaissa on hyvin tiukka järjestelmä, jossa esim. ministeriö määrittää koulutuksen ja pätevyden ja jopa mihin moskeijaan kukin imaami lähetetään. (Anas Hajjar, henk.koht.komm 11.9.2012). Islamissa yhdyskunnat eivät ylipäättään ole organisoituneet samoin kuin esimerkiksi katolinen kirkko virkaan vihittyjen uskonmiesten muodostamien hierarkioineen, jossa piispat vihkivät papiston virkaansa ja jonka hierarkian huipulla arkkipiispa ja lopulta paavi kaitsee katolista väestöä sekä edustaa kunkin maan katolisuuutta.

heille. Näissä opintopiireissä saatettiin harrastaa myös sekulaareja aineita, kuten kie-
lioppia ja puhetaitoa, historiaa ja runoutta. Islaminoppia ja teologiaa edelleen kehi-
tettiin ja vakiinnutettiin 800- ja 900-luvuilla, jolloin opin siirtymisen takaaminen tar-
kasti opettajalta oppilaalle tuli yhä tärkeämmäksi. Tuolloin kehitettiin *ijaza*-lisenssi,
jota käytettiin osoittamaan, että oppilas hallitsi hänelle opetetut aineet ja pystyi opet-
tamaan niitä muille. Lisenssiin sisällytettiin yksityiskohtainen opillinen 'sukupuu'
(*isnad*), jossa mainittiin myös oppilaan opettajien opettajat ja jolla osoitettiin, että op-
pilas oli saanut pätevää ohjausta. Näin muodostui islamissa vaalittu kanonisoitujen
opettajien ketju. (Larsson 2010, 104)

Myöhemmin keskiajalla kehittyi nk. *madrassa*-instituutio, joka on jatkunut kou-
lutusmuotona näihin päiviin asti. Madrasoissa opiskeltiin sekä islamilaisia tieteitä
al-'ulum al-islamiya, että nk. vanhojen tieteitä, jotka periytyivät antiikin oppinei-
den ajatuksista ja kirjoituksista logiikan, fysiikan, lääketieteen, politiikan, optiikan
ja tähtitieteen aloilla. Islamilaiset tieteet puolestaan sisälsivät Koraanin opiskelua
ja tulkintaa (*tajwid*, *tafsir* jne.), profeetan perimätietoa (*hadith*), juridiikkaa, lakia ja
käytännöllistä teologiaa (*fiqh*), systemaattista teologiaa (*kalam*) sekä arabiankieltä
ja kielioppia. Opiskelu oli edelleen vapaamuotoista ja vapaaehtoista ja perustui opet-
tajan ja opiskelijan väliseen suhteeseen. Siirtomaavallan ja länsimaisen valistusajat-
telun kohtaaminen 1700-luvun lopulta alkaen johti myös islaminuskoisissa maissa
modernin koululaitoksen kehittymiseen. Siinä on kuitenkin paljon myös jatkumoa
vanhasta oppijärjestelmästä (Larsson 2010, 104–7). Islamin uskonnollisten johtajien
koulutus kaventui yleisestä tieteellisestä koulutuksesta sisältämään vain islamilaiset
tieteet, kandidaatin, maisterin ja tohtorintutkintoineen.²¹ Näistä enemmän esimerkke-
jä seuraavassa luvussa.

2.3. Esimerkkejä imaamien koulutuksesta muslimimaissa

Turkki²²

Turkin imaamikoulutus on rakentunut kolmen tukijalan varaan (Bardakoğlu 2012).
Ensimmäinen tukijalka on imaami-saarnaajalukiot, jotka ovat Turkissa nelivuotisia.
Opintosuunnitelmaan kuuluu normaaleihin lukioihin kuuluvia yleissivistäviä aineita
ja taitoaineita sekä erityisiä uskonnolliseen ammattikoulutukseen liittyvät oppiainei-
ta. Uskontokoulutukseen liittyviä oppiaineita ovat 1) Koraanin tuntemus ja eksege-
tiikka (*Kur'an-ı Kerim ve Tefsir*) 2) haditit (*Hadis*), 3) dogmatiikka eli islamin oppi
(*Kelam*), 4) islamilainen laki (*Fıkıh*), 5) Muhammedin elämä (*Siyer*) 6) islamin histo-
ria (*İslam Tarihi*), 7) vertaileva uskonnon historia (*Karşılaştırmalı Dinler Tarihi*), 8)
käytännön teologia (*Hitapet ve Mesleki Uygulama*) sekä 9) arabian kieli. Imaami-saar-
naajalukioiden kurssikirjat ovat Turkin opetusministeriön hyväksymiä. Samat kirjat
ovat käytössä kaikissa Turkin imaami-saarnaajalukioissa.

²¹ Larsson vertaa tätä ruotsalaisen papin roolin kehitykseen keskiajan keskeisistä vaikuttajista koulutuksen,
sairaanhoidon, vanhusten hoidon, köyhäinhuollon, lainopin ja politiikan alalla nykyaikaan, jolloin hei-
dän roolinsa on ensisijassa uskonnollinen (2010, 109).

²² Turkkiä käsittelevän osion on kirjoittanut Kari Vitikainen. Toimituksellisista syistä osion lähdeluetteloa
on jouduttu tiivistämään. Täydellinen lähdeluettelo on saatavissa kirjoittajalta: kari.vitikainen@elrim.org.

Turkin uskontoviraston emeritus presidentin ja professori Bardakoğlun (2012) mukaan imaami-saarnaajalukioita ei tulisi kuitenkaan ymmärtää imaamiksi valmistavina oppilaitoksina, vaan ne tulee nähdä pikemminkin uskontokoulutusta antavina oppilaitoksina, jotka vastaavat oppilaiden tai perheiden uskonnollisen koulutuksen tarpeeseen. Vain viitisen prosenttia kouluissa olevista suunnittelee imaamin ammattia.

Toisena imaamikoulutuksen tukijalkana on koulutus, joka tapahtuu teologisissa tiedekunnissa.²³ Teologiset tiedekunnat menevät imaami-saarnaajalukioita syvemälle teologian opinnoissa, mutta tiedekunnatkaan eivät suoranaisesti valmista ketään imaamiksi.

Kolmantena imaamikoulutuksen tukijalkana professori Bardakoğlu (2012) korostaa uskontoviraston imaameille antamaa lisäkoulutusta. Uskontoviraston koulutusosaston ylläpitämässä 18 koulutuskeskuksessa annetaan kurssimuotoista ja pidempikestoista koulutusta imaamin virassa oleville. Kuudessa koulutuskeskuksessa järjestetään pidempikestoista saarnaajan ja *muftin*²⁴ pätevyuden antavaa erityiskoulutusta.

Uskontoviraston tavoite on, että imaamit osallistuvat kerran kolmessa vuodessa täydennyskoulutukseen. Tavoitteena on myös, että kaikki imaamit ovat valmistuneet teologisesta tiedekunnasta (Bardakoğlu 2012). Tähän tavoitteeseen on vielä matkaa, kun edelleen 66 % avoimista viroista annetaan imaami-saarnaajalukiosta valmistuneille (vrt. Diyanet 2012a, 2012b, 2012c).

Virassa olevien imaamien koulutustason nostamiseksi päätettiin vuonna 1989 aloittaa teologisissa tiedekunnissa ammattikorkeakoulutasoinen kaksivuotinen teologian koulutusohjelma (*önlisans*).²⁵ Nelivuotinen teologian kandidaatin tutkinto (*ilahiyat lisans programi*) valmistaa opiskelijoita palvelemaan uskontoviraston alaisuudessa esimerkiksi muftin, imaamin ja saarnaajan viroissa sekä lisäopinnoilla täydennettynä uskonnon ja etiikan opettajina ja opettajina imaami-saarnaajalukioissa (ks. esim. Marmara Üniversitesi 2012). Teologisessa tiedekunnassa kandidaatin tutkinnon jälkeen opiskelija voi jatkaa opintojaan teologian maisterin (*yüksek lisans*) tai tohtorin koulutusohjelmissa.

Ammattikorkeakoulutason teologisten opintojen ja yliopistossa tapahtuvien teologisten opintojen ainenimitykset ja -jaot ovat pitkälti samat kuin imaami-saarnaajalukioissa. Akateemisessa opiskelussa aiheisiin perehdytään laajemmin ja syvällisemmin. Imaami-saarnaajalukioiden kurssimäärästä poikkeavia oppiaineita ovat esimerkiksi

²³ Käytän tekstissä yleiskäsitettä teologia puhuessani islamilaisesta uskonopista kokonaisuutena. Teologiaan (*ilahiyat*) kuuluvat osa-alueina mm. oppi/systemaattinen teologia (*kelam*), laki (*fikh*), eksegetiikka (*tefsir*), haditit ja profetan elämä (*hadis ve siyer*), Islamin historia (*İslam tarihi*) ja muut islamilaiset oppiaineet. Artikkelissa käytetään islamilaiseen koulutukseen liittyvissä ei-suomenkielisissä termeissä termin turkinkielistä kirjoitusmuotoa.

²⁴ alueellinen johtava uskontovirkamies

²⁵ Lukuvuodesta 1998-1999 koulutus siirrettiin kehitteillä olleeseen Anadolu-yliopiston avoimeen korkeakouluun (*Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim*). Vuosien varrella avoimen korkeakoulun toimintaa on kehitetty ja integroitu tiiviimmin muuhun teologiseen koulutukseen. Tänä päivänä etäopetuksena toimivan avoimen teologisen korkeakoulun suorittanut opiskelija voi hakea kandidaatin ohjelmaan teologiseen tiedekuntaan (ks. Anadolu Üniversitesi 2011, 2).

islamilainen oikeus (*İslam hukuk usulü*), uskonnon psykologia, uskonnon sosiologia, uskonnon filosofia, Turkin ja islamin taidehistoria (*Türk-İslam Sanatları Tarihi*), Koraanin luku- ja kielitiede (*Kıraat İlmi*), arabian kieli ja kirjallisuus, islamilaisen filosofian historia, turkkilais-islamilainen kirjallisuus, islamin tunnustuskuntien historia (*İslam Mezhepleri Tarihi*) jne. Yliopisto-opinnoissa on alempiin koulutustahoihin verrattuna enemmän valinnaisuutta, ja kurssimateriaalit vaihtelevat yliopistojen ja opettajien mukaan (ks. esim. Marmara Üniversitesi 2012; Anadolu Üniversitesi 2011, 43; Buyurukçu 2006, 107–118, Mert 2012).²⁶

İmaamin ja muezzin virkaanhakuprosessi ja kelpoisuusstandardit

Turkin valtion uskontoviraston (*Diyanet İşleri Başkanlığı*) perustamiseen (1924) ja tehtävään liittyvä laki (Diyanet 2010/1965) määrittelee pääpiirteittäin uskonnollisten virkamiesten toimenkuvat. Uskontoviraston virkamiehinä toimivien imaamien ja *muezzinien*²⁷ valintakriteerit taas on määritelty valtion virkamieslaissa (Milli Eğitim Bakanlığı 2012) ja valtion uskontoviraston henkilökunnalleen asettamissa vaatimuksissa (Diyanet 2012a, 2012b, 2012c). Haettavissa olevat imaamien ja *muezzinien* vakanssit on jaettu tehtävän vaativuuden ja moskeijan merkittävyyden mukaisiin asteisiin. Vuonna 2012 imaami-saarnaajan koulutusvaatimukseen kuului imaami-saarnaajalukion päästötodistus (*İmam Hatip Lisesi*). Ylemmän asteen imaameilta edellytetään ammattikorkeakoulutasoisia teologisia opintoja tai kandidaatin tutkintoa teologisessa tiedekunnassa. Pääsääntöisesti ammattikorkeakouluista tai yliopistoista valmistuneet imaamit ovat käyneet ensin imaami-saarnaajalukion, joskin pyrkiminen ylempiin teologian opintoihin on mahdollista myös muista lukioista. Teologisiin korkeakouluopintoihin hakijoilta edellytetään klassisen arabian perustietoja. Riittävän arabian taidon saavuttaminen edellyttää käytännössä aikaisempaa uskonnollista koulutusta. Pieni joukko alimman asteen *muezzin* otetaan palvelukseen ilman imaami-saarnaajalukion tutkintoa. İmaamien ja *muezzinien* valinta tapahtuu kaikille valtion virkamiehille tarkoitetun valintakokeen²⁸ ja valtion uskontoviraston järjestämän suullisen tai kirjallisen soveltuvuuskokeen perusteella (Diyanet 2012a, 2012b, 2012c).

Suullisessa imaameille tarkoitetussa kokeessa kuulustellaan Koraanin tuntemusta, dogmatiikan tietämystä, islamilaista lakia ja jumalanpalvelukseen liittyviä kysymyksiä, profeetan elämän ja etiikan tuntemusta ja saarnataittoa. *Muezzin* kokeessa edellisten lisäksi testataan rukouksutsum ja jumalanpalvelukseen liittyvien tekstien resitointitaitoa ja sävelkorvaa. Kokeeseen liittyy myös hakijan persoonan ja henkilökohtaisen etiikan arviointi. İmaameilta ja *muezzineilta* edellytetään nuhteetonta elämää (Diyanet 2012a ja Diyanet 2012b). Esim. aviorikos, alkoholin juonti ja uhkapeliin syyllistymien ovat tuomittavia tekoja (esim. Bardakoğlu 2012, İstanbulilainen imaami 2012).

²⁶ Yliopistoissa myös kansainvälisyys on enemmän esillä. Esimerkiksi Marmaran yliopiston Kansainvälinen teologinen ohjelma (*Uluslararası İlahiyat programı*) on vuodesta 2007 saakka tarjonnut ulkomailla peruskoulutuksensa saaneille vieraan maan kansalaisille mahdollisuuden opiskella teologiaa Turkissa.

²⁷ Käytännössä *muezzin* virka on alemman tason imaamin virka, joskin siihen liittyy enemmän Koraanin melodiseen lukemiseen liittyvää vastuuta, joka toteutuu erityisesti rukouksutuissa ja jumalanpalvelusliturgiassa.

²⁸ Turkiksi: *Kamu Personel Seçme Sınavı* (KPSS)

Turkin uskontovirasto antaa imaameille virkamääräykset. Pääsykokeiden perusteella valitut imaamit ja *muezzit* aloittavat yleensä työnsä uskontoviraston osoittamisessa kylämoskeijoissa. Kylämoskeijoissa tapahtuva palvelu kestää noin kolme vuotta, jonka jälkeen imaami tai *muezzi* voi saada paikan kaupunkien moskeijoista. Imaamin ja muezzin koulutustaso ja ansioituneisuus vaikuttavat siihen minkä tason moskeijassa hän saa palvella. Monen imaamin haave on myöhemmin palvella Turkin uskontoviraston lähettämänä imaamina ulkomailla turkkilaisissa islamilaisissa seurakunnissa. Ulkomaille pääseminen edellyttää kotimaassa hankittua työkokemusta.

Islamin suuntaukset turkkilaisessa imaamikoulutuksen materiaalisissa

Turkissa käydään jatkuvaa keskustelua siitä, miksi Turkin uskontovirasto edustaa vain sunnimuslimeita, vaikka maassa on merkittävä alevi-vähemmistö (vrt. esim. Bardakoğlu 2010, 154–158). Voimakkaat islamilaiset herätysliikkeet²⁹ ovat leimaa-antavia turkkilaiselle sunni-islamille (vrt. esim. Mert 2012). Islamilaiset liikkeet esittävät ajoittain julkista kritiikkiä toisia eri painotusta edustavia liikkeitä samoin kuin valtion uskontoviraston edustamaa islamia kohtaan.

Professori Bardakoğlu näkee Turkin vahvuutena erilaisuuden sietämisen, joka erottaa Turkin monista muista muslimimaista (Bardakoğlu 2009, 70-72). Tämä asenne on jossain määrin tunnistettavissa myös turkkilaisten imaami-saarnaajalukioiden oppikirjoista. Toisaalta vaikka turkkilaisten imaami-saarnaajalukioiden oppimateriaalista näkyy tasavaltalainen diskurssi ja eri tavalla ajattelevia käsitellään monessa suhteessa poliittisesti ja myös ekumeenisesti varsin korrektisti, oppimateriaali on selvästi tunnustuksellista. Rajaa vedetään myös islamin sisäisten oppi- ja lakisuuntausten välille, joskin rajanveto pyritään tekemään niin, että tilaa jää myös toisin ajatteleville. Turkin uskontovirasto ja turkkilaisesta imaamikoulutuksesta vastuussa olevat edustavat Turkissa tahoja, jolla on pitkälti valta määrittää Turkin ”virallinen islam”. Suvereeni valta-asema ja resurssien ylivoima tekee kohtuullisen helpoksi osoittaa toleranssia toisin ajattelevia kohtaan.

Turkilla on pitkä kokemus imaamikoulutuksen järjestämisestä tasavaltalaisessa kontekstissa. Vaikka imaamikoulutuksen järjestämisessä, imaamien virkaan liittyvien kriteereiden luomisessa ja imaamien jatkokoulutuksessa voidaan Turkin kokemuksesta oppia yhtä ja toista, on kuitenkin selvää, että turkkilainen imaamien koulutus-konteksti poikkeaa paljon eurooppalaisesta kontekstista.

Egypti³⁰

Egyptissä imaamiksi valmistautuminen alkaa jo lapsena, kun lapsi oppii Koraania, profeetan perimätietoa (*hadith*) ja islamin perusteet koraanikoulussa, kotona tai islamilaisessa peruskoulussa. Valtion kouluissa islamia on opiskeltu pari kolme tuntia

²⁹ Voidaan puhua niin sanotuista *tasavvufi*-liikkeistä (joita ei pidä rinnastaa suoraan länsimaissa tunnettuun sufilaaisuuteen), joihin kuuluu suljetumpia islamilaisia sääntökuntia (*tarikät*) ja kansallisia tai kansainvälisiä islamilaisia järjestöjä ja yhteisöjä (*cemaat*). Edellisestä esimerkki voi olla nakshibendeihin kuuluva Ismailağa-liike ja jälkimmäisestä nurcu-liikkeestä lähtöisin oleva Gülen-liike.

³⁰ Egyptiä koskevan osion on kirjoittanut Inga Härmälä.

viikossa, mutta arvosanoja uskonnosta ei ole huomioitu peruskoulun virallisissa lopputodistuksissa. Koska maan kansallinen opetussuunnitelma ei ole viimeisten vuosikymmenien aikana korostanut uskonnollista opetusta, monet lapset käyvät yksityisiä islamilaisia peruskouluja tai Al-Azhar-peruskouluja, joissa opetetaan opetusministeriön laatiman kansallisen opetussuunnitelman lisäksi enemmän islamilaisia aineita ja kannustetaan islamin mukaiseen sosiaalistumiseen. (Asik 2012)

Moskeijan imaamiksi pääsemiseksi Egyptissä pitää olla hyvä tietämys islamilaisissa oppiaineissa, sopiva luonne sekä hyvä maine – usein imaamiksi opiskelevien perheissä on ollut pitkä jatkumo uskonoppineita. Islamilaisia tieteitä voi opiskella monenlaisissa opistoissa, mutta maineikkain instituutio islamilaisten tieteiden opiskeluun Egyptissä on Al-Azharin yliopisto, joka on yksi tärkeimmistä islamilaisten tieteiden keskuksista maailmassa. Kairon yliopistossa on Dar al-‘Ulum-tiedekunta, jossa voi myös opiskella islamilaisia tieteitä.

Al-Azharin yliopisto

Al-Azharin tarjoama yliopisto-opetus on suunniteltu niin, että opiskelemaan pääsemiseksi tarvitaan samat tiedot kuin Al-Azhar-lukion käyneillä on arabian kielessä ja islamilaisissa tieteissä. Näin ollen melkein kaikki ulkomailta tulleet opiskelijat käyvät ensin Al-Azhar-lukion viimeisen vuosikurssin ennen kuin pääsevät yliopiston tarjoamille kurseille.

Al-Azharin yliopisto tarjoaa opetusta yli kymmenessä kaupungissa ympäri maata niin lääketieteessä, kotitaloustieteessä kuin islamilaisessa filosofiassa. Islamilaisia tieteitä voi opiskella islamin tutkimuksen ja arabian kielen tiedekunnissa tai *sharia*-lakitiedekunnissa. Islamin tutkimuksen ja arabian kielen tiedekunnissa on laitoksia, joissa voi erikoistua islamin lakioppiin (*fiqh*), uskonoppiin (*‘aqida*), kirjallisuuteen, profeetta Muhammadin perimätietoon (*hadith*) ja siihen liittyviin tieteisiin, islamilaiseen filosofiaan, koraanitieteisiin ja -tulkintaan (*‘ulum al-quran wa tafsir*) tai islamiin kutsumiseen (*da’wa*). Sharia-lakitiedekuntien laitoksissa taas voi erikoistua yleiseen juridiikkaan (*al-fiqh al-‘amm*), islamin lainopillisiin periaatteisiin (*usul al-fiqh*) ja vertailevaan juridiikkaan (*al-fiqh al-muqaran*).³¹

Al-Azharin kansainvälinen toiminta

Al-Azharin nimeä kantavia, enemmän tai vähemmän egyptiläiseen instituutioon sitoutuneita peruskouluja on ympäri maailmaa. Esimerkiksi Tamaracin kaupungissa Floridassa on Alazhar School -niminen peruskoulu,³² Nigerian Lokojan kaupungissa on Al-Azhar International College³³ ja Wienissä on Alazhar International Schools³⁴. Indonesiassa on jopa 65 varakkaiden suosimaa Al-Azharin koulua, joita pidetään maan parhaimpina.³⁵ Korkeakoulutasoista Al-Azharin opetusta on tarjolla vuodesta

³¹ <http://www.azhar.edu.eg/>) (http://www.azhar.edu.eg/bfac/drasiat_cairo/dprts.htm

³² <http://www.edline.net/pages/AlazharSchool>

³³ <http://www.al-azharinternationalcollege.com/>

³⁴ <http://www.alazhar.at/index.html>

³⁵ <http://www.insideindonesia.org/weekly-articles/a-new-educational-movement>

2006 lähtien Lontoon Al-Azhar Collegessa, joka on Al-Azhar Al-Sharifin virallisesti hyväksytty haara Iso-Britanniassa.³⁶

Al-Azharissa on myös ulkomaalaisille opiskelijoille erillinen tiedekunta, josta valmistuu neljässä vuodessa islamin tutkimuksen kandidaatiksi. The World Association for al-Azhar Graduates (WAAG) perustettiin vuonna 2007 edistämään yhteistyötä Al-Azharin ja sen tuhansien kansainvälisten alumnien välillä. Yhdistys tarjoaa myös stipendejä islamilaisten tieteiden opiskeluun Al-Azharin yliopistossa.³⁹ Tänä keväänä WAAG järjesti yhteistyössä Cambridgen yliopiston ja Britannian suurlähetystön kanssa kurssin 12 brittiläiselle vankilasaarnaajalle ja imaamille.³⁸

Saksalaisilla yliopistoilla on ollut monenlaista yhteistyötä Al-Azharin yliopiston kanssa. Arabian kielen ja islamintutkimuksen laitos Göttingenin yliopistolla on järjestänyt kansainvälisiä seminaariviikkoja Egyptissä yhteistyössä Al-Azharin professoreiden kanssa. Vuonna 2013 teemana oli ”Etiikan opettaminen ja opettamisen etiikka: Moraalinen koulutus klassisessa islamissa ja sen vaikutus nyky-yhteiskunnissa.”³⁹ Islamilaisen teologian keskus Münsterin yliopistossa on myös kehittänyt yhteistyötä Al-Azharin kanssa. Se on keskittynyt uskontojen välisen ymmärryksen ja uskontodialogin edistämiseen tuomalla katoliset, protestantti- ja muslimitologit Saksasta yhteen egyptiläisten islaminuskonoppineiden kanssa.⁴⁰ Uskontojen väliseen dialogiin keskittyy myös toinen projekti, joka tuo yhteen saksalaisia teologeja evankelisesta kirkosta (Evangelische Kirche in Hessen und Nassau) ja uskonoppineita Al-Azharin yliopistosta, tavoitteena vahvistaa vuoropuhelua islamin ja kirkkojen välillä niin Saksassa kuin Egyptissä.⁴¹

Marokko

Vastauksena 2000-luvun alkupuolen militarisoituvan islamin uhkaan, Marokon hallitus omaksui kontrolloivamman uskontopolitiikan ja aloitti vuonna 2005 kaksiosaisen ohjelman islamin työntekijöiden kouluttamiseksi maltilliseen islamiin. Ohjelmassa sekä koulutetaan uusia mies- ja naispuolisia hengellisiä työntekijöitä että uudelleen koulutetaan entisiä, enimmäkseen vain koraanikoulun käyneitä imaameja ja saarnaajia. Ohjelman ensimmäinen osa koostuu uusien imaamien kouluttamisesta 1-vuotisessa imaamiksi pätevoittämiskoulutuksessa, jonka pääsyvaatimuksena on kandidaattin tutkinto yliopistosta (bachelor’s degree) erinomaisin arvosanoin ja Koraanin

³⁶ <http://www.al-azhar.org.uk/>

³⁷ WAAG järjestää jatkokoulutusta ja kursseja myös muille kuin alumneille. Kotisivuillaan he mainitsevat että intensiivikursseja voidaan järjestää niin muslimeille kuin ei-muslimeille, jotka haluavat tutustua Al-Azharin mukaiseen islamiin englannin tai arabian kielellä. Kurssit johdattavat aiheisiin kuten islamin peruskäsitteet, islamilainen laki, naisten, lasten ja perheen asema islamissa, islamin maltillisuus ja ympäristönsuojelu islamin mukaan. <http://www.waag-azhar.org/en/>

³⁸ Kaksi viikkoa kestäneen koulutuksen opettajina toimi tutkijoita ja opettajia Al-Azhar yliopistolta. Koulutus sisälsi useita luentoja islamilaisen ajattelun uusimisesta, islamilaisesta etiikasta ja hengellisyydestä, monoteismista, maltillisuudesta, psykiatrisesta neuvonnasta islamilaisesta näkökulmasta, sekä fanaattisuudesta ja sen seurauksista. http://www.waag-azhar.org/en/news_archive1.aspx?id=1517

³⁹ <http://www.uni-goettingen.de/de/429725.html>, <http://onaeg.com/?p=706063>

⁴⁰ http://www.uni-muenster.de/ZIT/Aktuelles/2012/aktuelles_2012_al_azhar.html

⁴¹ (http://www.wolfram-reiss.de/pages/islam_prog.htm)

ulkoa osaaminen (miehet kokonaan, naiset 1/2). Tämä koulutus on avoin myös naisille, jotka valmistuvat ohjelmasta maallikoiden naisohjaajiksi nimikkeellä *mourchidate* (women spritual guides) ja sallii siten naisten kehittymisen virallisesti tunnustetuiksi (ja palkatuiksi) uskonnollisiksi auktoriteeteiksi⁴². Ohjelmasta valmistuu vuosittain 500 imaamia ja 150 naisohjaajaa.

Strategian toinen osa sisältää 45 000 imaamin ja saarnaajan uudelleenkoulutuksen ja integroimisen maan hallituksen määrittelemään Marokon ”avoimen kulttuurin ja demokratian perinteitä kunnioittavaan, maltilliseen valtionislamiin”⁴³. Marokon uskontoministeriön vuonna 2006 keräämien tietojen mukaan 82 % imaameista ei ollut saanut muodollista koulutusta ja/tai opetusta juurikaan muussa kuin Koraanin ulkoa opettelussa ja resitoinnissa.

Myös muissa Afrikan pohjoisosan muslimimaissa, kuten Algeriassa ja Tunisiassa hallitus on viime vuosina pyrkinyt hillitsemään ääri-islamilaisten ja uudistusliikkeiden vaikutusta lisäämällä imaamien koulutusta ja pitämällä uskonnollisten työntekijöiden nimittämisen itsellään.

Iran – shiiamuslimit ⁴⁴

Kun shiialaisuudessa puhutaan imaameista, viitataan ensisijaisesti kahteentoista ensimmäiseen imaamiin, joilla on erityinen rooli shiialaisessa uskossa (vrt. Elahimanesh 2013, Boroujerdi 2013). Sekaannuksen välttämiseksi shiialaiset käyttävät islamilaisissa seurakunnissa toimivista imaameista määreitä seurakuntaimaami ja perjantai-imaami (Ansari-pour 2013).⁴⁵

Seurakuntaimaameista

Seurakuntaimaamilta odotetaan hurskautta ja shiialaisen rukousrituaalin osaamista. Seurakuntaimaamina toimiminen ei edellytä muodollista teologista koulutusta, joskin rituaalin tunteminen edellyttää opiskelua. Yleensä alueellinen seurakunta rahoittaa itse moskeijansa rakentamisen. Seurakunta valitsee myös seurakuntaimaamin moskeijaansa. Tavallisesti seurakuntaimaami ei saa palkkaa, vaan hän suorittaa imaamin tehtäviä muun työn ohessa. Seurakuntalaiset eivät ole mitenkään velvoitettuja turvautumaan uskonelämänsä kysymyksissä moskeijansa seurakuntaimaamiin, joskin seurakuntaimaamin asema hengellisenä johtajana korostuu kaupungeissa, joissa ei ole oppineita teologeja. Lukuisten uskonoppineiden kansoittamissa iranilaisissa pappiskaupungeissa, kuten Qom ja Mashhad, seurakuntalaiset usein turvautuvat kysymyksissään seurakuntaimaamia oppineempiin teologeihin.

⁴² Katso Rausch: ”Women Spritual Guides (Mourchidate) in Morocco...”

⁴³ Ohjelman 4 ’pilaria’ ovat : ”Asha’rite dogma, Malikite school of law [...] 3) Sufism and sufi ethics [...]” and political programme to further strengthen and consolidate the power of the King. (Rausch, 4). Ohjelmaan sisältyy koulutuksen lisäksi islamin käsikirja (50 000 kappaleen painos arabiaksi), tv:ssä opetusohjelma (arabiaksi ja 3 etnisellä kielellä) ja mm. uskonnollinen radiokanava ja nettisivusto.

⁴⁴ Irania ja shiiamuslimeita koskevan osion on kirjoittanut Kari Vitikainen.

⁴⁵ Tiedot Iranin imaamikoulutuksesta ja oppineisuuden asteista perustuvat ensisijaisesti (ellei erikseen muuta mainita) tohtori Ansari-pourin (2013) haastatteluun Qomissa.

Perjantai-imaameista

Yleensä kaupungeissa on yksi tai suuremmissa kaupungeissa joitakin moskeijoita, joissa pidetään perjantaisaarna. Mahdollisuuksiensa mukaan uskovaiset kerääntyvät kuulemaan perjantaisaarna. Perjantaisaarnat pitävät sisällään mm. Koraanin selitystä ja opetusta Jumalan ylistämisestä, profeetan ja hänen huoneensa kunnioittamisesta, moraalisesta elämästä, sosiaalisista kysymyksistä ja politiikasta.

Maallikkouteen perustuva seurakuntaimaamus ei riitä perjantain rukoushetkessä saarnaamiseen. Saarnaaja on aina koulutettu teologi, joka yleensä vastaa myös keskusmoskeijan toiminnasta. Keskusmoskeijoissa saarnaavaa uskonoppinutta kutsutaan perjantai-imaamiksi (*imam cumā*). Jos kaupungilla tai kylällä ei ole koulutettua saarnaajaa puhetta pitämässä, puhetta ei pidetä. Yhteisö voi päättää anooko se itselleen perjantai-imaamia.

Perjantai-imaameilta vaaditaan ehdotonta puhtautta ja perusteellista lakikoulutusta (*fiqh*) islamilaisessa seminaarissa. Ennen Iranin islamilaista vallankumousta perjantai-imaamit linkittyivät yleensä johonkin *mardza taqlid* -tason islamoppineeseen. Iranin islamilaisen vallankumouksen jälkeen lupa perjantai-imaamina toimimiselle saadaan Iranin korkeimmalta uskonnolliselta auktoriteetilta eli ajatollah Khameinilta. Koska perjantai-imaamin vastuut ovat laajemmat myös yhteiskunnallisesti, hän saa usein palkkaa työstään. Palkan maksaa ajatollah Khameinin toimisto.

Oppineisuuden tasot shiialaisuudessa

Shiialaisuudessa *mardza taqlid* tasolle päässyt oppinut voi antaa *fatwoja* eli lakitulintoja. Ennen *mardza taqlid* tasolle pääsemistä islaminoppinut saavuttaa *mudztahid* tason. *Mudztahid* taso saavutetaan, kun noin 12 vuotta kestäneiden seminaariopintojen jälkeen on vielä jatkettu opintoja oppineen opettajan kanssa niin kutsutuissa ”tekstin ulkopuolisissa” (*derse khare*) opinnoissa.

Mudztahidilta odotetaan hyvää arabian taitoa ja rationaalisen laintulkinnan ja logiikan periaatteiden ymmärtämistä. *Mudztahid* tasolle päässyt oppinut voi arvioida tehtyjä lakitulintoja ja soveltaa lakitulintoja itseensä. Hänellä ei kuitenkaan ole vielä oikeutta antaa muita koskevia *fatwoja*. Shiialaisuudessa koulutus pyritään tekemään huolella kiirehtimättä, jotta voidaan olla varmoja oppimisesta. Tämän vuoksi koulutus kestää pitkään. Osaaminen testataan joka alueella.

Mardza taqlid taso saavutetaan kun *mudztahid* on alkanut saada seuraajia, jotka luottavat *mudztahidin* kattavaan tietämykseensä islamista. Usein *Mardza taqlid* tason oppineille annetaan myös *ajatollahin* arvonimi. *Ajatollah*-arvonimeä kantavia oppineita on Iranissa toistakymmentä.

Shiia-muslimeita kehoitetaan seuraamaan parasta elossa olevaa opettajaa. Usein *mardzoja* on kuitenkin vaikea asettaa paremmuusjärjestykseen. Oppineiden mielipiteitä kuunnellen ja oman tilanteensa huomioon ottaen shiia-uskovat valitsevat oman *mardzansa*. Hyviä opettajia pidetään suuressa arvossa. (vrt. Ansaripour 2013, Najafin 2013)

Fiqh-seminaari ja seminaarin suhde yliopistoon

Fiqh-seminaariin voi anoa lukion jälkeen tai jopa kesken lukiota. Osalla seminaareissa opiskelevista oppilaista on takanaan jo yliopisto-opintoja. Seminaarin tavoite on kouluttaa *mudztahid* tason oppineita lakitulkinnassa (*fiqh*). Lakitulkinnassa on kaksi tasoa: 1) ihmisen suhde toisiin ihmisiin ja itseensä (perhe, liiketoimi, avioero, kasvatusta, rahan antaminen, rikollisuus, sosiaalinen elämä jne.) ja 2) ihmisen suhde Jumalaan (kuinka rukoilla, paastota, peseytyä jne). (vrt. Ansaripour 2013, myös Najafin 2013) Seminaariopintoihin liittyy kolme tasoa, jotka läpäissyt tuntee islamilaisen lain laajalti.

Islamilaisessa valtiossa uskonoppineiden lakitulkinnat säätelevät myös yhteiskunnallista elämää. Iranissa on eduskunta, joka säätää lakeja, mutta kaikki lait alistetaan lopulta uskonoppineiden neuvoston hyväksyttäväksi.

Seminaarin toisen tason jälkeen osa opiskelijoista päätyy lukemaan teologiaa yliopistossa. Teologisen tiedekunnan *kelam*-opinnoissa pohditaan ensisijaisesti kuinka dogmaattisesti perustellaan opinkohdat Jumalasta, profeettaisuudesta, profeetan seuraajista jne. Mahdollisia yliopistotason jatko-opintoja seminaarista yliopistoon siirtyneille ovat myös filosofia (länsimainen ja islamilainen), islamin historia, vertaileva uskontotiede ja talusopinnot (islamilainen näkökulma). Myös seminaareissa opiskellaan dogmatiikkaan ja filosofiaa, mutta seminaarissa näiden opintojen tavoite on lähinnä antaa viittekehystä ja välineitä lakitulkintojen tekemiseen.

Seminaarin jälkeen osa opiskelijoista päätyy perjantai-imaameiksi, osa pyrkii jatkamaan opintojaan päätyäkseen *mudztahideiksi*. Seminaarit antavat mahdollisuuden palvella myös lakimiehinä. Myös yliopistoista valmistuu lakimiehiä, mutta lähinnä talousoikeuden alueelle.

2.4. Malleja ja kokemuksia islamin työntekijöiden koulutuksesta muissa Euroopan maissa

Länsi- ja Pohjois-Euroopan imaamikoulutuskeskustelu on melko nuorta ja turvallisuuspolitiikan sekä terrorismikeskustelun sävyttämää. Imaameista ei juuri keskusteltu ennen 2000-luvun alun Amerikkaan ja Eurooppaan kohdistuneita terrori-iskuja. Kasvanut kiinnostus on suhteessa pelkoon islamin radikalisoitumisesta Euroopassa ja epäilyksiin maahanmuuttajapolitiikan epäonnistumisesta, vaikka nykyisin tuodaan esiin myös islamin asema Euroopan toiseksi suurimpana uskontokuntana ja ajatus uskontojen yhdenvertaisuudesta. Tavoitteet hallita eurooppalaista islamia ovat johtaneet kahtalaiseen suhtautumiseen, jossa imaamit jaetaan joko hyviin, valtion integraatiopolitiikan agentteihin tai huonoihin etnisten ja uskonnollisten vastakohtaisuuksien lietsojiin, jolloin imaamien rooli uskonnollisina johtajina unohdetaan. (Larsson 2009)

Euroopan eri maissa järjestettyä imaamikoulutusta on tarkasteltu muun muassa siinä valossa, 1) mitä muslimiyhteisöjen omaa koulutusta eri maissa on järjestetty, 2) millaista valtion tarjoamaa - ja lähinnä integrointiin tähtäävää - täydennyskoulutusta on yhteiskuntaa koskevien kurssien ja kieliopintojen muodossa sekä 3) minkälaista islaminopillista koulutusta tarjotaan valtion tai alueellisen hallinnon taholta (Rosón 2011).

Imaameille ja islaminopettajille ei ole valtion järjestämää koulutusta toisaalta maissa, joissa valtio ja uskonto ovat jyrkästi erotettu toisistaan, eikä uskonnonopetusta sallita kouluissa (ns. laïcité-Ranska ja Sveitsin ranskankieliset osat). Sitä ei ole järjestetty myöskään maissa, joissa valtio on vahvasti tunnustuksellinen, ja islam ei ole tunnustettu uskontokunta (Italia ja Puola). Näissä maissa imaamien koulutuksesta ovat vastanneet muslimiyhteisöt yksityisissä oppilaitoksissa. Valtion järjestämää imaamikoulutusta on vain Bosnia-Hertsegovinassa, Turkissa ja Hollannissa. Englannissa imaamikoulutusta järjestetään yksityisissä oppilaitoksissa, mutta yhteistyössä paikallisten yliopistojen kanssa kurssien ja koko tutkinnon hyväksyttämiseksi. Monissa Euroopan maissa (esim. Itävalta, Ranska ja Hollanti) on mahdollista opiskella islamintutkimusta ja -teologiaa korkeakoulutasolla, jonka jälkeen suoritetaan täydentäviä kursseja imaamiksi kouluttautumista varten. Hollannissa uskonnollisilta johtajilta vaaditaan lisäksi vuoden mittainen integraatiokurssi, ennen kuin he saavat harjoittaa imaamin tointa maassa. Maissa, joissa on sallittu tunnustuksellinen uskonnonopetus valtion kouluissa, on järjestetty valtiojohtoista *islaminopettajakoulutusta*: näihin kuuluvat Saksa, Itävalta ja Belgia. (Larsson 2009, 75–76)

Eurooppalaiseen imaamikoulutukseen ja sen saamiin muotoihin ovat vahvimmin vaikuttaneet 1) eri maiden uskonnonvapauslaki ja valtion suhtautuminen uskuntoon ja sen opetukseen, 2) muslimitaustaisen väestön jakaantuminen eri etnisiin ja uskonnollisiin ryhmiin 3) imaamien rekrytointimuodot ja koulutuksen tarve, ja 4) muslimien osuus väestöstä ja islamin asema uskontokuntana (Larsson 2009, 125–61).

Koska Euroopassa viime vuosina järjestettyä imaamikoulutusta on hiljattain esitelty suhteellisen kattavasti eri kokoomateoksissa, selvityksissä ja katsauksissa⁴⁶, niitä ei tässä kokonaisuudessaan pyritä tilan puutteenkaan vuoksi esittelemään, eikä käymään Euroopan kaikkia maita läpi. Sen sijaan selvitykseen on otettu esimerkkejä lähtökohdiltaan eri tyyppisistä ratkaisuista vastauksena imaamikoulutuksen ja (integraatiopolitiikan) haasteisiin. Seuraavassa esiteltävät koulutusmallit voidaan jakaa neljään tyyppiin sisältönsä ja valtion osallistumisen suhteen:

1. Valtiojohtoinen moniuskontoinen uskonnollisten johtajien koulutus (Norja)
2. Valtiojohtoinen ei-teologinen täydennyskoulutus imaameille (Ruotsi, Saksa)
3. Valtiojohtoinen tutkintoon johtava imaamikoulutus (Hollanti)
4. Yksityinen imaamikoulutus islamilaisessa seminaarissa + pätevyuden toteaminen yliopistossa (Englanti)

Norja

Norjassa on uskontokohtaisen koulutuksen sijaan päädytty moniuskontoiseen uskonnollisten johtajien koulutukseen, jonka tavoitteena on tarjota maahan muuttaneille uskonnollisille johtajille lisätietoa norjalaisesta yhteiskunnasta ja parantaa heidän

⁴⁶ Esim. Husson, Drees & Koningsveld, Johansen, Rosón.

⁴⁷ Norjassa luterilaisen valtionkirkon asema purettiin vuonna 2012. Muslimit muodostavat maan suurimman uskonnollisen vähemmistön n. 2 % osuudellaan väestöstä, mikä tarkoittaa noin 120 000–150 000 islaminuskoista henkilöä.

edellytyksiään toimia johtajina siinä⁴⁷. Vuonna 2007 perustettiin Oslon yliopiston teologiseen tiedekuntaan koulutusohjelma ”Being a Religious Leader in Norwegian Society”, jonka suunnitteluun osallistui edustajia eri uskonnoista: islam, buddhalaisuus, baptismi, katolilaisuus sekä eri uskontokuntien kattojärjestö, jossa ovat mukana myös edellä mainitut suuremmat uskonnot. Eri uskontokunnille jaettiin opetuskiintiöt ja niille annettiin mahdollisuus ehdottaa opettajia ohjelmaan, mikä myös edisti ohjelman hyväksymistä uskontokuntien keskuudessa. (Leirvik 2010, 2012)

Käytännössä Oslossa on kysymys täydennyskoulutuksesta, joka suoritetaan kolmessa lukukauden pituisessa opintojaksossa⁴⁸, kukin (10 ov), eli puolesatoista vuodessa. Norjan työministeriö kustantaa koulutuksen ja kurssikirjallisuuden osallistujille. Opintojaksojen sisältö on

1. Uskonto, Norjan laki ja kansainväliset ihmisoikeussopimukset
2. Moraalinen ja uskonnollinen tuki ja neuvonta (mm. sielunhoitotyö)
3. Uskonnollisen monimuotoisuuden arvoperusta (mm. uskontodialogi)

Osallistujia on ollut n. 20 vuositasaalla – eniten imaameja ja kristillisten kirkkokuntien edustajia, mutta myös buddhalaisia, hindu, siikki ja yksi rabbi (vuoden 2011 loppuun mennessä). Norjan Islamilainen neuvosto on rekrytoinut kurssin muslimiosallistajat. Palaute opiskelijoilta on ollut hyvää ja osallistuminen innokasta.⁴⁹

Yliopisto perusti vuonna 2007 työryhmän, jossa pohdittiin islamin tutkimuksen kehittämistä ja johon myös Islamilainen neuvosto otti osaa. Työryhmän raportissa todettiin, että moniuskonnollisen johtajakoulutuksen opintoja ei ehdoteta vastaamaan imaamin koulutusta, mutta ne voisivat joskus muodostaa osan imaamikoulutuksesta, jos sellaiseen tulevaisuudessa päädytään (Kartzow 2011). Tällä hetkellä Islamilainen neuvosto näkee varsinaisen imaamikoulutuksen olevan moskeijoiden omien kansainvälisten yhteyksien varassa, eikä esim. yksityisiä imaamin tutkintoon johtavia kursseja ole toistaiseksi perustettu (Oddbjørn Leirvik, henk. komm.).

Norjan monikulttuurisen mallin hyvinä puolina voitaisiin nähdä mm. sen tasa-
puolisuus: koulutus on suunnattu kaikille maahanmuuttajataustaisille uskonnollisille johtajille, jolla vältetään esimerkiksi imaamien ja muslimien negatiivinen leimautuminen erityiskohtelun vuoksi. Täydennyskoulutuksena malli on myös edullinen: Norjassa ei ole tarvittu esimerkiksi tulkkeja opiskelijoille. Toisaalta mallin heikkoutena voidaan pitää sitä, että se on suunnattu jo pitkään maassa asuneille, eikä siten ehkä tavoita eniten koulutuksen tarpeessa olevia imaameja.

⁴⁸ Kukin opintojakso sisältää 4 lähipäivää. Kurssijaksot voidaan suorittaa myös yksittäin. Uusi kurssi alkaa aina joka toinen vuosi (Kartzow 2011, 4; 8).

⁴⁹ Vuonna 2011 julkaistun arviointiraportin mukaan kurssi hyödytti kaikkien osallistujien toimintaa johtajina joko suuressa (65 %) tai melko suuressa määrin (35 %). Kurssin tärkeimpänä antina mainittiin ”tietous norjalaisesta yhteiskunnasta” (21%), ”lisääntynyt varmuus toimia johtajan roolissa norjalaisessa yhteiskunnassa” (23 %), ”tietous maan eri uskonnoista ja elämäntapomuksista (21%) ja ”dialogikokeemus” (21%) (Kartzow 2011, 5).

Ruotsi

Ruotsissa valtio ei ole järjestänyt imaameille uskonnollista koulutusta. Imaamit voivat osallistua maahanmuuttajien kielikoulutukseen, jota on viime vuosina yritetty kohdentaa tai räättälöidä palvelemaan paremmin myös korkeakoulutuksen saaneita maahanmuuttajia. Tämän lisäksi muutamat kansanopistot ja opintoliitot ovat suunnitelleet täydennyskursseja imaameille: Sjövikin kansanopistoon kuuluva Kistan opisto, joka pyrkii Ruotsin ensimmäiseksi muslimikansanopistoksi, järjestää yhteistyössä Ruotsin muslimien kattojärjestöjen kanssa johtajakoulutusta sekä kursseja arabiankielessä⁵⁰. Vuonna 2001 perustetussa Ibn Rushd opintoliitossa on myös uskontoa koskevaa koulutusta, mutta varsinaista imaameille kohdennettua kurssitarjontaa ei ainkaan toistaiseksi ole.

Ruotsissa teetettiin vuonna 2008–9 selvitys, jossa kartoitettiin imaamikoulutuksen tarvetta.⁵¹ Selvityksessä todettiin, että suuri osa Ruotsin noin 250–300 imaamista on toiminut maassa imaamina jo yli 10 vuotta ja saanut useimmiten yliopistotasoisien uskonnollisen koulutuksen maissa, joissa islam on valtauskontona: Balkanilla, Turkissa ja Lähi-idässä. Vaikka imaamien koulutustaustassa ja maassaoloajassa on vaihtelua, yleisimmin kaivattiin lisää ruotsinkielen koulutusta sekä tietoa Ruotsin lainsäädännöstä ja yhteiskunnasta. Se koettiin tärkeäksi muslimiyhteisön johtajana toimimisen uskottavuuden kannalta, erityisesti nuorimpien sukupolvien kanssa. Selvityksessä tehdyn koulutustarvekartoituksen perusteella imaamikoulutuksen muodoista ja tasosta ei vallitse yksimielisyyttä muslimiyhteisöjen kesken: korkeakoulutasoinen koulutus nähdään parhaana, mutta toisaalta toivotaan mahdollisuutta myös esimerkiksi kansanopistoissa suoritettaviin opintoihin. Ongelmana nähdään myös, että taloudellisia urakannustimia koulutuksen hankkimiseen ei ole, koska suuri osa imaameista työskentelee palkatta.

Erityiskoulutuksen perustamisen sijasta selvitys päätyi suosittamaan imaamien täydennyskoulutusta jo olemassa olevan julkisen koulutuksen puitteissa ja jo tarjotun koulutuksen kehittämistä ja parempaa kohdentamista. 2000-luvun taitteessa säädetyn Ruotsin valtion tunnuksettomuuden, vakaumuksellisen neutraaliuden ja hengellisten yhteisöjen autonomisen aseman takia⁵² ei nähty syytä muslimijohtajien erityiskohdeltuun muiden uskontokuntien kustannuksella eikä myöskään haluttu ylikorostaa imaamien asemaa, koska osa muslimitaustaisista maahanmuuttajista saattaa välttää identifioitumista uskonyhteisöön esimerkiksi uskonnonvapaudellisista tai ihmisoi-keudellisista syistä.

Selvityksen tekijän Göran Larssonin mukaan muslimiyhteisö on tyytynyt selvityksen tulokseen, ja ainakaan tällä hetkellä siellä ei ajeta valtiollisen imaamikoulutuksen perustamista Ruotsiin. Mikäli muslimiyhteisö haluaisi itse perustaa koulutusta Ruotsiin, Larsson näkee että toimiva malli voisi löytyä Ruotsin

⁵⁰ Keväällä 2013 Kistassa oli suunnitelmia aloittaa imaamikoulutus yhdessä Bromman teologisen korkeakoulun kanssa <http://avpixlat.info/2013/03/19/muslimsk-reaktor-i-kista-vill-starta-imamutbildning/>.

⁵¹ Göran Larsson: *Staten och imamerna. Religion, integration, autonomi*. SOU 2009:52. Stockholm.

⁵² Valtio voisi olla vastuussa vain koulutuksen tunnuksettoman puolen järjestämisestä, islaminuskoon liittyvien opintojen jäädessä yhdykskuntien itsensä vastuulle.

vapaakirkon pappien koulutuksesta.⁵³ Larssonin mielestä malli voisi olla käyttökelpoinen ja sovellettavissa myös Suomen muslimiyhteisön käyttöön (Larsson 2012).

Saksa

Islaminuskoa ei ole Saksassa vielä tunnustettu julkisoikeudelliseksi yhteisöksi – toisin kuin katolisuutta, luterilaisuutta ja juutalaisuutta – joiden teologiaa opetetaan yliopistoissa julkisin varoin, mutta islamin asemasta keskustellaan saksalaisessa yhteiskunnassa paljon. Saksassa laki takaa koululaisille oikeuden tunnustukselliseen uskonnonopetukseen, ja maan 700 000 muslimioppilaan vuoksi siellä on tarvetta islaminopettajille. Islaminopettajien koulutus onkin aloitettu useissa yliopistoissa 2000-luvulla. Vuodesta 2001 on keskusteltu imaamien integroimisesta saksalaiseen yhteiskuntaan, usein kuin ratkaisuna kaikkiin maahanmuuttoa koskeviin kysymyksiin: ”kouluttakaa imaamit ensin, he kouluttavat sitten muut muslimit”. (Karin Klauzing & Mark Chalil Bodenstern, henk.koht. komm. 11.6.2012; Ucar 2010).

Vuonna 2010 Osnabrückin yliopisto aloitti imaamien ja sielunhoitajien täydennyskoulutuksen⁵⁴. Vuosina 2010–2011 Saksan opetusministeriö valitsi viisi uutta yliopistoa, joihin perustetaan islamilaisen teologian instituutti tai laitos. Näiden uusien kouluttautumismuotojen toivotaan vastaavan Saksan imaamien kouluttautumistarpeeseen, vaikka niihin ei sisälly käytännön koulutusta itse imaamin työhön (Ucar 2010).

Osnabrückin yliopiston täydennyskoulutus

Kyseessä on kaksi lukukautta kestävä täydennyskoulutus imaameille ja islamin hengellisille työntekijöille. Opintoja on kahtena päivänä kuukaudessa, joten koulutus on mahdollista suorittaa työn ohella. Ohjelmaan haetaan jo yhdyskunnissa opetustehtävissä työskenteleviä henkilöitä, joten hakijat tarvitsevat yhdyskuntansa suosituksen hakeakseen koulutukseen. Vuosittain kurssille valitaan 30 opiskelijaa – huomattavasti suuremmasta joukosta hakijoita. Opiskelijat ovat lähtöisin hyvin erilaisista taustoista, mikä on heijastunut myös opiskeluaikoihin ja menestykseen, kun sisältöjen ohella on usein pitänyt omaksua myös akateemiset opiskelutaidot. Opinnot ovat sisällöltään ei-teologisia: saksankieltä, saksan yhteiskuntaa, historiaa, politiikkaa ja lakia koskevaa koulutusta, yhdyskuntakasvatusta ja sosiologiaa sekä hengellisen työntekijän tarvitsemia ammatillisia opintoja. Toisena lukukautena on mahdollisuus valita pedagogisemman tai yhteiskunnallisemman opintovaihtoehdon välillä.⁵⁵

⁵³ Ruotsissa vapaakirkot perustivat aikoinaan omia pappisseminaareja, jotka rahoitettiin kolehtituotoilla. Ensimmäisen seminaarin perusti Baptistiyhdyskunta vuonna 1866, jota seurasi Ruotsin Lähetyskirkon seminaari 1882 ja metodistikirkon seminaari 1928. Vapaakirkkojen perustamat seminaarit ovat sittemmin saavuttaneet korkeakouluaseman ja kouluttavat nykyisin pappeja myös luterilaisen kirkon palvelukseen.

⁵⁴ Das Zentrum für Interkulturelle Islamstudien (ZIIS): Weiterbildungsprogramm für Imame und Seelsorgerinnen.

⁵⁵ <http://www.islamische-religionspaedagogik.uni-osnabrueck.de/1276.htm>.

Hollanti

Hollannissa, jossa on suuri muslimivähemmistö (11 %) päädyttiin järjestämään imaamintutkintoon johtava koulutusohjelma Inhollandin korkeakoulussa Amsterdamissa⁵⁶. Hollantilaiset toimivat tässä edelläkävijöinä: Inholland on Yhdysvaltojen Hartfordin yliopiston ohella ainoa valtiorahoitteisia imaamin opintoja tarjoava korkeakoulu islaminuskoisten valtioiden ulkopuolella. Ohjelman tavoitteena on ollut kouluttaa sekä hollannin – että arabiankielentaitoisia imaameja, jotka pystyvät ottamaan osaa uskontojen väliseen dialogiin ja toimimaan sillanrakentajina muslimiyhteisön ja hollantilaisen yhteiskunnan välillä. (Meulemann 2005)

Koulutusohjelman kehittämiseen osallistuivat Inhollandin korkeakoulu, viisi muslimien hollantilaista kattojärjestöä ja Hollannin Opetus- ja kulttuuriministeriö. Ohjelma käynnistyi vuonna 2006. Kesäkuuhun 2012 mennessä ohjelmasta oli valmistunut kuusi imaamia tai muuta hengellistä työntekijää.

Opetusohjelma jakaantuu kolmeen osioon: 1. Islaminuskon oppi ja traditio (esim. koraaniopinnot, *hadith* ja *fiqh*), 2. Hollannin modernia monikulttuurista yhteiskuntaa ja uskontodialogia koskeva osio ja 3. ammatilliset opinnot, mm. kommunikaatio, sielunhoito. Koulutusohjelma ei kouluta pelkästään imaameja, sillä opiskelijat voivat valita kolmesta erikoistumisalueesta: imaaminopinnot, hengellinen työntekijä tai pedagoginen työntekijä. Tutkinto on kandidaatin tasoinen, mutta Inhollandilla on yhteistyösopimus yliopistojen kanssa, joissa opintoja voi halutessaan jatkaa maisterintutkintoon asti (Meulemann 2012).

Koulutusohjelman arviointiseminaarissa annettuja kommentteja ohjelmaan

Ohjelman kohtaamat haasteet liittyvät imaamien koulutukseen sekulaarissa kontekstissa ja hollantilaisen yhteiskunnan monimuotoisuuteen. Sekä tutkijat että opiskelijat oudoksivat sitä, että islamin hengellisen työntekijän koulutusmalli on lainattu kristillisestä perinteestä⁵⁷. Ohjelman kouluttajien mukaan islamilaista perinnettä koskevaa opetusta, monikulttuurisuusopintoja ja ammatillisia opintoja ei ole pystytty tyydyttävästi integroimaan toisiinsa. Tutkinnon suorittaneet olivat usein hankalassa asemassa työmarkkinoilla, sillä Hollannissa haetaan yhä enemmän monikulttuurisuustyöhön erikoistuneita osaajia.

Arvioijien mukaan 3–4 vuotta ei ole tarpeeksi koulutusohjelman oppimistavoitteiden saavuttamiseen, mikä voi vaikuttaa tutkinnon uskottavuuteen, varsinkin islamilaisen tradition osalta ja siihen, että tutkinnon suorittaneita ei välttämättä hyväksytä muslimiyhdyskuntien imaameiksi. Ehdotettiin, että imaaminkoulutuksen voisi jät-

⁵⁶ Hollannissa valtio ja kirkko erotettiin toisistaan jo vuonna 1876, ja periaatteessa siitä lähtien vain tunnustukseton uskonnonopetus on sallittua valtion oppilaitoksissa. Imaaminkoulutuksesta on keskusteltu jo 25 vuotta, ja se on alun perin lähtöisin muualta muuttaneiden imaamien täydennyskoulutustarpeista.

⁵⁷ Lisäksi osalla opiskelijoista oli vaikeuksia hyväksyä muuhun kuin islamin traditioon liittyvää opetusta ja he kokivat länsimaisen yliopistokoulutuksen analyttisen ja refleктоivan otteen uhkana omalle uskollen. Tunnustuksellista opetusta odottaneet opiskelijat menettivät usein motivaationsa ja keskeyttivät opintonsa, mutta opettajat toivat esiin muitakin vaikeuksia saattaa opinnot loppuun: imaamiopiskelijoiden opiskelutaidot ja tietotaso opiskelua aloittaessa eivät välttämättä olleet länsimaisiin yliopisto-opintoihin suuntautuneita, sillä kaikki eivät olleet tottuneet lukemaan ja tuottamaan akateemista tekstiä.

tää osittain yhdyskuntien itse järjestämäksi ja että koulutusohjelmaa tulisi karsia vähemmän tärkeiden opintojen osalta sekä priorisoida tiettyjä opintoja. Yhteiskunnan odotukset imaamien vaikutusmahdollisuuksista yhteisöissään nähtiin epärealistisina, ja useat puhujat painottivat, että muslimiyhteisöt eivät hyväksy imaameiltaan kovin länsimaisia kannanottoja. Koulutuksen legitimoimiseksi muslimiyhteisön keskuudessa ehdotettiin, että koulutusohjelma käyttäisi vierailijaluennosijoina kansainvälisesti tunnettuja islaminoppineita. Samoin ehdotettiin tiiviimpää yhteistyötä muslimiyhdyskuntien kanssa. Ratkaisuksi tutkinnon suorittaneiden vaikeaan työllistymistilanteeseen ehdotettiin, että opintoja voisi suorittaa pääaineopintojen lisäksi sivuaineena. Esimerkkinä mainittiin Brittein saarten yliopistojen *minor – major* -opinnot, joissa on mahdollista opiskella imaaminopintoja myös muuhun ammattiin pätevöityvien opintojen ohella. Painotettiin myös, että yliopistojen tulisi tehdä opiskelijoille alusta pitäen selväksi, minkälaisia työllistymisvaihtoehtoja tutkinto tarjoaa.

Inhollandin yliopiston tarjoama imaamikoulutusohjelma ei ota uusia opiskelijoita enää vuoden 2012 jälkeen, mikä käytännössä tarkoittaa ohjelman lopettamista nykyisten opiskelijoiden valmistuttua.

Englanti

Englannin muslimiyhteisö on suuri ja vaikuttanut maassa jo pitkään, mutta sitä pirstoo islamin sisäiset jaottelut mm. Deobandi- ja Berelvi-muslimeihin. Englannissa on kolmisenkymmentä seminaaria ja koulua Intian niemimaalta kotoisin oleville uskonnollisille johtajille. Näistä harva saa valtion tukea, eikä koulutus välttämättä johda viranomaisten hyväksymään tutkintoon. Lisäksi on muslimiyhteisöjen perustamia yksityisiä koulutushankkeita, joissa toimitaan yhteistyössä paikallisten yliopistojen kanssa kurssien ja koko tutkinnon hyväksyttämiseksi.⁵⁸ Näihin sisältyy usein opintoja myös ulkomailla.

Yksityisissä seminaareissa noudatetaan perinteistä, 1700-luvulta imaamien koulutuksessa käytössä ollutta *Dars-i-nizami* -opinto-ohjelmaa, joka jakautuu islamilaisiin uskonnollisiin tieteisiin (*manqulat*) ja ”rationaalisiin” tieteisiin (*maqulat*). *Manqulatin* sisältöä: mm. perimätietoa profeetta Muhammadin elämästä (*hadith*), islamin lakiooppia (*fiqh*) ja Koraanin selitystä (*tafsir*) on pidetty käytännössä pyhänä, ja sen on vaadittu pysyvän muuttumattomana. *Maqulat*, joka on sisältänyt filosofiaa, kielioppia ja logiikkaa, on nähty vähemmän tärkeänä – jopa niin, että jossain seminaareissa siitä on kokonaan luovuttu. Kuitenkin *maqulat* on se osa opetusohjelmaa, jota voitaisiin mukauttaa ja on mukautettu moderneihin vaatimuksiin. Opinto-ohjelman suorittaneet saavat *sanad*-todistuksen vaadittujen islamin tekstien opiskelusta *ijaza*-auktorisoihtujen opettajien alaisuudessa ja saavat myös itse vaaditun *ijaza*-luvan opettaa muita (Geaves 2008).

⁵⁸ The Markfield Institute of Higher Education, Leicestershire, <http://www.mihe.org.uk/mihe/index.php>, The Muslim College, London, <http://www.muslimcollege.ac.uk/>, The Islamic College, London, <http://www.islamic-college.ac.uk/> (Mucadam ym. 2010, Larsson 2009).

Haasteet

Integraatiopolitiikan kannalta nykyisen imaamien koulutuksen ongelmana on, että yksityiset imaamikoulutukset eivät valmenna toimimiseen monikulttuurisessa ja moniarvoisessa, sekulaarissa yhteiskunnassa, vaan keskittyvät oman tradition ja etnisten ja kulttuuristen erityispiirteiden vahvistamiseen. Koulutuksessa tulisi pyrkiä pois eristäytymisestä, kohti avoimuutta yhteistyössä valtiojohtoisten oppilaitosten kanssa. Teologisen koulutuksen lisäksi tarvitaan myös käytännöllisiä sielunhoito- ja neuvontataitoja sekä kursseja islamin integroimista osaksi nykyaikaista yhteiskuntaa. Lisäksi tarvittaisiin koulutusta, joka ottaa paremmin huomioon eri tehtävät ja roolit muslimiyhteisöissä (esimerkiksi opettajien, nuorisotyöntekijöiden, tutkijoiden roolit jne.) sekä eri suuntaukset islamin sisällä. (Geaves 2012 ja 2008).

2.5. Tiivistelmä luvusta 2

Imaami on muslimiyhdyskunnan hengellinen johtaja, joka johtaa perjantairukouksia. Länsimaissa ja ei-muslimienemmistöisissä maissa yleensäkin, uskonnollisten tilaisuuksien johtamisen lisäksi imaamit toimivat joskus muslimien hengellisinä ja yhteiskunnallisina neuvonantajina ja suunnannäyttäjinä muslimiyhteisöille sekä myös yhteisön puhemiehinä, mutta näissä asemissa voivat toimia myös yhdyskuntien puheenjohtajat. Asema vaatii oman muslimiyhteisön hyväksynnän, mutta ei esimerkiksi evankelisluterilaisen pappistutkinnon kaltaista virallista pätevyyttä tehtävään. Islamin perinteen mukaan imaamilta odotetaan seuraavia ominaisuuksia: hänellä on oltava uskonnollista ja muuta tietämystä, hänen on oltava hurskas ja hänen on oltava hyvää tarkoittava.

Oppineisuus ja tiedonhankinta ovat – ylipäätään, ei vain koskien uskonnollisia auktoriteetteja – tärkeä osa islamia, sekä nykyisin että islamin historiassa ja perinteessä. Moskeijat tarjosivat jo varhain puitteet oppineisuuden harjoittamiseen opintopiireissä, joissa jonkin alan mestari kokosi ympärilleen oppilaita siirtääkseen tietämystään heille. Keskiajalla kehittyi nk. *madrassa*-instituutio, joka on jatkunut koulutusmuotona näihin päiviin asti.

Varsinaisia imaanikoulutusohjelmia, joista valmistuisi suoraan imaaniksi, ei islamilaisesta maailmasta juurikaan löydy. On olemassa eri tasoisia oppilaitoksia ja yliopistoja, joissa voi opiskella laajan valikoiman islamilaisia tieteitä, mutta vain pieni osa valmistuneista päätyy imaanin tehtäviin. Muut voivat päätyä esimerkiksi islamin opettajiksi valtiollisissa tai yksityisissä islamilaisissa oppilaitoksissa, uskontoviraston eri tehtäviin, tai edetä tutkijoiksi tai mufteiksi. Yliopistoon islamilaisia tieteitä opiskelemaan pääsee useimmiten vain jos on alustavia islamin ja arabiankielen opintoja esimerkiksi islamilaisesta lukiosta tai muista opistoista.

Yliopisto-opetuksen lisäksi Turkista löytyy uskontoviraston imaanille suunnattu lisäkoulutus jo imaanin virassa toimiville ja tavoitteena on että imaanit osallistuisivat siihen kerran kolmessa vuodessa. Marokossakin on uudelleen-koulutusohjelma imaanina työskenteleville. Monissa muslimimaissa on sekä valtion uskontoviraston alaisia että valtiosta riippumattomia moskeijoita. Valtio voi määritellä imaanin valintakriteerit valtion moskeijoihin, mutta riippumattomat moskeijat voivat itse määritellä mitä kriteereitä imaanin pitää täyttää.

Euroopassa kiinnostus imaaneihin ja heidän koulutukseensa on kasvanut suhteessa pelkoon islamin radikalisoitumisesta Euroopassa ja epäilyksiin maahanmuuttajapolitiikan epäonnistumisesta, vaikka nykyisin tuodaan esiin myös islamin asema Euroopan toiseksi suurimpana uskontokuntana ja ajatus uskontojen yhdenvertaisuudesta. Eurooppalaiseen imaanikoulutukseen ja sen saamiin muotoihin ovat vahvimmin vaikuttaneet 1) eri maiden uskonnonvapauslaki ja valtion suhtautuminen uskontoon ja sen opetukseen, 2) muslimien osuus väestöstä ja islamin asema uskontokuntana 3) imaanien rekrytointimuodot ja koulutuksen tarve, ja 4) muslimitaustaisen väestön jakaantuminen eri etnisiin ja uskonnollisiin ryhmiin.

Kaikilla Euroopassa jo aloitetuilla koulutushankkeilla, sekä julkisilla että yksityisillä, on jonkinasteisia uskottavuus- ja legitimititeettiongelmia joko viranomaisten, muslimiyhteisöjen itsensä tai molempien silmissä. Maissa, joissa on vahvoja etnisiä muslimiyhteisöjä, koulutus on usein yksityisten organisaatioiden järjestämää, mutta edustaa yhtä uskonnollista tai poliittista suuntausta, tai etnistä ryhmittymää, jolloin vain osa muslimiväestöstä hyväksyy sen. Monet muslimiteologit valitsevat edelleen kouluttautumisen maissa, joissa islam on valtauskonto, ja monet yhteisöt myös rekrytoivat imaaninsa näistä maista. Poikkeuksen muodostaa Englanti, jonka imaanien koulutus tapahtuu pääasiassa omassa maassa.

3. Suomessa toimivien imaamien koulutusta koskevan kyselyn ja haastattelujen tulokset

3.1 Imaamien valinta ja tehtävät muslimiyhdyskunnissa

Selvityksessä saatiin tietoja 20 eri muslimiyhdyskunnasta tai yhdistyksestä, osin imaameilta ja osin puheenjohtajilta. Yhteensä 17 puheenjohtajaa haastateltiin. Näistä kaksi edustivat yli 1000 jäsenen, 13 yli 100 jäsenen ja loput viisi alle 100 jäsenen rekisteröityneitä uskonnollisia yhdyskuntia tai moskeijayhdistyksiä. Vanhin oli perustettu vuonna 1925, seuraavaksi vanhin vuonna 1987, kolme 1990-luvulla ja suurin osa 2000-luvulla. Vaikka osa yhdistyksistä oli alun perin perustettu jonkin etnisen vähemmistön tarpeisiin, jokaisen vastanneen yhdistyksen moskeija tai rukoushuone keräsi kävijöitä lähiseutujen kaikista etnisistä muslimiryhmistä. Suurimmissa oli jäseniä lähes 30 eri maasta. Osassa yhdyskunnista oli pidetty huolta, että myös hallituksen jäsenet edustavat eri etnisiä ryhmiä (esim. HPJIm2⁵⁹).

Imaamien ”rekrytointihistoria” yhdyskunnissa

Suurimmissa yhdyskunnissa saattoi olla 4–5 imaamina toimivaa henkilöä, osalla imaami (ja mahdollisesti varaimaami), kun taas pienten kaupunkien paikallisyhdistyksissä usein lainattiin imaamia suuremmista kaupungeista. Vastaperustetuissa yhdistyksissä imaamiksi on usein käytännössä suostuteltu parhaiten arabiaa taitava, joka sitten on pikkuhiljaa opiskellut islamia esimerkiksi kirjekurssein, tai itse kirjoista tai verkosta löytyvien materiaalien avulla. Yhdistyksen kasvaessa imaamiksi on voitu saada myös ulkomailla islamia opiskelleita henkilöitä.

”Tietenkin alkuvaiheessa ei ole vaadittu keneltäkään mitään, päinvastoin kaverit pakotettiin imaamin paikalle, mieluiten arabiankieltä osaavia henkilöitä, eli -94 muutama kaveri oli, Pohjois-Afrikan alueelta lähtöisin olevia, samalla sitten suostuivat vähän vastahakoisesti, mutta alkoivat lukemaan kirjoja ja valmistautumaan perjantairukouksiin ja lasten opetuksiin, eli omatekoisia imaameja meillä on ollut”. (NHPj41)

”omista riveistä, jokainen joka vain kykenee johtamaan rukousta⁶⁰... aloitettiin hyvin pienellä porukalla....[mutta nykyisin] on muutamia tuttuja nuoria opiskelemassa ulkomailla ... Kun palaavat tarjoamme imaamin paikkaa heille. Siihen saakka pärjätään niillä voimilla, jotka ovat omissa riveissä.” (NHPj7)

Toisaalta osalla pienistäkin yhdyskunnista on saattanut olla sama, aikanaan kotimaassaan uskonoppia hankkinut imaami parikin vuosikymmentä (esim. NHPJIm13, PHPJIm15). Suurissa yhdyskunnissa imaamina toimivat saattoivat keskittyä eri tehtäviin (esim. NHPJIm40) ja näissä vaadittiin ulkomaista koulutusta ja hyvää islamin

⁵⁹ Haastatteluaineistoon viitataan koodeilla, joissa 'NH' tarkoittaa nauhoitettua haastattelua, 'PH' puhe-
linhaastattelua, 'Pj' puheenjohtajaa ja 'Im' imaamia. 'PjIm' samassa koodissa tarkoittaa, että haastateltu
henkilö on sekä yhdistyksen puheenjohtaja että imaami. Haastattelujen numerointi on arvottu.

⁶⁰ ”On tiedettävä islamilaisesta laista muutamia asioita, kuten miten rukous johdetaan, esim. jos unohtaa
joitain asioita kesken rukouksen, miten asia korjataan, teknisiä asioita. Perjantairukouksessa on arabian-
kielinen puhe, mutta vähäiselläkin kielitaidolla pystyy sen hoitamaan, jos lukee arabiankielisen puheen
osuuden kirjasta tai käyttää verkostakin löytyviä valmiita saarnoja” (NHPj7).

tuntemusta. Suureen osaan yhdyskunnista kutsuttiin *ramadanin* ajaksi ulkomailta vierailevia islaminoppineita johtamaan tilaisuuksia sekä pitämään kursseja ja luentoja. Muutoin rukousten, juhlien ja muiden tilaisuuksien vietossa imaamia avustivat ja sijaistivat yhdyskuntien luottajajäsenet, joilta ei odotettu erityisempää uskonnollista koulutusta. Heitä kutsuttiin varaimaameiksi, apulaisimaameiksi ja eräs puheenjohtaja käytti jopa ilmaisua maallikkoimaami (NHPj4).

Yleisesti todettiin, että imaameilta vaaditaan muutakin kuin pelkkää koulutusta. Useimmat puheenjohtajat toivat esiin, että imaamin tehtävään valittavan henkilön pelkkä sopiva koulutustausta tai islamin oppineisuus ei ole ainoa ja riittävä valintakriteeri, sillä henkilön persoonan tulee myös soveltua tehtävään. Painotettiin omakoh- taista uskonnon harjoitusta hyvää mainetta ja moraalia ja samoin keskittien ja koh- tuuden linjaa (esim. NHPjIm16, PHPj24, NHPjIm13, NHPj4). Erään haastatellun mukaan imaamilla ”pitäisi olla uskonnollinen koulutus imaamiksi, [hänen tulisi] tietää paljon Koraanista, tietää suomalaisten asioista, [olla] rauhallinen henkilö, [joka] tulee toimeen kaikkien ihmisten ja uskontojen kanssa” (PHPj39).

Islaminopin hallinnasta painotettiin Koraanin ja islamilaisen lain tuntemusta. Imaamilta vaaditaan myös hyvää kielitaitoa: osa Suomessa asuvista islaminoppineista ei pidä perjantairukouksia (vaikkakin pitävät muita rukouksia), koska perjantairu- koukseen kuuluu *khutba*-saarna, jonka toivotaan olevan arabiaksi, mutta joskus myös suomeksi (NHPj7) tai englanniksi. Käytännössä kielitaitovaatimukset (arabia Koraanin resitointiin ja suomenkieli muuhun kommunikointiin) ohittavat vaatimuksen korkeatasoisesta opillisen koulutuksesta (esim. NHPj7).

”[Vaaditaan] hyvä suomenkieli, hyvä islamin ja suomalaisen yhteiskunnan tun- temus. Koska yhdyskunnan imaamit eivät anna islamilaiseen lakiin liittyviä fatwoja, jotka pyydetään tarvittaessa muualta, ei vaadita, että he ovat islaminop- pineita. [Vaaditaan] sosiaalista ja psykologista silmää arjen neuvontatilanteisiin” (NHPj25)

Suomenkielen ja suomalaisen yhteiskunnan tunteminen nähtiin tärkeänä, koska sitä tarvittiin lasten ja nuorten muslimi-identiteetin tukemiseen:

”Tärkeimmät neuvottavat ovat nimenomaan nuoret ja lapset – miten he pystyvät tässä yhteiskunnassa toimimaan muslimeina”. (NHPj25)

Haastatteluissa tuli esiin, että monet yhdyskunnat saivat ramadanin ajaksi imaamin ulkomailta. Olisi vielä tarpeen selvittää tarkemmin, minkälaisia tehtäviä ulkomaiset imaamit suorittivat, ja pitivätkö he esimerkiksi seminaareja, tai yhdyskunnassa muuta koulutusta, joka auttaisi maassa asuvien imaamien toimintaa.

Mitä tehtäviä imaameilla on yhdyskunnassanne?

Perjantairukousten ja päivärukousten (kaikki haastateltavat) lisäksi mainittiin useimmin lasten ja aikuisten opetus (Koraanikoulu), neuvonta ja sovittelu (PHPj39), kuolemaan ja vihkimiseen liittyvät toimitukset (PHPjIM15), osallistuminen puheenjohtajan mukana muslimi-kristitty dialogiin, toimiminen islamilaisissa kattojärjestöissä (NHPjIM40), syntymään, uskonnollisen kirjallisuuden kääntäminen ja julkaiseminen (NHPj4, NHPjIm40), yhteydenpito oman seurakunnan jäseniin ja muihin yhdyskuntiin (NHPj4).

Sovittelua, jos molemmat osapuolet haluavat, eivät mene muuten väliin. Vihkivät islamilaiseen avioliittoon (myös lupa vihkiä), mutta eivät käytännössä tee virallista vihkimystä, koska [siinä on käytävä] kova paperisota. Ei ole ketään, joka olisi erikoistunut suomalaiseen lainsäädäntöön. [Usein imaamikin antaa pj:n ohella] käytännön apua lomakkeiden täyttämiseen yms., virastoissa asiointiin, työnhaakuun jne. (NHPj41).

Imaamin tehtäviin kuuluu myös islamin lain mukainen avioliittoon vihkiminen.⁶¹ Imaamit vetävät lasten koraanikoulua sekä lasten, nuorten ja aikuisten opintopiirejä. Lisäksi imaamit tekevät paljon sosiaalityötä ja sielunhoitoa.⁶² Tuotiin myös esiin, että päätoimisesti imaamina toimivan henkilön saaminen yhdyskuntaan mahdollistaisi moskeijalle pitemmät aukioloajat.

3.2. Puheenjohtajan suhtautuminen imaamikoulutukseen Suomessa

Vain kaksi vastanneista puheenjohtajista suhtautui varauksella ajatukseen järjestää imaamikoulutusta Suomessa, muiden mielestä ajatus oli hyvä. Kuitenkin asia riippuu viime kädessä siitä kuka opettaa. Suomalaisia islamintutkijoita parempina pidettiin ulkomailta tuotuja, itse uskontoa harjoittavia muslimiopettajia. Lisäksi vastanneiden suhtautumisessa Suomessa mahdollisesti järjestettävään koulutukseen nousi kuitenkin tärkeänä esiin kysymys siitä, kuka päättää minkälaista koulutusta järjestetään.

”Kannatetaan, mutta missä järjestetään ja kuka opettaa? Onko se ns. laimennettua islamia? Opetetaanko sharia-lakia niin kuin se on [...], vaikka Suomen laki ja sharia-laki törmäävät.” (NHPj41)

”Koulutukselle joo, kunhan sisällöstä sovitaan ja kunhan siihen voi itse vaikuttaa. Osa ok, kaikki ei tarpeellista. Lähinnä täydennyskoulutus. Jos joku aikoo imaamiksi, luultavasti käy ensin islamilaisissa maissa opiskelemassa (esim. Saudi-Arabiassa, Egyptissä).” (NHPj7).

Imaamien täydennyskoulutukseen suhtauduttiin vastanneiden keskuudessa myönteisesti. Myös pitemmän tähtäimen suunnitelmaa nuorille suunnattavasta imaamin koulutuksesta pidettiin tärkeänä nimenomaan nuorten muslimi-identiteetin kannalta. Tavoitteena nähtiin, että nuori niin halutessaan voisi, kuten valtaväestön kristityt nuoret, saada täällä oman uskonnon opillista koulutusta, joka mahdollistaa uran uskonnollisessa toimessa (NHPj25). Tällä hetkellä uskonnollisista tehtävistä kiinnostu-

⁶¹ Lisäksi moskeijat voivat saada anomuksesta virallisen vihkimisluvan.

⁶² ”Hädässä olevia ihmisiä pyritään auttamaan.” ”Vankiloissa on käyty tapaamassa vankeja, pari kaveria erikoistunut.”

neet nuoret hakevat tavallisesti itse opiskelemaan ulkomaisiin oppilaitoksiin. He voivat saada hakemuksensa tueksi suosittavan lausunnon luonteestaan yhdyskunnaltaan. Ulkomailla tapahtuvien opintojen tiellä voi kuitenkin olla kielitaidon puute, sillä siellä tarvitaan arabiankieltä tai todella hyvää englantia.

Tuotiin myös esiin, että koulutusta antavien opettajien on tärkeä tuntea paikalliset olot, koska islamin säännökset ja määräykset riippuvat niitä noudattavan henkilön olosuhteista: ajasta, paikasta ja henkilökohtaisesta tilanteesta (NHPj41). Paikallisten olosuhteiden tuntemuksen puute nähtiin syynä, miksi ulkomaiset islaminuskonoppineet eivät (useinkaan) kykene antamaan päteviä neuvoja suomalaisille muslimeille. Oli muslimiyhdyskuntien puheenjohtajia, jotka ajattelivat muslimimaiden, esim. Saudi-Arabian, uskonoppineiden pystyvän vastaavan koko muslimimaaailman kysymyksiin. Toiset taas eivät kokeneet, että ulkomailta tulleet oppineet kykenevät vastaamaan suomalaisissa oloissa asuvien ja kasvaneiden muslimien, tai ylipäätään oman maansa ulkopuolisiin erityiskysymyksiin.

Kaikki vastanneet puheenjohtajat ilmoittivat olevansa kiinnostuneita osallistumaan koulutuksen kehittämiseen ja suunnitteluun.

Täydennyskoulutuksen sisällöksi puheenjohtajat toivoivat varsinkin suomalaisen lainsäädäntöön liittyviä tietoja (myös yhdistystoimintalainsäädäntöä), mutta myös johtamiskoulutusta, pedagogiikkaa, vuorovaikutustaitoja ja suomenkieltä sekä tietoja Suomen historiasta, yhteiskunnasta, kulttuurista ja perheneuvonnasta sekä sielunhoidosta. Osa puheenjohtajista oli kuitenkin sitä mieltä, että ns. islamilaisia tieteitä tulisi opiskella myös ulkomailla.

Islamilaiset tieteet on hankittu ulkomailla molemmissa tapauksissa: lainsäädäntöön liittyvät asiat ovat peruskoulutuksen minimivaatimus. Kelpaavuuteen vaikuttaa juuri missä on opiskellut, ulkomainen instituutti on paras, parikin vuotta siellä huomattavasti parempi kuin esimerkiksi 4 vuoden koulutus Suomessa. (NHPj7)

Riippuen osallistujien pohjatiedoista kurseista tulisi tehdä eri tasoisia [esimerkiksi TE-keskusten kurseista, heikommilla pohjatiedoilla varustetut [...], aloittavat pari viikkoa aiemmin ja suorittavat pika/tiiviskurssina tarvittavat pohjatiedot]. Seuraavassa kyselylomakkeessa voisi tehdä pohjatietojen kartoitusta eri aineissa. (NHPj41)

Nuorille tarjottavasta tutkintoon johtavasta koulutuksesta ehdotettiin, että suomalaisen koulutuksen imagoa ja legitimitettä muslimiyhteisön silmissä voisi parantaa ulkomaiset opettajat, varsinkin jos muslimiyhteisö itse voisi vaikuttaa siihen keitä opettajiksi kutsutaan (esim. NHPj7). Olisi kenties myös mahdollista kouluttaa Suomessa olevista imaameista opettajia varhaisnuorille. Kaikkien puheenjohtajien mielestä nuorille koulutettaville tuli opettaa hyvin arabiankieltä. Todettiin, että koulutus luultavasti järjestettäisiin ainoastaan yhdellä paikkakunnalla, mutta että myös sisäoppilaitos voisi tulla kyseeseen. Jotkut epäilivät, kiinnostaisiko pitkä tutkintoon johtava koulutus, joka ei kuitenkaan voi taata elinkeinoa.

3.3. Imaamien koulutustausta

Uskonnollinen koulutus

Puolella selvitykseen osallistuneista imaameista ei ole toimeensa koulutusta. Puolet imaameista vastasi, että heillä on koulutusta imaamiksi, mutta osa jätti tarkentamatta minkälaista koulutusta.⁶³ Tästä voidaan melko varmasti päätellä, että suurin osa on imaameina itseoppineita. Kaikkiaan noin kolmasosalla on yliopistotasoinen koulutus jollain alalla – osalla Suomessa hankittu tutkinto.

Alkuperämaassaan uskonnollisen yliopistotason imaamikoulutuksen oli saanut kolme vastaajaa. Monet olivat saaneet uskonnollisen kasvatuksen ja opetusta kotonaan, koska suvussa oli imaameja tai muita moskeijan työntekijöitä ja osa oli käynyt uskonnollisen linjan koulussa. Suurin osa oli koulutautunut myös imaamin toimensa aikana, osallistuen moskeijan tarjoamiin kursseihin ja seminaareihin Suomessa tai ulkomailla ja/tai ulkomaisiin kirjekursseihin. Koulutusta oli saatu Turkissa (1), Venäjällä (1), Egyptissä (2), Somaliassa (1)⁶⁴, Syyriassa (1), Marokossa (1), Englannissa (1), Bangladeshissa (2) ja Libanonissa (1) ja sen kestoksi ilmoitettiin tyypillisesti 4-6 vuotta, yliopistossa koulutautuneille yhteensä yli 7 vuotta. Useammalla oli käytynä tai menossa suomalainen islaminopettajan koulutus.

Kielikoulutus

Suomenkielen koulutusta oli saanut 22 vastanneesta jokainen, kahta lukuunottamatta – joista toinen oli väliaikainen imaami (3kk Suomessa) ja toinen avioliiton kautta Suomeen tullut ja perheessään kielen oppinut henkilö. Maahanmuuttajien kielikoulutuksessa oli käynyt vastanneista 11, kaksi oli käynyt muussa aikuisille tarkoitettussa kielikoulutuksessa, viisi imaamia oli saanut suomenkielen opetusta yliopistossa ja yksi oli oppinut kielen Suomessa peruskoulussa. Vastanneista 15 arvioi suullisen taitonsa hyväksi (68%), 3 erinomaiseksi (14%) ja yksi huonoksi (5%). Vastaavat luvut suomenkielen kirjallisen taidon suhteen olivat: erinomainen 3 (14%), hyvä 12 (55%), välttävä 2 (10%) ja huono 2 (10%). Kaksi vastanneista ei antanut tietoja suomenkielentaidoistaan. Haastatteluissa kävi myös ilmi, että monet imaamit hallitsevat suomen ja arabian lisäksi jopa useita eurooppalaisia tai aasialaisia kieliä.

Kokemus toimimisesta imaamina

Suurimmalla osalla vastanneista oli jo pitkä kokemus imaamina toimimisesta Suomessa: viidellä vastanneista yli 15 vuoden kokemus (23%), ja neljällä yli 10 vuoden kokemus (19%). Neljä oli toiminut imaamina 5–10 vuotta (19%) ja ainoastaan viisi

⁶³ Toisaalta, jos koulutus on ollut ”epävirallista” uskonnollista kasvatusta ja suullista perinteen siirtämistä esimerkiksi imaamisuvussa, kuten monissa muslimimaissa tapahtuu, vastaajat eivät ehkä ole tieneet miten vastata.

⁶⁴ toinen haastateltu tosin kertoi, että Somaliassa ei ole virallista imaaminkoulutusta, vaan opetus tapahtuu moskeijassa tai suvussa.

vastanneista oli toiminut imaamina alle 5 vuotta (23%). Yksi vastanneista oli väliaikainen imaami ja kaksi ei antanut tätä tietoa.

Toisaalta ainoastaan viidellä vastanneista oli ennen Suomeen muuttamistaan muualta saatua aiempaa kokemusta imaamina toimimisesta. Nämä olivat toimineet aiemmin imaameina Turkissa (10–15 vuotta), Venäjällä (1–5 vuotta), Somaliassa (1–5 vuotta), Bangladeshissa ja yksi sekä Libanonissa että Kyproksella (yhteensä 1–5 vuotta).

Suurin osa kyselyyn ja haastatteluihin osallistuneista imaamina toimivista henkilöistä kuului ikäluokkaan 45 vuotta tai yli (9/22, 41%), viisi kuului ikäluokkaan 40–44 vuotta (23%), kaksi ikäluokkaan 30–39 vuotta (10%) ja kaksi oli alle 30-vuotiaita (10%). Vanhin selvitykseen osallistunut imaami oli 59-vuotias.

Imaamien tehtävistä mainittiin yleisimmin rukouksen, erityisesti perjantairukouksen johtaminen ja siinä saarnaaminen, avioliittoneuvonta ja yleensä Suomen lainsäädäntöä koskeva neuvonta, sielunhoito ja nuoriso- ja lapsityö sekä aikuisille suunnatun islamin opetus. Kaikki imaamit eivät vihi tai aktiivisesti pyri sovittelemaan jäsenistön konfliktitilanteita. Jotkut imaameista mainitsivat lisäksi käännytyön ja yhteisön edustamisen yhdessä puheenjohtajan kanssa.

Imaamien palkkaus

Palkattuna toimessaan on vain yksi imaami. Loput toimivat imaamina palkatta, muutamain vain parisen tuntia viikossa, mutta useat olivat moskeijalla yli 20 tuntiakin viikossa. Vastanneista 14 oli imaamin toimen ohella palkkatyössä (64%) ja 2 oli täyspäiväisesti opiskelijoita. Joukossa oli mm. bussikuskeja, yrittäjiä ja koulun islaminopettajia.

Islamilaisessa maailmassa imaami on usein virka tai toimi, jolla imaami elättää itsensä ja perheensä, mutta Suomessa tällä hetkellä toimivista imaameista usea näki toimintansa osana uskonnon harjoitusta, josta ei ole tarpeen saada korvausta.

3.4. Imaamien kouluttautumistavoitteet

Vaikka monilla imaameilla jo on moskeijoissa tapahtuvaa kurssimuotoista koulutusta joko Suomessa tai ulkomailla, yleisesti mahdollisuutta lisäkouluttautumiseen pidettiin tarpeellisena (senkin tähden, että islamin mukaan hartaan uskovan tulee opiskella ja kartuttaa tietoaan ja taitojaan koko elämänsä). Koulutuksen nähtiin myös parantavan mahdollisuuksia toimia imaamina Suomessa.

Täydennyskoulutusaiheista⁶⁵ suosituimpia olivat islamintutkimus ja Suomen lain säädökset ja oikeuskäytäntö (molemmat 14/19, 74%). Seuraavaksi eniten kaivattiin koulutusta Suomen historiasta ja yhteiskunnasta, perheneuvonnasta ja johtamiskoulutuksessa (13/19; 68%), islamin historiassa, suomenkielessä ja vuorovaikutustaidoissa (12/19, 63%), islamilaisesta teologiasta, konfliktien hallinnasta ja yhdistystoiminnasta (11/19, 58%) sekä pedagogikasta,

⁶⁵ Kyselylomakkeeseen oli laitettu valmiiksi ehdotelma täydennyskoulutusaiheista, joista valittiin rasti ruutuun tekniikalla, ks. lomake liitteessä 1.

humanitäärisestä toiminnasta, kristinuskosta ja muista uskonnoista sekä uskontodialogista (10/19, 53 %). Alle puolet oli kiinnostuneita arabiankielen opinnoista ja sielunhoitotyön koulutuksesta (7/19, 37 %). Lomakkeessa ehdotettujen aiheiden lisäksi ehdotettiin sosiaalityötä (1/19) ja psykologiaa ja etiikkaa (1/19).

Miltei kaikki vastaajat (18/19) toivoivat täydennyskoulutuksen tapahtuvan Suomessa yliopistossa tai muussa korkeakoulussa. Vastaajista kaksi piti myös suomalaista kansanopistoa mahdollisena vaihtoehtona (korkeakoulutuksen ohella). Kolme vastaajaa piti islamin yhteisön itse järjestämää koulutusta Suomessa parhaana vaihtoehtona, kun taas ulkomailla, muslimimaissa tapahtuvan koulutuksen valitsi reilu neljäsosa vastaajista (5/19⁶⁶, 26 %). Lisävaihtoehtona esitettiin mahdollisuutta kutsua Suomeen ulkomaisia opettajia, jotka vastaisivat koulutuksesta (1/19).

Tutkintoon johtavan koulutuksen suhteen vastaukset jakautuivat seuraavasti: suomalainen korkeakoulu (10/19, 53 %), suomalainen kansanopisto (2/19, 11 %), islamilainen yhteisö itse Suomessa (5/19, 26 %), ulkomailla muslimimaassa tapahtuva koulutus (6/19, 32 %) ja muina vaihtoehtoina ehdotettiin niin muuta oppilaitosta kuin korkeakouluakin Suomessa (1/19) ja vierailevia opettajia muslimimaiden yliopistoista, jotka vastaisivat koulutuksesta (1/19).

Vastaajista 68 % oli valmis kouluttautumaan Suomessa toisella paikkakunnalla, edellyttäen, että saisivat matkoihin tukea. Opintojen rahoittamiseen ehdotettiin opintorahaa, ja aikuiskoulutustukea, mieluiten minimipalkkaa vastaavaa tukea mikäli koulutus vaatisi opiskelua päätoimisesti. Mainittiin myös päiväraha ja tuki matkakustannuksiin, mikäli koulutus tapahtuisi työn ohella.

3.5. Tiivistelmä luvusta 3.

Joillakin muslimiyhdyskunnista on ollut koulutettu ja kokenut imaami perustamisesta lähtien, mutta suurin osa on joutunut käyttämään toimen ohella omin voimin islamiin tutustuneita imaameja (esim. kirjekurssien tai verkkomateriaalien avulla). Yhdyskunnan kasvaessa on saatu ulkomaillakin opiskelleita – joko omia nuoria tai muualta tulleita – imaameja. Suureen osaan yhdyskunnista hankitaan lisäksi ramadanin ajaksi ulkomailta vierailevia islaminoppineita johtamaan rukouksia ja muita uskonnollisia tilaisuuksia sekä pitämään kursseja ja luentoja.

Vain kaksi haastatelluista puheenjohtajista suhtautui hienoisella varauksella ajatukseen järjestää imaamikoulutusta Suomessa, muiden mielestä ajatus oli selkeästi hyvä. Monet puheenjohtajista olivat kuitenkin sitä mieltä, että ns.

⁶⁶ Vastaajista yksi painotti, että ulkomainen koulutus tulisi tapahtua yhteistyössä suomalaisen korkeakoulun kanssa.

islamilaisia tieteitä tulisi opiskella myös ulkomailla. Kaikki puheenjohtajat ilmoittivat olevansa kiinnostuneita osallistumaan koulutuksen kehittämiseen ja suunnitteluun.

Yleisesti todettiin, että imaameilta vaaditaan muutakin kuin pelkkää koulutusta. Useimmat puheenjohtajat toivat esiin, että imaamin tehtävään valittavan henkilön pelkkä sopiva koulutustausta tai islaminoppineisuus ei ole ainoa ja riittävä valintakriteeri, koka henkilön persoonan tulee myös soveltua tehtävään. Painotettiin omakohtaista uskonnon harjoitusta, hyvää mainetta ja moraalia, sekä maltillista keskitien ja kohtuuden linjaa islamia koskevien säädösten ja opin suhteen. Imaameilta vaaditussa islamin tuntemuksessa painottui Koraanin ja islamilaisen lain hallinta. Useat puheenjohtajat ja imaamit korostivat, että Suomessa tulee elää sekä Suomen lain että islamin säädösten mukaisesti ja niin imaamin tulee myös opettaa uskonyhteisölleen.

Puolet selvitykseen osallistuneista imaameista vastasi, että heillä on uskonnollista koulutusta imaamiksi, mutta osa jätti tarkentamatta minkälaista koulutusta. Suurin osa on imaameina itseoppineita. Kaikkiaan noin kolmasosalla on yliopistotasoinen koulutus jollain alalla – ja osalla Suomessa hankittu akateeminen tutkinto. Suurin osa oli kouluttautunut imaamin toimensa aikana, osallistumalla moskeijan tarjoamiin kursseihin ja seminaareihin Suomessa tai ulkomailla ja/tai ulkomaisiin kirjekursseihin. Kävi myös ilmi, että monet imaamit hallitsevat suomen ja arabian lisäksi useita eurooppalaisia ja aasialaisia kieliä. Suurimmissa moskeijoissa annettiin opetusta useammalla kuin yhdellä kielellä, tosin niissä on myös useampia henkilöitä hoitamassa imaamin tehtäviä, jolloin muunkinlainen erikoistuminen, esimerkiksi lasten ja nuorten ohjaamiseen, oli mahdollista.

Miltei puolella vastanneista oli jo pitkä kokemus imaamina toimimisesta Suomessa: viidellä vastanneista yli 15 vuoden kokemus (23 %), ja neljällä yli 10 vuoden kokemus (19 %). Suurin osa imaameista myös käy toimensa ohella töissä ja/tai opiskelee ammattitutkintoa, joten täysipäiväiseen imaamiksi kouluttautumiseen ei ole tai ole ollut aikaa. Palkattuna toimessaan on vain 1 imaami. Loput toimivat imaamina palkatta, muutamat vain parisen tuntia viikossa, mutta useat olivat moskeijalla yli 20 tuntiakin viikossa. Vastanneista enemmistö (64 %) oli imaamin toimen ohella palkkatyössä ja 2 oli täyspäiväisesti opiskelevia.

Vaikka monilla imaameilla on jo moskeijoissa tapahtuvaa kurssimuotoista koulutusta joko Suomesta tai ulkomailta, yleisesti mahdollisuutta lisäkoulutautumiseen pidettiin tarpeellisena ja sen nähtiin parantavan mahdollisuuksia toimia Suomessa. Täydennyskoulutusaiheista suosituimpia olivat islamintut-

kimus ja Suomen lain säädökset ja oikeuskäytäntö (molemmat 14/19, 74 %). Seuraavaksi eniten kaivattiin koulutusta Suomen historiasta ja yhteiskunnasta, perheneuvonnasta ja johtamiskoulutuksessa (13/19;68 %). Miltei kaikki vastaajat (18/19) toivoivat täydennyskoulutuksen tapahtuvan Suomessa yliopistossa tai muussa korkeakoulussa. Nuorille tarjottavaa tutkintoon johtavaa koulutusta koskien ehdotettiin, että suomalaisen koulutuksen imagoa ja legitimizeettiä muslimiyhteisön silmissä voisivat parantaa ulkomailta tuodut opettajat, varsinkin jos muslimiyhteisö itse voisi vaikuttaa siihen keitä opettajiksi kutsutaan.

Joidenkin haastateltavien mielestä imaamin ei tule ottaa vastaan korvausta työstään, koska imaamin suorittamat palvelut yhteisölleen nähdään osana imaamina toimivan henkilön omaa hartaudenharjoitusta, uskonnollisena velvollisuutena, jolla palvellaan Jumalaa ja omaa uskonyhteisöä. Toiset painottivat, että imaamin toimen tulee olla virka tai vastaava, jolla voi elättää itsensä ja perheensä ja jota voi silloin myös tehdä täyspäiväisesti.

4. Eri toimijatahojen kommentteja selvitykseen

Eräät yksittäiset tutkijat, viranomaiset, järjestöt ja henkilöt ovat jo hankkeen alkuvaiheista lähtien esittäneet kommentteja selvitykseen. Selvitys- ja mahdolliseen koulutushankkeeseen on suhtauduttu varsin myönteisesti — eräänä perusteena muslimiyhdyskuntien niukat henkilöstövoimavarat. Myös valmistuvaan selvitykseen toivotaan saatavan mahdollisimman monipuolisia huomioita ja näkökohtia.

Eräässä selvitykseen annetussa kommentissa huomautettiin mahdollisen koulutushankkeen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusnäkökohdista. Erityisesti kysymys naisten toimimisesta imaamina, sukupuolten tasa-arvo ja naisten kouluttaminen nostettiin esiin. Myös uskontojen väliseen yhdenvertaisuuteen kiinnitettiin huomiota: asetetaisiinko uskonnot eriarvoiseen asemaan, jos imaameja ryhdyttäisiin kouluttamaan julkisin varoin?

Joissakin kommentteissa nostettiin esiin yhdyskuntien yhteisöhierarkia: imaamien vaikutusvaltaa yhteisöjensä mielipiteenmuodostajana ei pidä ylikorostaa. Vaikka imaamit ovat arvostettuja ja vaikutusvaltaisia henkilöitä, he ovat viime kädessä yhdyskuntiansa puheenjohtajien ja johtokuntien määräysvallan alaisia.⁶⁷

Epäiltiin riittääkö yhteisöillä kiinnostusta uskonopillisen osaamisen kehittämiseen käytännön järjestelyiden (esim. yhdistystoiminnan perusteet, tilat, humanitaariset seikat jne.) viedessä voimavarat. Monesti yhteisöt joutuvat puolustautumaan ennakokuluuloja ja epäilyjä vastaan, mikä vaikeuttaa kaikkea toimintaa. Muslimiyhteisöjen keskinäisestä yhteistyöstä esitettiin yleisenä huomiona, että tiedonkulku niiden välillä ei vaikuta riittävältä.

Esimerkiksi Saksassa keskustellaan siitä, että ennen imaamikoulutuksen toteutusta olisi tarpeen määritellä teologinen perusta, jolle imaamien koulutus rakentuu: ”Saksan muslimiyhteisön on pystyttävä vakavaan teologiseen työskentelyyn saksaksi saksalaisessa kontekstissa.”⁶⁸ Näitä samoja kysymyksiä voitaisiin pohtia myös Suomen

67 Tämä valta-asetelma näkyi myös suhtautumisissa selvityksen tekoon: moni imaami olisi itse halunnut osallistua mutta ei saanut lupaa yhdyskuntansa johtokunnalta ja puheenjohtajalta.

68 Özoy 2012. Vertaa myös Kari Vitikaisen päätösseminaarissa esittämät huomiot teologisen itsereflektion ja uskontodialogin tarpeesta: ”Teologia pysyy teologiana vain jos opinkappaleiden annetaan olla reflektiivisessä yhteydessä muslimien uskon yhteisöissään elävän todellisuuden kanssa. Toisaalta, jos muslimiyhteisön teologia kääntyy vain yhteisön sisäiseen todellisuuteen, se ei tavoita ympäröivää yhteiskuntaa. Siksi on tärkeää, että yhteisö käy dialogia myös sitä ympäröivän eurooppalaisen maailmankatsomuksellisen kontekstin kanssa. Ympäröivän kontekstin kanssa käytävässä dialogissa yhteisön perinteiset islamilaiset käsitykset ja perinteet tulevat haastetuksi. Tätä haastetta islamilaisen yhteisön ei kuitenkaan pitäisi nähdä vain uhkana, vaan mahdollisuutena oman itseymmärryksensä terävämpään määrittelyyn. Samalla itseymmärryksen lisääntyminen antaa yhteisölle paremmat edellytykset rakentavasti arvioida ulkopäin tulevaa opetusta ja opettajia tulevat he sitten Saudi-Arabiasta, Egyptistä, Turkista, Iranista tai vaikka Suomen koululaitoksesta tai Helsingin yliopistosta. Itseymmärrys on edellytys myös yhteisöiden kaipaamien imaamien koulutukseen liittyvien kriteereiden määrittelyssä.

Yhteisöltä ja varsinkin sen johdolta edellytetään itsetuntemusta, itseluottamusta, varmuutta omasta uskonkäsityksestään ja ymmärrystä yhteisön olemuksesta. Ilman itseymmärrystä ja itseluottamusta yhteisö ei ole kykeneväinen kohtaamaan eri tavalla ajattelevia tahoja ja osallistumaan esimerkiksi imaamikoulutuksen kaltaisiin yhteisiin hankkeisiin. Jos ollaan epävarmoja omasta identiteetistä, ulkopäin tulevat kysymykset koetaan suurempana uhkana ja yhteisön suojelemiseksi pidättydytään yhteistyöltä. Niin kauan kun yhteisö ei pysty itsenäiseen teologiseen työskentelyyn, teologia tuodaan yhteisön ulkopuolel-

tilanteessa.

Olennainen huomio koski olemassa olevaa islamin suuntausten (sunnna – shiia) ja näkökulmien moninaisuutta: miten eri lakikoulukunnat (kuten sunniien hanafit tai malikit), karismaattiset liikkeet (mm. sufilaisuus ja Gülen-liike) ja poliittista islamia edustavat liikkeet (esim. Milli Görüş tai salafismi) tulee ottaa huomioon eurooppalaista imaamikoulutusta suunniteltaessa?⁶⁹ Muslimiyhteisöltä tulleissa kommenteissa on korostettu, että islamin suuntausten eroja tulisi imaamikoulutuksen suunnittelussa kunnioittaa. Näissä huomioissa nostettiin esiin epäily siitä, että selvityksen tavoitteena olisi luoda jonkinlainen kaikkien islamilaisten tahojen hyväksymä yleisislam imaamikoulutuksen tarpeisiin.

Huomautettiin myös, että imaamiksi pätevöittävää koulutusta on vaikea järjestää yliopiston tutkinto-opetuksena, sillä se edellyttää opinto-oikeutta yliopistossa sekä monipuolista kielitaitoa. Lisäksi yliopisto on autonominen laitos, joka määrittelee opintojen sisällöt omista, tieteellisistä lähtökohdistaan.

Esitettiin, että jos koulutusta lähdetään suunnittelemaan, siihen tulee ottaa mukaan muslimiyhteisö mahdollisimman laajasti: esimerkiksi niitä kyselyyn osallistuneita, jotka ilmaisivat kiinnostuksensa asiaan⁷⁰. Isona kysymyksenä nähtiin, miten koulutus legitimoidaan niin että se koetaan kentällä mielekkäänä ja haluttavana. Jos täydennyskoulutusta järjestetään, ongelmaksi voi muodostua riittävän opiskelijämäärän saaminen kursseille.

Koulutuksen ja sen sisällön suunnitteluun ehdotettiin mallin ottamista vapaakirkkojen pastorien koulutuksesta ja Norjan monikulttuurisesta uskontojohtajien koulutuksesta tai kehoitettiin seuraamaan mitä tapahtuu Ruotsin kansanopistoissa, esimerkiksi Tukholman 'Kista Folkhögsskolan'issa, jossa on kehitetty muslimiyhteisöä ja uskonnollista identiteettiä tukevaa koulutusta.

Selvityksestä välittyi myös muslimiyhteisön huoli siitä, löytyykö tuleville imaa-meille sellaisia opettajia, jotka pystyvät opastamaan opiskelijoita riittävän korkealla tasolla islamin opinnoissa. Tiivistetysti on kysymys ns. länsimaisen elämänmuodon ja muslimien uskonnollisen ja muun identiteetin yhteensovittamisesta.

ta sellaisilta tahoilta, joihin yhteisössä luotetaan. Tällaisia tahoja selvityksen mukaan Suomessa asuvat muslimit löytävät mm. Saudi-Arabiasta ja Egyptistä.” (Vitikainen 2013)

⁶⁹ Lisäksi on muistettava, että muslimimaissa elää paljon ns. sekulaareja muslimeja, joille oma uskonnollinen identiteetti ei ole ongelmallinen, mutta jotka eivät käytä ulkoisia tunnusmerkkejä. Uskonnollisen identiteetin korostaminen tulee usein tärkeäksi vähemmistöasemassa, kuten on tapahtunut mm. suomensomaleiden keskuudessa.

⁷⁰ Kysyttiin myös miten otetaan huomioon niiden muslimien näkökannat, jotka eivät tällä hetkellä kuulu yhdyskuntaan tai moskeijayhteisöön, mutta harjoittavat silti uskontoaan.

5. Imaamikoulutusselvityksen yhteenveto

Imaami on muslimiyhdyskunnan hengellinen johtaja, joka johtaa perjantairukouksia. Islamien perinteen mukaan imaamilla on oltava uskonnollista ja muuta tietämystä, hänen on oltava hurskas ja hyvää tarkoittava. Oppineisuus ja tiedonhankinta on – ylipäätään, ei vain uskonnollisia auktoriteetteja koskevana – tärkeä osa islamia, sekä nykyisin että sen historiassa ja perinteessä. Moskeijat tarjosivat jo varhain puitteet oppineisuuden harjoittamiseen opintopiireissä, joissa jonkin alan mestari kokosi ympärilleen oppilaita siirtääkseen tietämystään heille. Keskiajalla kehittyi nk. *madrassa*-instituutio, joka on jatkunut koulutusmuotona näihin päiviin asti.

Imaamin asema vaatii oman muslimiyhteisön hyväksynnän, mutta ei esimerkiksi evankelisluterilaisen pappistutkinnon kaltaista virallistettua pätevyuden todistamista ja vihkimystä tehtävään. Muslimiyhdyskunnat eivät myöskään ole organisoituneet kristikunnan tapaan hierarkisesti (ei ole esimerkiksi koko Suomen muslimikuntaa edustavaa ”arkki-imaamia”). Länsimaissa ja ei-muslimienemmistöisissä maissa, uskonnollisten tilaisuuksien johtamisen lisäksi imaamit toimivat muslimien hengellisinä ja yhteiskunnallisina neuvonantajina ja suunnannäyttäjinä muslimiyhteisöille sekä joskus myös yhteisön puhemiehinä. Näissä tehtävissä voivat toimia myös yhdyskuntien puheenjohtajat.

Eurooppalaisessa imaamikoulutuskeskustelussa korostuu kotoutusnäkökulma, lainsäädännön asettamat reunaehdot ja viimeaikainen islamien radikalisoitumisen pelko. Pohjoismaisissa ratkaisuihin painotetaan uskonnollista yhdenvertaisuutta lain edessä ja kyseenalaistetaan vain yhdelle vähemmistölle järjestetty koulutus: Norjassa otetaan huomioon kaikki uskontokunnat tarjoamalla monikulttuurisuus-koulutusta kaikille uskonnollisille johtajille, kun taas Ruotsissa ei 2008–9 tehdyn selvityksen nojalla päädytty suosittamaan erityistä valtion järjestämää koulutusta imaameille, koska tällöin tasapuolisuuden nimissä pitäisi tarjota vastaavaa koulutusta myös muiden uskontokuntien johtajille.

Tämän Suomessa tehdyn selvityksen lähtökohtina ovat olleet muslimiyhdyskuntien ilmaistemien tarpeiden ja toiveiden huomioiminen, yhteiskuntarauhan takaa-minen uskonnollista tasavertaisuutta ja uskontodialogia edistämällä ja pääasiassa maahanmuuttajataustaisten muslimien mahdollisuuksien parantaminen täysvertaiseen yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Täydennyskoulutuksen tarjoamista yhdelle vähemmistölle voitaisiin tässä katsannossa pitää perusteltuna eräänlaisena pilottimallina muiden pienryhmäisten uskontojen johtajien myöhemmälle koulutukselle. Yhteiskunnallisessa keskustelussa on yleisesti vedottu koulutuksen järjestämisen puolesta, koska uskonnollisten johtajien hyvä kielitaito ja perehtyneisyys ympäröivän yhteiskunnan sääntöihin, tapoihin ja kulttuuriin – oman uskonnollisen perinteensä lisäksi – ovat perusteltuja sekä maahanmuuttajien kotoutumisen että hyvien etnisten suhteiden kannalta.

Selvityshankkeelle antoi alkusysäyksen YK:n Uskontojen välisen yhteisymmärrysviikon ohjelmaan kuuluneet kaikille avoimet keskusteluseminaarit: ”*Muslimien haasteet vai muslimit haasteena Suomessa?*” (2011) ja ”*Imaamin rooli ja koulutus eurooppalaisessa kontekstissa – tarvitaanko Suomessa imaamikoulutusta?*” (2012). Näistä

jälkimmäisessä esitettiin laajamittaista muslimit tavoittavaa kyselytutkimusta, koska Suomessa ei oltu kerätty jäseneltyä tietoa täällä toimivien imaamien koulutustaus-
tasta ja mahdollisista koulutustarpeista.

Tiedonkeruu tehtiin niiden 23 muslimiyhdyskunnan keskuudessa, jotka olivat rekisteröityneet uskonnollisiksi yhdyskunniksi ja lisäksi niiden rekisteröityneiden muslimiyhdistyksien keskuudessa, joilla on moskeija tai rukoushuone, yhteensä noin 60 yhteisöä. Avoimuuden varmistamiseksi järjestettiin koulutusselvityksestä syyskuussa 2012 julkinen tiedotus- ja keskusteluseminaari. Yhdyskunnissa tehdyissä haastatteluisa syvennettiin tietoja imaamien tehtävistä ja rooleista suomalaisissa muslimiyhdistyksissä, kartoitettiin yhdistyksen tarpeita ja imaamien omia näkemyksiä siitä minkälainen koulutus parhaiten palvelisi heitä ja yhdyskuntia. Lisäksi hankkeessa perehdyttiin eurooppalaiseen imaamikeskusteluun ja tapausesimerkkeinä eri maissa jo käytössä olevaan imaamikoulutukseen. Eurooppalaisia koulutusratkaisuja taustoitettiin antamalla esimerkkejä muslimimaailmasta löytyvistä imaamin toimista ja toimeen edellytettävistä vaatimuksista. Projektityönä teetettyä selvitystä johti asiantuntijoista koostuva ohjausryhmä.

Imaamien koulutus muslimaissa ja Euroopassa

Varsinaista imaamikoulutusta (tai siksi kutsuttua koulutusta) ei islamilaisessa maailmassa ole. Sen sijaan eri tasoissa oppilaitoksissa ja yliopistoissa voi opiskella laajaa valikoimaa islamilaisia tieteitä. Vain pieni osa näissä koulutuksensa saaneista päätyy imaamin tehtäviin – muut voivat ryhtyä esimerkiksi islamin opettajiksi valtiollisissa tai yksityisissä islamilaisissa oppilaitoksissa, hakeutua uskontoviraston eri tehtäviin, tai edetä tutkijoiksi tai mufteiksi. Islamilaisia tieteitä opiskelemaan pääsee useimmiten vain jos on alustavia islamin ja arabiankielen opintoja esimerkiksi lukiosta. Josain maissa, mm. Turkissa ja Marokossa on lisäksi valtion tarjoamia imaameille suunnattuja koulutusohjelmia. Monissa muslimimaissa on niin valtion uskontoviraston alaisia kuin valtiosta riippumattomia moskeijoita. Valtio voi määritellä imaamin valintakriteerit valtion moskeijoihin, mutta riippumattomat moskeijat voivat itse määrittellä mitä kriteereitä imaamin pitää täyttää.

Selvityksessä esitellään muutamien Euroopan maiden imaamikoulutusratkaisuja, tapausesimerkkeinä erilaisista yhteiskunnan tukemista ohjelmista (Norja, Saksa, Hollanti) sekä yksityisestä koulutuksesta islamilaisessa seminaarissa (Englanti). Euroopassa jo aloitetuilla imaaminkoulutushankkeilla, sekä julkisilla että yksityisillä, on kaikilla jonkinasteisia uskottavuus- ja legitimitteettiongelmiä joko viranomaisten, muslimiyhteisöjen itsensä tai molempien silmissä. Maissa, joissa on vahvoja etnisiä muslimiyhteisöjä, koulutus on usein yksityisten organisaatioiden järjestämää, mutta voi edustaa vain yhtä uskonnollista suuntausta tai poliittista tai etnistä ryhmittymää, jolloin sitä ei koko muslimiväestö hyväksy. Monet uskonoppineiksi haluavat valitsevat edelleen kouluttautumisen maissa, joissa islam on valtauskonto, ja usein yhteisöt myös rekrytoivat imaaminsa näistä maista. Poikkeuksen muodostaa Englanti, jonka imaamien koulutus tapahtuu pääasiassa omassa maassa.

Muslimiyhdyskuntien puheenjohtajille tehtyjen haastattelujen ja imaameille tehdyn kyselyn tulokset

Muslimiyhdyskunnista tai -yhdistyksistä 19 puheenjohtajaa osallistui haastatteluun, joista osa tehtiin puhelimitse ja osa nauhoitettiin paikan päällä ja 1 antoi tiedot lomakkeella. Kyselylomakkeeseen saatiin vastaukset 22 imaamina tai varaimaamina toimivalta tai toimineelta henkilöltä 20 eri yhteisöstä. Yhdessätoista tapauksessa yhdyskunnan imaami – tai yksi imaamina toimivista henkilöistä – ja puheenjohtaja olivat sama henkilö.

Imaamien hankintahistoria suomalaisissa muslimiyhdistyksissä näyttäisi selvityksen valossa usein edenneen niin, että parhaiten arabiankieltä hallitsevia pyydettiin johtamaan rukousta. Nämä henkilöt ovat vähitellen hankkineet lisätietoja joko itse hankittujen materiaalien tai esimerkiksi kirjekurssien avulla. Yhdistyksen kasvaessa imaameiksi on saatu myös ulkomailla islamia opiskelleita henkilöitä – joko omia nuoria tai muualta tulleita. Suureen osaan yhdyskunnista kutsutaan lisäksi ramadanin ajaksi ulkomailta vierailevia islaminoppineita johtamaan rukouksia ja muita tilaisuuksia sekä pitämään kursseja ja luentoja.

Useimmat puheenjohtajat toivat esiin, että imaamin tehtävään valittavan henkilön koulutustausta tai islaminoppineisuus ei ole ainoa ja riittävä valintakriteeri, sillä henkilön persoonan tulee myös soveltua tehtävään. Tärkeänä nähtiin omakohtainen uskonnon harjoitus, hyvä maine ja moraali, sekä maltillinen keskittien ja kohtuuden linja islamia koskevien säädösten ja opin suhteen. Imaameilta vaaditussa islamin tuntemuksessa keskeisintä oli Koraanin ja islamilaisen lain hallinta. Useat puheenjohtajat ja imaamit painottivat, että Suomessa tuli elää suomen lain säädösten mukaisesti ja niin imaamin tulee myös opettaa uskonyhteisölleen.

Selvitykseen osallistuneista imaameista noin puolet vastasi, että heillä on uskonnollista koulutusta imaamin tehtävään, mutta osa näistä jätti tarkentamatta minkälaista koulutusta. Suuri osa on siten imaameina itseoppineita, vaikka kaikkiaan noin kolmasosalla on yliopistotasoinen koulutus jollain alalla. Osa oli kouluttautunut imaamin toimensa aikana, esimerkiksi verkkomateriaalein tai osallistuen moskeijan tarjoamiin kursseihin ja seminaareihin Suomessa tai ulkomailla. Haastatteluissa kävi myös ilmi, että monet imaamit hallitsevat suomen ja arabian lisäksi useita eurooppalaisia tai aasialaisia kieliä.

Suurella osalla vastanneista oli jo pitkä kokemus imaamina toimimisesta Suomessa: viidellä vastanneista yli 15 vuoden kokemus (23%), ja neljällä yli 10 vuoden kokemus (19%). Palkattuna toimessaan on vain yksi imaami. Loput toimivat imaamina palkatta, muutamat vain parisen tuntia viikossa, mutta useat olivat moskeijalla yli 20 tuntiakin viikossa. Vastanneista imaameista enemmistö (64%) kävi imaamin toimen ohella palkkatyössä ja 2 opiskeli täyspäiväisesti.

Vain kaksi vastanneista puheenjohtajista suhtautui hienoisella varauksella ajatuksen järjestää imaamikoulutusta Suomessa, muiden mielestä ajatus oli selkeästi hyvä. Osa puheenjohtajista oli kuitenkin sitä mieltä, että ns. islamilaiset tieteet tulisi opiskella ulkomailla. Kaikki puheenjohtajat ilmoittivat olevansa kiinnostuneita osallistumaan koulutuksen kehittämiseen ja suunnitteluun.

Vaikka monilla imaameilla on jo hankittuna moskeijoissa tapahtuvaa kurssimuotoista koulutusta joko Suomesta tai ulkomailta, yleisesti mahdollisuutta lisäkouluttautumiseen pidettiin tarpeellisena ja sen nähtiin parantavan mahdollisuuksia toimia Suomessa. Täydennyskoulutusaiheista suosituimpia olivat islamintutkimus ja Suomen lain säädökset ja oikeuskäytäntö (molemmat 74%). Seuraavaksi eniten kaivattiin koulutusta Suomen historiasta ja yhteiskunnasta, perheneuvonnasta ja johtamiskoulutuksessa (68%). Miltei kaikki vastaajat (yli 90%) toivoivat täydennyskoulutuksen tapahtuvan Suomessa yliopistossa tai muussa korkeakoulussa. Pitemmällä tähtäimellä suunniteltavaa tutkintoon johtavaa koulutusta koskien ehdotettiin, että suomalaisen koulutuksen imagoa ja legitimitettiin muslimiyhteisön silmissä voisi parantaa ulkomailta tuodut opettajat, varsinkin jos muslimiyhteisö itse voisi vaikuttaa siihen keittä opettajiksi valitaan. Tutkintoon johtavan koulutuksen suhteen tuotiin julki myös epäily riittävästä kiinnostuksesta pitkään koulutus, jolla ei kuitenkaan voi taata toimeentuloa.

Joidenkin haastateltavien mielestä imaamin ei tule ottaa vastaan korvausta työstään, koska imaamin suorittamat palvelut yhteisölleen nähdään osana imaamina toimivan henkilön omaa hartaudentarjoamista, uskonnollisena velvollisuutena, jolla palvellaan Jumalaa ja omaa uskonyhteisöä. Toiset painottivat, että imaamin toimen tulee olla virka tai vastaava, jolla voi elättää itsensä ja perheensä ja jota voi silloin myös tehdä täyspäiväisesti.

Selvityksen tuloksiin annetuissa kommentteissa vedottiin yhteisön sisäisen yhteydenpidon tärkeyden ja uskontodialogin merkityksen puolesta uskonyhteisön itseymmärryksen ja identiteetin vahvistamiseksi. Samoin painotettiin islamin eri suuntausten ja mahdollisimman kattavan muslimiyhteisön näkemysten huomioonottamista mahdollisen koulutuksen suunnittelussa. Keskustelussa esitettiin epäily, pystyvätkö vasta muotoutumassa olevat muslimiyhdistykset olemassaoloon liittyvien käytännön asioiden paineessa keskittymään kouluttautumisratkaisuihin ja näkyisikö tämä niiden kiinnostuksessa osallistua koulutukseen. Muissa kommentteissa otettiin esiin muun muassa yhdenvertaisuuskysymykset suhteessa muihin uskontokuntiin, sekä tasa-arvokysymykset suhteessa naisten koulutukseen.

6. Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset

Tämän selvityksen tavoitteena on ollut koota tietoa Suomessa tällä hetkellä toimivista imaameista ja heidän nykyisestä koulutuksestaan sekä täydennyskoulutustavoistaan. Yhdyskuntien puheenjohtajilta on saatu palautetta ja mielipiteitä suunnitelmiin luoda imaamikoulutusta Suomeen. Lisäksi haluttiin selvittää mitä imaamilla ylipääntään tarkoitetaan islamin piirissä, mitkä ovat heidän tehtävänsä ja miten imaamin tehtäviin muslimimaissa pätevoidytään sekä tutustuttaa lukija eurooppalaiseen imaamikoulutuskeskusteluun.

Muslimiyhteisön keskuudessa tehdyn selvityksen keskeinen tulos on, että Suomeen toivotaan koulutettuja imaameja ja Suomessa tapahtuvaan imaamikoulutukseen suhtaudutaan myönteisesti.

Muslimilapsien ja nuorten aikuiseksi kasvun sekä muualta tulleiden muslimien kotoutumisprosessin tukemisessa tarvitaan ammattitaitoisia ohjaajia ja tukijoita, jotka tuntevat uuden kotimaan kulttuuria ja sääntöjä sekä osaavat opastaa elämään ”suomalaisena muslimina.” Uskonnollisissa yhteisöissä johtotehtävissä toimivien täydennyskoulutus suomalaisen yhteiskunnan tavoista ja kulttuurista voisi sekä edistää heidän toimimistaan tehtävässään että tukea heidän valmiuksiaan auttaa yhteisön jäseniä kotoutumisessa ja sovittaa yhteen uskonnon ja yhteiskunnan vaatimuksia (vrt. Ruotsin selvitys, Larsson 2009).⁷¹ Erytynen imaamikoulutus voisi myös virallistaa ja legitimoita imaamien asemaa uskonnollisina johtajina.

Euroopassa muslimiyhteisön pirstoutuminen kansallisiin ja etnisiin ryhmiin ja valtion lisääntynyt valvonta islamiin liitetyn terrorismin myötä on vaikuttanut yhteisöjen toimintaympäristöön. Radikalisoitumisen ehkäiseminen ja yhteiskuntarauhan turvaaminen on lisännyt kiinnostusta muslimiyhteisöjen tukemiseen pätevien muslimijohtajien kouluttamiseksi. Suomessa yhtenä imaamien koulutuksen tavoitteena on nähty muslimiyhteisön sisältä nousseet toiveet hajaannuksen välttämisestä ja yhtenäisyyden lisäämisestä islamin sisäisen uskontodialogin ja yhteistyön kautta.

Muslimiyhteisöjen näkökulmasta imaamikoulutuksen päätavoitteena Suomessa olisi kuitenkin taata niille henkilöille, jotka toimivat imaamina moskeijoissa ja islamilaisissa yhdyskunnissa, riittävä sekä sopiva koulutus, jotta he pystyvät suorittamaan tehtäviään hyvinä hengellisinä johtajina, opettajina ja neuvonantajina.⁷² Kuten hankkeen päätöseminaarissa huomautettiin (Vitikainen 2013), tällöin ”koulutuksessa tulee suhtautua erittäin vakavasti islamilaiseen teologiaan ja muihin islamilaisiin tieteisiin.”

71 Sekä Suomen että Ruotsin selvityksen haastattelussa kävi ilmi, että erityisesti nuoret tarvitsevat paljon neuvontaa omien elämäntilanteidensa hallinnassa ja kasvussaan pohjoismaalaisiksi muslimiksi

72 Walid Hammoud muotoilisi nämä kriteerit seuraavasti: 1. Riittävästi akateemisesti koulutettu (vähintään 2-4 vuotta) henkilö, jotta imaami osaa johtaa rukoukset ja levittää puheidensa kautta oikeat tiedot islamista. 2. Imaamin täytyy puhua riittävästi suomenkieltä, niin että hän pystyy opettamaan Suomessa asuvia muslimeita ja erityisesti nuoria. 3. Hänen täytyy ymmärtää Suomen peruslakia. 4. Hänen täytyy ymmärtää muslimien ongelmia ja haasteita Suomessa. 5. Imaamin on oltava poliittisesti puolueeton, niin että hän ei edusta moskeijassa tai yhdyskunnassa oman puolueensa tai ryhmänsä näkökulmaa, eikä aja vain oman puolueensa tavoitteita. 6. Imaamilla on oltava selkeä strategia, jonka mukaan hän esittää ihmisille islaminuskkoa ja tukee uskonyhteisöään. Ennen kaikkea imaamin on oltava hurskas muslimi ja hyväntahtoinen henkilö.

Toimenpide-ehdotukset

- **Selvitystyön jatkaminen**

Jatkotyössä on varmistettava entistä laajempi muslimiyhteisön osallistaminen, erityiskohteena nuorten kiinnostuksen herättäminen ja naisten osallistumisen edistäminen.

- **Selvityksen tuloksista tiedottaminen**

Selvityksen tuloksista tiedotetaan tehokkaasti eri toimijatahoille media ja suuri yleisö mukaan lukien.

- **Täydennyskoulutuksen valmistelu**

Aloitetaan välittömästi imaamien täydennyskoulutuksen valmistelu, varmistaen lisäksi soveltuvan koulutuksen järjestäminen naisille.

Konsultoidaan mahdollisia koulutuksen järjestäjätahoja ja selvitetään koulutuksen rahoitusmahdollisuuksia.

Rohkaistaan muslimiyhteisöjä työstämään koulutuksen sisältöjä yhdessä muiden toimijatahojen kanssa lähtökohtana muslimien omat tarpeet.

On myös tarpeen varmistaa, että islamin suuntausten ja näkökulmien moninaisuus otetaan huomioon koulutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa.

Selvitetään yhteistyötä muiden maiden soveltuvien yliopistojen tai muiden koulutustahojen kanssa, esimerkiksi Egyptissä ja Marokossa.

- **Islamin työntekijöiltä edellytettävän peruskoulutusohjelman sisältöjen määrittely**

Aloitetaan pohjustava selvitystyö peruskoulutuksen sisällöistä islamin työntekijöille Suomessa hyödyntämällä lyhyemmällä tähtäimellä järjestettävän täydennyskoulutuksen kokemuksia ja palautetta.

- **Selvityksen ohjausryhmä arvioi ja suosittaa eri tahoille, miten edellä mainittujen johtopäätösten toimeenpanoa voidaan parhaiten edistää**

7. English summary

This survey was conducted by a Finnish civil society organization Forum for Culture and Religion FOKUS,⁷³ in co-operation with two Muslim umbrella organizations, Visioforum and the Finnish Muslim Union. The aim of the project has been to assess the present educational background of imams working in Finland and their needs for further training. The project comprised a questionnaire and interviews among Finnish Muslim societies, and to provide background to the study reports on the role and education of imams in some Muslim⁷⁴ and European countries.

Background

Finnish Muslims⁷⁵ have in several contexts expressed their concern for securing trained imams and other religious personnel who are familiar with the Finnish circumstances and legislation. Unlike several other European countries, in Finland there are, as yet, no schemes for supplementary nor basic vocational imam training. The training of teachers of Islam for Finnish schools began in 2007 at the University of Helsinki and a number of Muslims have shown interest towards participating. There is also growing interest in interfaith dialogue and co-operation between different religions.

The project was initiated in two seminars held in Helsinki during the UN's World Interfaith Harmony Week of 2011 and 2012, concerning the situation of Muslim community in Finland and the role and education of imams both in European and Finnish contexts. At the latter seminar, a need for a comprehensive survey among the Finnish Muslim community was acknowledged, since there was no systematic information gathered on the educational background of Finnish imams, nor of their needs for supplementary training.

After consultations with different actors it was resolved that FOKUS would undertake the study in co-operation with the Finnish Muslim Union and Visioforum. The project received financial support from the Anna Lindh Foundation.⁷⁶ The study was supervised by a steering group,⁷⁷ and conducted by Riitta Latvio from FOKUS, who also drafted the report.

⁷³ FOKUS is an ecumenical civil society organisation, which supports and promotes peaceful dialogue between religions and cultures by providing information and creating open forums for ecumenical and interfaith encounters via discussions, exhibitions, art and publications. In recent years, it has pursued contacts and co-operation with international organisations such as Religions for Peace, United Nations Alliance of Civilisations (UNAOC), and Anna Lindh Foundation network.

⁷⁴ Requests for co-operation with education providers were sent to the embassies of Egypt, Jordania, Morocco, Saudi-Arabia and Tunisia to gather information about imam training in Islamic or Muslim majority countries. The countries included in the report are those that responded to that request. In addition the imam training systems of Turkey and Iran were reported through the help of a colleague, Kari Vitikainen.

⁷⁵ The number of Muslims in Finland is currently estimated at around 60.000 – and rapidly growing. There are more than 60 registered muslim communities and an undefined number of—often self-taught—imams working with various multilanguage groups.

⁷⁶ as Common Project Action of the Finnish ALF network for 2012-2013 under the title “Do we need imam training in Finland?”

⁷⁷ The steering group was chaired by Ambassador Ilari Rantakari (Chairman of FOKUS & Finland's UNAOC FP), with representatives of Finnish Muslim associations Abdessalam Jardi from the Finnish Muslim Union and Pia Jardi from Visioforum and SINE (Islamic Council in Finland); two imams: from Tariq al Hidayah Imam Walid Hammoud and Imam Ramil Belyaev from the Finnish Islamic Congregation; two experts on education: professor Tuula Sakaranaho from the University of Helsinki and Pekka

Goals

The goal of the project was to gather and disseminate information about the role of an imam in a Muslim community, his tasks towards other members of faith as well as towards the society at large, and the educational background of those people who act as imams in present day Finland. Another aim was to raise public awareness of what being an imam means in general and in Finland in particular and to initiate discussion about training Muslim faith workers in Finland. The results of the survey are to be widely communicated: the main target groups being the Muslim population at large, but also different authorities and faith-based organisations—and the public in general.

How was the survey conducted?

The first stage comprised a questionnaire sent to the imams of the Muslim associations—with questions on their tasks, current training and wishes for supplementary training — and interviews with the chairmen of these associations. The purpose was to gather views on the present situation and about the future, in particular about arranging basic or supplementary imam training in Finland. The study was carried out among those Muslim associations that have either registered as religious communities in Finland or are large enough to have a mosque or prayer house in their use, 50 to 60 associations in all.

In the autumn of 2012 a discussion seminar was organised for imams and chairpersons of the Muslim associations to inform them of the inquiry and its purpose and to discuss the present situation as well as the future. In subsequent interviews with chairs of the Muslim organisations, the current practices of recruiting and educating imams were further surveyed, including their views about the kind of education that would best cater for the needs of their communities.

The role of imams in Muslim communities

An imam is often described as a spiritual leader of the Muslim community, who also leads the Friday prayers. According to the Islamic tradition an imam must have a sufficient religious education, he must be pious and have a suitable character. Learning and acquiring knowledge is – in general, not only for religious authorities - an important part of Islam, in present as throughout its history. Historically the mosque provided an arena for study circles with students gathering around the scholars, who then pass on their knowledge and the also right to teach to some of them. A fully qualified student received an *ijaza*-licence, which detailed his scholarly lineage of teachers (*isnad*) (Larsson 2010, 104).

Working for a mosque generally requires that an imam is accepted by the Muslim community, but usually he does not need the kind of formalised examination or ordination as eg. a priest in the Christian churches. In Western countries, in addition to leading religious events, an imam may assist in acting as a spokesman for his community, but this task usually belongs to the responsibilities of the chairperson of the community.

Imam training in some Muslim and European countries

The project also examined imam education in some Muslim and European countries. In this

Iivonen from the Finnish Board of Education; and the Executive Director of FOKUS, Mrs Satu Mustonen.

report examples from Turkey, Egypt, Morocco and Iran were briefly described. In Muslim countries there are actually very few educational programmes which educate imams only, the most commonly recommended education for imams being Islamic schools and universities, which offer a wide range of Islamic studies. Only a few of the students that graduate with a degree in Islamic studies end up serving as imams. Many take up positions in teaching Islam in private or public schools, work for the ministry of religious affairs, or advance to become scholars or muftis. A broad knowledge of Islam and classical Arabic is a requirement for Islamic studies on a university level in Muslim countries.

In Turkey and Morocco the state has developed specific programmes for educating imams. In several Muslim countries there are both state owned mosques and independent mosques, and the functions and requirements for imams can vary greatly. The state may specify the selection criteria for imams in the state mosques, but the independent mosques can define their own criteria when recruiting an imam.

The project also looked into existing imam training programmes in Europe and gathered experiences by networking with European experts.⁷⁸ Five countries were chosen as examples of different approaches to providing the training in question: state organised multifaith training for religious leaders (Norway), state organised non-theological supplementary training for imams (Sweden and Germany), state organised vocational and theological imam training (Netherlands) and private imam training in Islamic seminars with accreditation in universities (England).

As a conclusion, European imam training programmes whether organised by the private or public sector, by Muslim community itself or as part of the national system of education, all face challenges of credibility and legitimacy either among the Muslim community or the authorities or both, as well as lack of career opportunities for the students – all of these factors leading to lack of sustainability for them. Countries with old or strong Muslim minorities usually have in-community training, but the training often reflects the views of some ethnic or political group or religious sect, and is not accepted by the larger Muslim community. Many Muslim scholars still choose to educate themselves in Muslim majority countries, while many Muslim societies continue to recruit their imams from those countries. An exception to this rule is Britain, which predominantly educates its imams in domestic institutions.

Survey results: recruiting and the educational background of Finnish imams⁷⁹

According to the survey results, most Finnish Muslim communities have a history of using and still use self-taught imams. In addition to that they call on trained imams from Muslim countries to teach, consult and conduct ceremonies, especially during the Ramadan. Imams working and resident in Finland have usually attended courses in the Finnish mosques, but at least half of the Finnish imams who answered the questionnaire do not have a coherent reli-

⁷⁸The networking with European experts included participation in an international evaluation seminar of the Dutch imam training programme at the Holland University in Amsterdam, as well as direct contact with universities that provide imam training and with scholars who have worked on the topic. We wish to thank Mark Chalil Bodenstien, Ron Geaves, Karin Klausning, Göran Larsson, Oddbjørn Leirvik, Johan Meulemann, Tuomas Martikainen, Rimke van der Veer, and Kari Vitikainen for helpful comments and for providing research and other material on European imam training.

⁷⁹The questionnaire was answered by 22 imams. In addition to that 20 chairmen from different Muslim communities in Finland participated in the study (19 of them were interviewed). In 11 cases the chair of the community and the imam were the same person.

gious training. However, as the interviewees made clear, education and knowledge of Islamic sciences alone are not sufficient criteria for being elected as an imam in one's community: one's personality, views and conduct also matter, and suitability most often meant moderate views, strong morals, and devotion to Islam.⁸⁰ As regards the law, chairs of the Finnish Muslim societies commonly held that where the Islamic and Finnish law clashed, imams should teach their members of faith to live according to the regulations of the Finnish law.

Most of the interviewed imams had lived here over 10 years, and have another occupation as well to live by or are full time students. All but one imam work unpaid and irregular hours, some only a couple of hours, but most even more than 20 hours per week. The majority thought they would avail themselves of training for imams. The most popular topics in a possible supplementary training were academic Islamic Studies and Finnish law, the Finnish history and society, family consulting, and leadership training. Only two imams expressed doubts about the possible Finnish imam training, the rest liked the idea. Nearly all asked for courses to be organised by a third level education provider. All the chairs thought that they could participate in the development of a Finnish supplementary training programme, but, at the same time, the majority still held that the so called Islamic sciences should also be studied or even entirely acquired abroad. It was suggested, that the concern for the legitimacy of the training in the eyes of future generations, could be solved by using imported scholars, especially if chosen by the communities themselves. Some imams feel that the tasks performed by an imam towards his brethren should not be remunerated, because being an imam is not seen as a job, but as an act of devotion, religious duty and service to God.

Conclusions

The key result of the study is that the Muslim community in Finland would prefer fully trained and qualified imams and they welcome educational programmes for imams in Finland.

A functioning religious community needs good spiritual leaders, teachers, and counselors. In order for the Muslim community to preserve and continue its practices, there need to be a sufficient number of people trained in Islamic doctrine, law and tradition, who are also able to forward it to the Muslim community and the next generations. Muslims attach importance in particular to this aspect of the education in order for the communities to continue their spiritual life and remain a community of faith. That means guaranteeing imams and spiritual workers a proper knowledge in the Islamic sciences.

Imams and other faith workers with a good knowledge of the local language and a better understanding of the Finnish society, the culture and the laws of Finland are also better equipped to support the integration processes. It is noteworthy, that according to this report the need for this type of education rises from the Islamic communities in Finland and the imams themselves.

⁸⁰In practice, in a just established society it has not been as much a question of choosing an imam as of putting pressure on those with best abilities in the Arabic language and islam to act as one. Later on the society may have been able to choose an imam with some education from among the youngsters who frequently go to study abroad. In some societies on the other hand, the man who established the society had served, and was still serving it as their imam. In those cases the societies have had an educated man as their imam, and also one who already had imam experience from his country of origin.

One of the main objectives of imam training in Europe has been to mitigate radicalization. In Finland the need for imam training has been rising from within the Muslim community and some of the stated goals have been to avoid fragmentation, to enhance the internal dialogue in the Muslim community, and to increase cooperation.

Future objectives and recommendations

- **Further study needed**

There is a need for a broader study of the Muslim viewpoints, where voices of Muslim communities, as well as Muslims who are not active members of any community, are being heard. We also need to attract young people in participating in an educational programme for Muslim faith workers.

- **Communicating the results of the study**

The results of this study are to be communicated to different society actors, such as the Muslim communities, churches and other religious communities, authorities, political decision makers, ministries and civil society organisations, including media and general public.

- **Preparations for supplementary education**

The planning of a supplementary imam training programme should be initiated immediately.

There is a need for dialogue within the Muslim community, in order to find out common wishes and needs, and eventually to transform the needs into concrete plans.

It is important to take into account the diversity of the Muslim communities when planning for the education in Islamic sciences.

As an important addition to the first project there is a need to actively involve female members of Muslim faith communities in the planning and implementation of female faith worker's training in order to ensure their participation.

Possible education providers and other cooperating partners for the supplementary education project need to be mapped out.

Co-operation and partnership with universities in some Muslim countries will be part of the planning.

- **Initiating the planning of longer term educational programme for Muslim faith workers**

The contents and structure of a longer-term training programme for imams and other faith and social workers for Islam will require more planning and study. The experiences from the supplementary education programme and from the collaboration with universities and other educational institutes could be used to facilitate the planning process.

- **The project steering group assesses how to best implement the above stated objectives**

8. Lähteet:

Anadolu Üniversitesi 2011.

2011–12. öğretim yılı açıköğretim fakültesi dönemlik-kredili merkezi açıköğretim programları program kılavuzu. Saatavilla: http://eogrenme.ana-dolu.edu.tr/Documents/2011_12_Aciko-gretimProgramlariKilavuzu.pdf (viitattu 30.11.2012)

Ansari-pour, Mohammad Taghi

2013. Haastattelu. Kari Vitikaisen Qomin yliopiston dekaanille (Dept of Shiite Studies, University of Religions and Denominations) tekemä haastattelu. Qom, Iran. 24.1.2013. nauhoitettu.

Asik, Mehmet Ozan

2012. Contesting religious educational discourses and institutions in contemporary Egypt. *Social Compass* 59: 84–101.

Aslan, Ednan & Windisch, Zsófia (toim.)

2012. *The Training of Imams and Teachers for Islamic Education in Europe*. Frankfurt am Mainz etc: Peter Lang.

Bardakoğlu, Ali

2009. Religion and Society. New Perspectives from Turkey. Ankara: Publications of Presidency of Religious Affairs.

2010. 21. Yüzyıl Türkiye'sinde Din ve Diyanet II. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: 800. İlmi Eserleri: 133. Koonnut: Dr Ömer Menekşe. Ankara: DİB Yayınları

2012. Haastattelu. Kari Vitikaisen Turkin valtion uskontoviraston (Diyanet) emeritus presidentti Bardakoğlulle tekemä haastattelu. 15.11.2012. Nauhoitettu.

Berglund, Jenny & Larsson, Göran & Ulf P. Lundgren (toim.)

2011. *Att söka kunskap: islamisk utbildning och pedagogik i historia och nutid*. Stockholm: Liber AB.

Boroujerdi, Alavi

2013. Haastattelu. Kari Vitikaisen Shiia-ajatollah Boroujerdille tekemä haastattelu. Qom, Iran. 24.1.2013. Nauhoitettu.

Buyrukçu, Ramazan

2006. Türkiye'de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Cilt: 47 Sayı: 2 (s.99–126) Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Saatavilla: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/59/562.pdf> (Viitattu 4.2012)

Diyanet

2010/1965. Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri hakkında Kanun 633. Saatavilla: www.diyanet.gov.tr/foylvolant/1_kanunlar/01.pdf (viitattu 28.11.2012)

2012a. KADROLU-2012-I - 2.4.2012 <http://personelweb.diyanet.gov.tr/personel/duyurular/duyurular.aspx?id=186> (viitattu 29.11.2012)

2012b. 2012 Yılı Açıkta (Sabık KKÖ, I.H., M.K.) Personel Alım Duyurusu – 27.09.2012 <http://personelweb.diyanet.gov.tr/personel/duyurular/duyurular.aspx?id=225> (viitattu 29.11.2012)

2012c. KADROLU-2012-II - 1.11.2012 <http://personelweb.diyanet.gov.tr/personel/duyurular/duyurular.aspx?id=236> (viitattu 29.11.2012)

Døving, Cora Alexa and Berit Thorbjørnsrud (toim.)

2012. *Religiøse ledere. Makt og avmakt i norske trossamfunn*. Oslo: Universitetsforlaget.

Drees, Willem B. & van Koningsveld, Pieter S. (toim.)

2008. *The Study of Religion and the Training of Muslim Clergy in Europe*. Leiden: Leiden University Press.

Elahimanesh, Reza

2013. Haastattelu. Kari Vitikaisen, Qomin yliopiston professorille (Faculty of Islamic Denominations), tekemä haastattelu. Qom, Iran. 23.1.2013. Nauhoitettu.

Fuess, Albrecht

2011. *Introducing Islamic Theology at German Universities, Aims and Procedures*. 13th April, 2011. Copenhagen University

Islam Lecture Series. Centre for European Islamic Thought and the New Islamic Public Sphere Programme. University of Copenhagen 2011. <http://islam.ku.dk/english>.

Geaves, Ron.

2012. An exploration of the viability of partnership between *dar al-ulum* and Higher Education Institutions in North West England focusing upon pedagogy and relevance. Report of Islamic Studies Network, Liverpool Hope University. http://www.islamicstudiesnetwork.ac.uk/islamicstudiesnetwork/resources/display?id=/resources/alldetails/islamicstudies/Ron_Geaves_Final_Report.

2008. "Drawing on the Past to Transform the Present: Contemporary Challenges for Training and Preparing British Imams". *Journal of Muslim Minority Affairs* 28:1, 99–112.

Husson, Jean-François

2007. *Training imams in Europe. The current status.* Secretary-general of the Centre Interuniversitaire de Formation Permanente (CIFoP), Coordinator of the Observatoire des Relations administrative entre les Cultes, la Laïcité organisée et l'Etat (ORACLE), June 2007. Brussels: King Baudouin Foundation 2007. www.kbs-frb.be.

'Imam Training' in Europe.

2010. PPN working paper. Prepared for the European Policy Planners' Network Concerning Polarisation and Radicalisation (PPN). Institute for Strategic Dialogue / Development of Religious Instruction and Institutions 2010. <http://www.strategicdialogue.org/Working%20Paper%20-%20Imam%20Training.pdf> (Ladattu xx.x.2012)

Intercultural policies and intergroup relations.

2010. *Case study: Turku, Finland.* European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2010. www.eurofound.europa.eu

IOM – International Organisation for Immigration

2009. *Integration – A Multifaith Approach 2007–2009.* Project Report. International Organization for Migration (IOM) 2009. <http://www.iom.fi>.

2011. *Dialogue for Intergration: Engaging Religious Communities.* International Organization for Migration (IOM) Discussion Paper 2011.

Istanbulilainen imaami

2012. Haastattelu. Kari Vitikaisen kahden istanbulilaisen muezzin kanssa käyty keskustelu imaamin työstä ja koulutuksesta. ELRIM:n toimisto 26.11.2012. Muistiinpanot.

Johansen, Brigitte Schepelern.

2005. Islam at the Universities of Europe. Religious Education and Education about Religion. Seminar under the priority area "Religion in the 21st century", University of Copenhagen, November 8th, 2005.

Kartzow, Anders Huuse

2011. "Å være religiøs leder i det norske samfunnet". *Evalueringsrapport på oppdrag fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet*, Avdeling for kompetansehevende studier, Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo. 27 pp. + appendices.

Kouros, Kristiina

2009. "Islamilaisen perhelainsäädännön ja Suomen lain suhteesta." Teoksessa: *Islam Suomessa: Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa.* Martikainen, T., Sakaranaho, T. & Juntunen, M (toim.). WS Bookwell, Porvoo.

Larsson, Göran

2009. *Staten och imamerna. Religion, integration, autonomi.* SOU 2009:52. Stockholm.

2010. "Likabehandling eller kontroll? – Om imam- och islamläroinstitutt", teoksessa *Att söka kunskap – islamisk utbildning och pedagogik i historia och nutid*, toim. Jenny Berglund, Göran Larsson & Ulf P. Lundgren, 101–31.

2012. Haastattelu. Riitta Latvion tekemä skype-haastattelu. 27.8.2012.

Leirvik, Oddbjørn

2010. “Die Ausbildung von Imamen und interreligiöse Bildung in Norwegen”, Teoksessa Bülent Ucar (Hg.): *Imamausbildung in Deutschland. Islamische Theologie im europäischen Kontext*. V&R Unipress/ Universitätsverlag Osnabrück, 2010, 149–157.

2012. ”Alliansebygging, maktkamp og dialog mellom religiøse leiarar.” Teoksessa Doving & Thorbjørnsrud (toim.) *Religiøse ledere. Makt og avmakt i norske trossamfunn*, Oslo: Universitetsforlaget 2012, 216–227.

Marmara Üniversitesi

2012. Lisans Programlari. <http://llp.marmara.edu.tr/organizasyon.aspx?kultur=tr-TR&Mod=1&ustbirim=1400&birim=1401&altbirim=-1&program=69&organizasyonId=86&mufredatTurId=932001> (viitattu 30.11.2012)

Martikainen, Tuomas

2008. ”Muslimit suomalaisessa yhteiskunnassa.” Teoksessa *Islam Suomessa: Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa*. Martikainen, T., Sakaranaho, T. & Juntunen, M (toim.). WS Bookwell, Porvoo.

2011. ”Täällä Pohjantähden alla – muslimaista Suomessa.” Teoksessa *Mitä muslimit tarkoittavat? Keskustelua islamilaisista virtauksista Suomessa ja Euroopassa*. Savukeidas Kustannus: Turku.

Martikainen, Tuomas ja Sakaranaho, Tuula (toim.)

2011. *Mitä muslimit tarkoittavat? Keskustelua islamilaisista virtauksista Suomessa ja Euroopassa*. Savukeidas Kustannus: Turku.

Martikainen, Tuomas, Sakaranaho, T. & Juntunen, M. J. (toim.)

2008. *Islam Suomessa: muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa*. Helsinki:

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, (Tietolipas; 223).

Meuleman, Johan.

2012. “Educating for an Old Profession in a New Context: The Imam Training Programme of Inholland University, the Netherlands”. Teoksessa Aslan, E. & Windisch, Z. (toim.): *The Training of Imams and Teachers for Islamic Education in Europe*, Frankfurt am Main etc: Peter Lang, 223-239.

2005. “*The Training of Spiritual Leaders and Counsellors for the Muslim Community of the Netherlands. A Struggle against Vested Interests and Established Ideas.*” Paper presented at the seminar on Islam at the Universities of Europe. Religious Education and Education about Religion, University of Copenhagen, 8 November 2005.

Mert, Muhit

2012. Haastattelu. Kari Vitikaisen İstanbulin Fatih yliopiston teologisen tiedekunnan dekaanille tekemä haastattelu. 15.11.2012. Nauhoitettu.

Milli Eğitim Bakanlığı

2012. Devlet Memurları Kanunu 657 §48 <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/dmkkisim3.html#madde48> (viitattu 28.11.2012).

Muhammed, Husein

2011. “Kuka edustaa muslimeja?” Teoksessa *Mitä muslimit tarkoittavat? Keskustelua islamilaisista virtauksista Suomessa ja Euroopassa*. Savukeidas Kustannus: Turku.

Mukadam, M., Scott-Baumann, A., Chowdhary, A., & S. Contractor

2010. *The training and development of Muslim faith leaders: current practice and future possibilities*. Muslim Community College Leicester and University of Gloucestershire for the Department for Communities and Local Government October 2010.

Najafin, Alhoda

2013. Haastattelu. Kari Vitikaisen

Al-Mustafa yliopiston professorille tekemä haastattelu. Mashhad, Iran. 21.1.2013. Nauhoitettu.

Rausch, Margaret J.

Women Spiritual Guides (*Mourchidate*) in Morocco: Agents of Change. (Work in Progress). University of Kansas. <http://www.yale.edu/macmillan/africadissent/rausch.pdf>. (Ladattu 4.6.2013)

Rosón, Javier.

2011. ”*Modelos de formación de imames en Europa*”. Casa Árabe. <http://mdocc.casaarabe.es/noticias/show/modelos-de-formacion-de-imames-en-europa> (Ladattu 14.1.2013)

Sakaranaho, Tuula

2006. Religious Freedom, Multiculturalism, Islam–Cross-reading Finland and Ireland. Leiden: Brill.

2007. ”Katsomusaineiden opetus monikulttuurisen yhteiskunnan haasteena”. Teoksessa *Monikulttuurisuus ja uudistuva katsomusaineiden opetus*. Tuula Sakaranaho & Annukka Jamisto (toim.). Helsinki: Uskontotieteenlaitos.

Sakaranaho, Tuula & Jamisto, Annukka (toim.)

2007. *Monikulttuurisuus ja uudistuva katsomusaineiden opetus*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Uskontotieteen laitos.

Ucar, Bülent (Hg.):

2010. *Imamausbildung in Deutschland. Islamische Theologie im europäischen Kontext*. V&R Unipress/Universitätsverlag Osnabrück.

Vitikainen, Kari

2013. *Islamilaiten uskonyhteisöjen moninaisuus eurooppalaisen imaamikoulutuksen haasteena*. Puheenvuoro FOKUS ry:n imaamikoulutusseminaarissa 13.6.2013. Julkaisematon.

http://www.elrim.org/articles/130608_Imaamien_koulutusselvityksen_paatosseminaari.pdf

Özoy, Ömer

2012. Haastattelu. Kari Vitikaisen Frankfurtin Goethe yliopistossa toimivan Kulttuuri ja uskonto-instituutin (Institut für Studien der Kultur und Religion des Islam) johtajalle tekemä haastattelu. 14.5.2012. Nauhoitettu.

Selvityksessä kerätty aineisto:

22 suomalaisten imaamien täyttämää kyselylomaketta, selvityksen tekijän (Riitta Latvio) hallussa.

20 suomalaisten muslimiyhdyskuntien puheenjohtajille tehtyä haastattelua, joista osa on nauhoitettu tapaamisessa (Nh) ja osasta on tehty muistiinpanot puhelimesta (Ph). Tekijän (Riitta Latvio) hallussa.

Lyhenteet

NH: Nauhoitettu haastattelu

PH: Puhelinhaastattelu

Pj: Puheenjohtaja

Im: Imaami

L: Lomake

Liitteet

Liite 1: Kyselylomakkeet imaameille ja puheenjohtajille saatteineen

Liite 2. Suurlähetystöihin lähetetty kirje

Helsingissä 8.6.2012

Suomen islamilaisien yhdykskuntien ja yhdistysten puheenjohtajille

Hyvä vastaanottaja,

Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS ry koordinoi yhteistyössä Visiofoorumin kanssa hanketta, jossa selvitetään maamkoulutuksen tarvetta, sisältöä ja mahdollista toteutusta Suomessa.

Kaavaa muslimiyhteisö tavisee tulevaisuudessa yhä useampien imaamien palveluja. Yhteiskunnallisissa keskusteluissa on vedottu maamkoulutuksen järjestämisen puolesta, mutta meillä puuttuu tarkempaa tietoa Suomessa toimivien imaamien koulustaustasta ja koulustarpeista. Näistä on tärkeää saada lisää tietoa muslimiyhteisöistä itsellään.

Hankkeessa karotetaan Suomessa toimivien imaamien koulutusta ja lisäkoulutuksen tarvetta tiivissä yhteistyössä muslimiyhteisön kanssa. Tämä toteutetaan oheisen kyselylomakkeen sekä yhdyksunnissa tapahtuvien haastattelujen avulla. Selvityksen kysely ja haastattelut tehdään luottamuksellisesti: tulokset julkistetaan yksittäisiin henkilöihin tai yhteisöihin viittamatta, eikä yksityistietoja joudu muiden kuin selvityksen tekijöiden käsiin. Koulutusyksiköistä ja kyselyn tuloksista järjestetään Helsingissä elo-syyskuun taitteessa teetös- ja keskusteluseminaari, johon toivomme mahdollisimman monen puheenjohtajan ja imaamin osallistuvan. Kutsu ja tilaisuuden ohjelmatiedot lähetetään yhdyksunnille myöhemmin.

Pyydämme Teiltä yhdyksyksen puheenjohtajana apua kyselyn ja haastatteluiden toteutamisessa, jotta selvityksestä saadaan mahdollisimman kattava ja edustava. Tarvitsemme sekä tietoa yhdyksunnassanne toimivista imaameista että tukea imaaminen motivoimiseksi osallistumaan kyselyyn. Tavoitteena on, että jokainen yhdyksyksenne toimiva imaami vastaisi kyselyyn. *Kysely on kesteinen osa koko selvitystä ja Teidän panokserne sen onnistumisessa on ratkaisevan tärkeää.*

Toivomme Teiltä seuraavaa:

- vastata itse puheenjohtajien **kyselylomakkeeseen A**, ja palauttaa se oheisessa vastauskuoressa miele **mahdollisimman pian ja viimeistään 30.6.**
- jalkaa imameillenne **kyselylomaketta B**, ja pyytääkää heitä palauttamaan täytetyt lomake **viimeistään ennen Ramadanä, 22.7. merneissä** vastauskuoressa tai muuten postitettuna alleolevaan Fokus ry:n osoitteeseen:

Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS ry
Hietalahdenranta 13
00180 Helsinki

Jos haluatte lisätietoja tähän tiedusteluun, kyselylomakkeisiin tai itse hankkeeseen liittyen, voitte ottaa yhteyttä allekirjottaneisiin tai selvityksen sihteeriin: Riitta Latvio, Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS ry, p. 040-826 7777, info@kulttuuroorumi.fi.

Kiitoksia avustanne ja hyväää alkavaa Ramadanä toivottaen

Ilari Rantakari, Fokus ry:n puheenjohtaja
ilari.rantakari@bmin.fi, p. 040-7094245

Pia Jardi, Visiofoorumin puheenjohtaja
piajardi@hotmail.com, p. 044-324255

KYSELYLOMAKE A, yhdykskuntien ja yhdistysten puheenjohtajille

- 1) Yhdykskuntanne nimi _____
- 2) Milloin yhdykskuntanne on perustettu tai moskeijanne avattu? _____
- 3) Yhdykskuntanne jäsenmäärä _____
- 4) Onko teillä imaamia?
On Kuinka monta? _____
Ei
- 5) Kuka/keitä teillä hoitaa/hoitavat imaamin tehtäviä? _____
- 6) Millaista koulustaustaa toivotte imaamintehtävissä toimivilla henkilöillä? _____

- 7) Onko teillä yhteisönä kiinnostusta olla mukana kehittämässä maamkoulutusta Suomeen?
On Ei

Kesän aikana (14.-31.5. ja 1.-31.8.) meidän on mahdollista haastatella haastatella ensisijaisesti puheenjohtajia/jälki imameja tarkempien tietojen saamiseksi. Toivomme Teidän nimeävän tarkoitukseen sopivan henkilön ja alustavan haastattelujan.

Haastattelavan henkilö _____

Nimi _____

Osoite: _____

Puhelin: _____

Sähköposti: _____

Mahdollinen haastattelu-aika: _____

Jos haluatte lisätietoja lähän tiedusteluun, kyselylomakkeeseen tai itse hankkeeseen liittyen, voitte ottaa yhteyttä joko FOKUS ry:n puheenjohtajaan Ilari Rantakariin, 040-7094245, Visiofoorumiin pi Pia Jardiin, piajardi@hotmail.com, 044-324255 tai selvityksen sihteeriin: Riitta Latvio, Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS ry, +358 40 826 7777, info@kulttuuroorumi.fi.

Kiitoksia avustanne!

Hyvä imaami / imaamina toimiva henkilö.

Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS ry koordinoi yhteistyössä Visiofoorumin kanssa hanketta, jossa selvitetään imaamikoulutuksen tarvetta, sisältöä ja mahdollisia toteutustapoja Suomessa.

Kasvava muslimivähistö tarvitsee tulevaisuudessa yhä useampien imaamien palveluja. Yhteiskunnallisessa keskustelussa on vedottu imaamikoulutuksen järjestämisen puolesta, mutta meillä puuttuu tarkempaa tietoa Suomessa toimivien imaamien koulustaustasta ja koulutustarpeista. Näistä on tärkeää saada lisää tietoa muslimivähistöä itseltään.

Hankkeessa katotaan Suomessa toimivien imaamien koulutusta ja lisäkoulutuksen tarvetta tiivissä yhteistyössä muslimivähistön kanssa. Tämä toteutetaan ohjeisen kyselylomakkeen avulla. Kysely tehdään luottamuksellisesti: tulokset julkistetaan yksittäisiin henkilöihin tai yhteisöihin viittaamatta, eikä yksittäistietoja joidu muiden kuin selvityksen tekijöiden käsiin. *Kysely on keskeinen osa koko selvitystä.*

Pyydämme vastauksia kyselylomakkeeseen mahdollisimman pian, mutta viimeistään ennen **Ramadanin, 22.7. mennessä ohjeisessa vastauskuoressa** tai postitettuna osoitteeseen:

Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS ry
Hietalahdenranta 13
00180 Helsinki

Koulutusselvityksestä ja kyselyn tuloksista järjestetään Helsingissä elo-syyskuun taitteessa tiedotus- ja keskusteluseminaari, johon voimme mahdollisimman monen puheenjohtajan ja imaamin osallistuvan. Kutsu ja tilaisuuden ohjelmatiedot lähetetään yhdyskunnille myöhemmin.

Jos haluatte isäntöä kyselylomakkeeseen tai itse hankkeeseen liittyen, voitte ottaa yhteyttä alekirjoittaneisiin tai selvityksen sihteeriin: Riitta Latvio, Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS ry, +358 40 826 7777, info@kulttuurifoorumi.fi.

Kitoksia avustamme ja hyvää alkavaa Ramadanin toivottaan

Ilari Rantakari
Fokus ry:n puheenjohtaja
ilari.rantakari@foorumi.fi, p. 040-7094245

Pia Jardi
Visiofoorumin puheenjohtaja
piajardi@hotmail.com, p. 044-3254255

KYSELYLOMAKE B: imaamille

Nimi _____

Ikä _____

Yhdyskuntas/i moskeijasi nimi _____

Osoite _____

- 1) Kuinka kauan olet toiminut imaamina Suomessa? 1-5 vuotta
 5-10 vuotta
 10-15 vuotta
 vai pitempään

- 2) Oletko toiminut imaamina muualla kuin Suomessa? En Kyllä

Missä? _____

- Kuinka kauan? 1-5 vuotta
 5-10 vuotta
 10-15 vuotta
 vai pitempään

- 3) Oletko opiskeilit suomenkieltä? En Kyllä

Missä? _____
 maahanmuuttajien kielikoulutuksessa
 muualla _____

- 4) Oma arvio suomenkielenäidosta: _____

- Suullinen taito: Kirjallinen taito:
 erinomainen erinomainen
 hyvä hyvä
 välttävä välttävä
 huono huono

- 5) Onko sinulla imaamikoulutusta? Kyllä Ei

- 6) Minkälaisia koulutuksia olet saanut? _____

- 7) Missä maassa/maissa olet saanut koulutusta imaamiksi?
-
- 8) Kuinka kauan imaamikoulutus kesti? 1-3 vuotta 4-6 vuotta 7 vuotta tai kauemmin
- 9) Minkälaisia tehtäviä hoidat yhteisössäsi imaamina? perjantienrukouksen johtaminen päivärukouksen johtaminen saaman pitäminen sovittelu avoilittoneuvonta Suomen länsisäädäntää koskeva neuvonta sielunhoito (tukea vaikeissa elämäntilanteissa oleville) nuoris- ja lapsityö muu, mikä? _____
-
- 10) Kuinka monta tuntia viikossa työskentelet imaamina, palkkautuna? _____ tuntia
- 11) Kuinka monta tuntia viikossa työskentelet imaamina, palkkautuna? _____ tuntia
- 12) Teetkö imaamintyön lisäksi muuta työtä? Ei Kyllä
- Mikä ammatillitö? _____
- 13) Kuinka monta tuntia työskentelet toisessa ammatillisessa imaamintyön ohella normaalina viikkona? 5-10 tuntia 10-20 tuntia 20-40 tuntia
- 14) Onko sinusta imaamikoulutuksen alittaminen Suomessa hyvä ajatus? hyvä melko hyvä ei hyvä eikä huono huono
- Perusteluita tai muita näkökohtia asiaan _____
- 15) Autaisko isäkköyden toimimista imaamina Suomessa? Ei Kyllä
- Jos vastasit kyllä, mistä aiheesta haluaisit lisää koulutusta?
- arabiankieli suomenkieli
- islamiläinen teologia Suomen historia ja yhteiskunta
- islamin historia Suomen laki (mm. perustus-, uskonnon-
- islamin tutkimus vapaus- ja avioliittolaki, sopimukset)
- perheineuvonta vuorovaikutustaidot
- konfliktien hallinta, sovittelu pedagogiikka
- sielunhoito humanitaarinen toiminta
- kristinusko ja muut uskomukset yhdistystöiminta
- uskontologi johtamiskoulutus
- muu, mikä? _____
- 16) Mikä olisi mielestäsi paras imaamikoulutuksen järjestäjä, kun kyseessä on A. imaamintutkintoon johtava peruskoulutus, B. täydennyskoulutus?
- A. peruskoulutus B. täydennyskoulutus
- suomalainen yliopisto tai korkeakoulu
- suomalainen kansanopisto
- islamiläinen yhteisö Suomessa
- imaamikoulutusta järjestävä oppilaitos ulkomailla
- muu, mikä _____
- 17) Olisiko vaimin opiskelemaan toisella paikkakunnalla? Kyllä Ei
- 18) Millaisia rahollisia ja opintotukea tarvitsisit koulutukseen?
-
- Kiitoksia avustanne!**
- Täytetty lomake pyydetään palauttamaan mahdollisimman pian, mutta viimeistään ennen Ramadanin alkua, 22.2. mennessä oheisessa vastauskuoressa tai muuten postitettuna osoitteeseen: Kulttuur- ja uskontofoorumi FOKUS ry, Hielalahdenranta 13, 00180 Helsinki
- Jos haluatte lisätehtäviä kyselylomakkeeseen tai itse hankkeeseen liittyen, voitte ottaa yhteyttä joko FOKUS:in pj:lle Ilari Rantakariin, ilari.rantakari@forumi.fi, 040-7094245, Visiofoorumiin pj:lle Pia Järjint, piia.jarjint@forumi.com, 044-3254255 tai palvelusekretäriin Riitta Lavio, riitta.lavio@forumi.fi, +358 40 826 7777, info@kulttuurifoorumi.fi.

LIITE 2.

Your Excellency,

The number of muslim religious communities has increased in Finland with the considerable growth in muslim population in recent years. The Finnish muslims have in several contexts noted the pressing demand for trained imams and other spiritual workers who are familiar with Finnish circumstances and legislation. As regards Finnish schools, the training of teachers of Islam began in 2007 in the University of Helsinki and the Finnish muslims have shown considerable interest towards participating. Also there is growing interest in interfaith dialogue and active co-operation between different denominations among the muslim community.

In a seminar organized in Helsinki in February 2012, the role and education of imams were discussed both in European and Finnish contexts. At the seminar, the need for a comprehensive survey among the Finnish muslim community was acknowledged, as there is no detailed information of the present educational background of the imams active in Finland nor of their need for supplementary training.

After consultations with different actors it was resolved that the Forum for Culture and Religion FOKUS (a non-governmental civic organization) will undertake a study in co-operation with the Finnish Muslim Union and the Visiofoorumi to clarify the need for supplementary training among the imams acting in Finland and on the longer term to collect views among the muslim community regarding the possible plan to develop a supplementary or comprehensive imam training program in Finland. The project has received financial support from the Anna Lindh Foundation and is now underway.

The study consists of a questionnaire sent to the imams of the muslim organizations on their current level of training and tasks as well as of interviews of the chairmen of these organizations. The purpose is to obtain their views on the current situation and about the subjects of possible imam training in Finland whether basic or supplementary. A seminar was also held including a panel discussion on September 11th, 2012 in Helsinki for the Finnish muslim societies about the project.

As part of the study a few European models and experiences of training for imams or other workers of Islam will be included. As important background for the study there is also a need to have the information from a few Islamic or majority muslim countries regarding their imam and other spiritual worker training.

Therefore we would kindly request the help of your Embassy in providing information about the situation in Saudi Arabia with regard to the following questions:

1. What are the basic qualifications to be accepted for Imam training/studies (the level of education)
2. What are the (minimum/necessary; theological and societal) subjects and length of the training;
3. What kind of institutions provide the training/studies; what degrees or certificates are required
4. How is the supplementary training/studies organized; which kind of institutions are providers of training and what kind of certificates
5. Any other information you consider useful and applicable in the Finnish context.

We would appreciate if your Embassy could provide the information at your earliest convenience - hopefully by December 12th, 2012 as our plan is to complete the study in January 2013.

We understand that you might need to consult you Capital for the answers to our questions/our request. Alternatively we would kindly request you to provide us with the contact details of the relevant actors in your country should you prefer us to be in direct touch with them.

Should you require more information about our request do not hesitate to contact the project coordinator Ms Riitta Latvio (info@kulttuurifoorumi.fi, tel. +358-40-8267777), or the undersigned the Chairman of FOKUS (Amb. Ilari Rantakari, ilari.rantakari@formin.fi, tel. +358-40-7094245) the Chairperson of the Visiofoorumi (Pia Jardi, piajardi@hotmail.com, p. +358-44-3254255) or the Finnish Muslim Union (Abdessalam Jardi, abdessalam.jardi@hotmail.com, +358-44-3254256).

If so desired we would be ready to arrange a joint meeting where more information about the study and about our request could be provided.

Looking forward to you hearing from you,

Helsinki November 9th, 2012

Ilari Rantakari
FOKUS ry; Chairman

Pia Jardi
Chairperson, Visiofoorumi

Abdessalam Jardi
The Finnish Muslim Union

